

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI

**CEZA İNFAZ KURUMLARINDA GÖREV YAPAN
İNFAZ VE KORUMA MEMURLARININ İNSAN
HAKLARINA BAKIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CEMAL GEDİK

08 11 28 103

Danışman Öğretim Üyesi:
Prof. Dr. İoanna KUÇURADI

İstanbul, Mart 2011

ÖZET

İnsan hakları günümüzde üzerine sıkça eğilinen bir konudur. Alınan önlemlere rağmen insan hakları ihlalleri hâlâ sürmekte ve birçok kişi bu ihlallerden dolayı mağdur edilmektedir. İnsan hakları yeterince korunmamaktadır. Bunun en önemli nedeni hakların korunmasıyla görevli olanların insan hakları konusunda yeterince bilgi sahibi olmamasıdır.

Son yıllarda, yasa ve yönetmelikler insan hakları belgelerinin ışığında değiştirildi ve bu insan haklarını korumakla görevli olanların yükümlülüklerini artırdı. Bunun bir sonucu olarak ceza infaz kurumlarının, hükümlü ve tutukluların insan haklarını korumaları ve cezaların insan onuru gerekleri ile uyumlu olarak infaz etmeleri beklenmektedir.

Ceza infaz kurumlarındaki hükümlü ve tutuklular devletin koruması altındadırlar ve onlara insancıl yaklaşım, buralarda çalışan kamu görevlilerinin insan hakları konusundaki tutum, davranış ve bilgisine bağlıdır. İnfaz ve koruma memurlarının (gardiyanların), ki cezaevi personelinin en büyük bölümünü oluşturmaktadırlar, düşünceleri bu nedenle çok önemlidir. İnfaz ve koruma memurları günün 24 saatinde hükümlü ve tutuklularla birlikte dirler. Bundan ötürü, hükümlü ve tutuklulara yönelik tutum ve davranışları, rehabilitasyona dönük tüm gayretleri, olumlu ya da olumsuz bir yönde, etkiler.

Bu çalışma bir alan araştırmasıdır. İnfaz ve koruma memurlarının genel olarak insan hakları konusundaki kavrayışlarını öne çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın bir sonucu olarak, katılımcıların çoğunun insan haklarında yeterince eğitilmiş olmadıkları, bazılarının, eğitilmiş olmalarına karşın, öğrendiklerini uygulamadıkları, diğer bazılarının bu eğitime rağmen tutumlarını değiştirmedikleri görülmektedir.

Çalışmanın son bölümünde cezaevi personelinin karşılaştığı sorunların nasıl çözülebileceği ve bunun için ne tür bir eğitimin alınması gerektiği üzerine öneriler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, İnfaz ve Koruma Memuru, Ceza İnfaz Kurumu, Hükümlü, Tutuklu

ABSTRACT

Human rights are an issue frequently addressed at present. Despite the measures taken, human rights violations still continue and many people are aggrieved by these violations. Human rights are not protected sufficiently. The most important reason of this is that those who are in charge of the protection of rights do not have sufficient knowledge on human rights.

In recent years, laws and regulations have been changed in the light of human rights instruments and this has increased the obligations of the people who are in charge of the protection of human rights. As a result, the criminal executive institutions are now expected to protect the rights of convicts and detainees, and execute penalties in accordance with the requirements of human dignity.

Convicts and detainees in criminal executive institutions are under the protection of the State, and humane treatment to them depends on the attitudes, behaviour and human rights knowledge of public officers working therein. This is why the opinions of executive and protection officers (guardians), which constitute the biggest part of the prison personnel, are very important. Executive and protection officers are together with convicts and detainees for 24 hours a day. Therefore, their behaviour and attitudes towards convicts and detainees influence, in a positive or negative way, all the endeavours to their rehabilitation.

This study is a field survey. It aims at putting forward the executive and protection officers' conception on human rights in general. As a result of the study, it appears that many of the participants are not trained sufficiently in human rights, that others, though they are trained, do not practice what they have learned, and that some others have not changed their attitude in spite of this training.

In the final part of the study there are some proposals on how problems that the prison personnel faces could be solved and for this what kind of human rights training should they take.

Keywords: Human rights, Executive and Protection Officer (guardian), Prison, Convict, Detainee

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ	vi
GİRİŞ	1
1. İNSAN HAKLARI KAVRAMI	8
1.1. İnsan Hakları Fikrinin Gelişimi	8
1.2. İnsan Haklarının Uluslararası Hale Gelmesi	15
1.3. İnsan ve Hak Kavramı	18
1.3.1. İnsan Kavramı.....	19
1.3.2. Hak Kavramı.....	22
1.4. Kuçuradi'nin İnsan Hakları Görüşü	25
1.4.1 İnsan Haklarının Kapsamı ve Korunması.....	29
1.5. İnsan Hakları ve Devlet	36
2. CEZAEVLERİNİN KURUMSALLAŞMA SÜRECİ VE İNSAN HAKLARININ HAPİS SİSTEMİNDEN BEKLENENLERE ETKİSİ	42
2.1. Cezaevlerinin Kurumsallaşma Süreci	42
2.2. Cezaevlerinin İnsanileşmesi ve İnsan Haklarının Cezaevlerinden Beklenenlere Etkisi	48
2.2.1. İnsan Haklarının Ülkemizdeki Cezaevlerine Yansıması	50
2.2.1.1. İnsan Hakları Açısından Cezaevi Mevzuatında Yapılan Bazı Değişiklikler ve Getirilen Yenilikler.....	51
2.2.1.2. İnsan Hakları Açısından Cezaevlerinin Fiziki Yapısında Yapılan Değişiklikler.....	54

3. İNFAZ VE KORUMA MEMURLARININ MESLEĞE SEÇİLME ÖLÇÜTLERİ, GÖREVLERİ VE EĞİTİMLERİ.....	59
3.1.Ceza İnfaz Kurumlarının Temel Görevi.....	59
3.2.Cezaevi Personeli ve İnfaz ve Koruma Memurları.....	63
3.2.1. İnfaz ve Koruma Memurları.....	63
3.2.2. İnfaz ve Koruma Memurlarının Diğer Kurum Çalışanları ve Hükümlülerle İlişkileri.....	70
3.3. İnfaz ve Koruma Memurlarının Görevleri.....	77
3.4. İnfaz ve Koruma Memurlarının Göreve Seçilme Ölçütleri.....	79
3.5. İnfaz ve Koruma Memurlarının Eğitimleri.....	82
3.5.1. Aday Memurluk Eğitimi.....	83
3.5.1.1. Temel Eğitim.....	83
3.5.1.2. Hazırlayıcı Eğitim.....	84
3.5.1.3. Uygulama Eğitimi (Staj).....	84
3.5.1.4. Hizmet İçi Eğitimler.....	85
3.5.1.5. Görevde Yükselme Eğitimi.....	85
4. İNFAZ VE KORUMA MEMURLARI İLE YAPILAN ANKET ÇALIŞMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	87
4.1. Araştırmanın Konusu.....	87
4.2. Araştırmanın Amacı.....	87
4.3. Yöntem.....	88
4.3.1. Araştırmanın Modeli.....	88
4.3.2. Araştırma ve Örneklem	88
4.3.3. Veri Toplama Araçları.....	89
4.4. Bulgular ve Yorum.....	90
4.4.1. Anket Çalışmasına Katılanların Kişisel Özelliklerine İlişkin Frekans Dağılımları.....	90
4.4.2. Katılımcıların Meslekleri İle İlgili Tutum ve Davranışlarına İlişkin Frekans Dağılımları.....	94
4.4.3.Katılımcıların İnsan Hakları İle İlgili Düşüncelerinin Değerlendirilmesi.....	106
4.5. Sonuç.....	122
4.6. Öneriler.....	129

5. KAYNAKLAR	140
6. EKLER	143

TABLolar

SAYFA NO

Tablo 1-7: Anket Çalışmasına Katılanların Kişisel Özelliklerine İlişkin Frekans Dağılımı Tabloları.....	90
Tablo 8-20: Katılımcıların Meslekleri İle İlgili Tutum ve Davranışlarına İlişkin Frekans Dağılımı Tabloları.....	94
Tablo 21-38: Katılımcıların İnsan Hakları İle İlgili Düşüncelerine ait Frekans Değerlendirme Tabloları.....	106

GİRİŞ

İnsanlar bazı koşullarda toplumsal normlara karşı gelerek suç işleyebilmektedirler. Yazılı olan veya olmayan normlara karşı gelen insanlar belli tarihlere kadar çeşitli şekillerde -yaşam hakları ihlal edilerek, beden bütünlüklerine zarar verilerek, başka bir yere sürülerek- cezalandırılmaktaydılar. Gerek felsefecilerin ve gerekse diğer bilim adamlarının insan denilen varlık üzerinde yapmış oldukları araştırmalar sonucu bir Aydınlanma dönemi başlamış ve bu dönemle birlikte suç işleyen insanların temel haklarına dokunulmadan, -suçun karşılığı olan cezanın çektirilmesinin yanında, suçlunun suç işleme duygularından arındırılması amaçlanarak- cezalandırılması gerektiği fikri zamanla yaygınlaşmıştır. Bu fikre uygun olarak suçlunun fiziksel özgürlüğünün kısıtlanması şeklindeki infaz sistemi yaygınlaşmış ve bu infaz sistemi de beraberinde hapisane denen devasa binaları meydana getirmiştir. Bu süreçle beraber hapishaneler, ülkemizdeki adıyla ceza infaz kurumları, devletlerin önemli bir görev alanı haline gelmiştir. Suç işleyerek hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırılanlar ve bir suç şüphesinden dolayı hakim veya mahkeme tarafından tutuklanmasına karar verilen kişiler ceza infaz kurumlarında barındırılmaktadır.

İnsana verilen değer zamanla değişmesi, cezadan umulan amaçta da değişiklikler meydana getirmiştir. Günümüzde cezanın verilmesindeki amaca baktığımızda, “ suçun karşılığı olan yaptırımın uygulanmasının yanında, suçlunun suç işleme duygularından arındırılarak, kişiliğinin yeniden kazandırılması” hedeflenmektedir. Bu nedenle hükümlü ve tutukluların barındırıldığı ceza infaz

kurumları kendilerinden çok şey beklenen kurumlardır. Buralarda kalmakta olan kişilerin güvenliğinin sağlanmasının yanında, yaşam, sağlık, eğitim, iletişim gibi haklarının da önemle korunması beklenmektedir. Diğer devlet kurumları genel olarak bu hizmetlerin birini yürütürken, ceza infaz kurumlarından, barındırdığı insanların bütün temel haklarını korumaları beklenmektedir.

Ceza infaz kurumları veya hapsedme sistemi, infaz kanunlarında yazılan veya bu sistemin ortaya çıkmasına sebep olan amaçlara ulaşılmasında beklenen işlevi yerine getirebiliyor mu? Günümüzdeki mevcut yapısıyla cezaevleri gerçekten suç işleyen insanları, suç işleme duygularından arındırabiliyor mu? Bu tartışılabilir. Ancak şu bir gerçektir ki, bu sistem beraberinde bazı sıkıntıları da getirmiştir –kişileri maddi ve manevi olarak mağdur eden, toplumların güvenliklerini tehdit eden ve devletlerin kuruluş amaçlarına aykırı durumların ortaya çıkmasına sebebiyet veren sıkıntılar.

Ülkemizde geçerli olan infaz sisteminden beklenenin elde edilmesinde, cezaevlerinde görev yapan kamu görevlileri çok önemli bir role sahiptir. Cezaevleri denildiğinde insanların aklına ilk olarak mahkûmlar ile infaz ve koruma memurları gelir. İnfaz ve koruma memurları infaz sisteminden beklenenin yerine gelmesinde çok önemli görevleri olan kişilerdir. Hatta cezaevlerinin temel taşları, baş aktörleridir. Bu aktörlerin görevi, bir veya birden fazla suç işlemiş, toplumun “sözleşmesi”ne aykırı davranmış, bu nedenlerle de istenmeyen ve kötü insan diye adlandırılan suçluların haklarını korumak, günlük yaşamlarını sürdürmelerini sağlamaktır. Görevi dışındaki zamanlarını, suça bulaşmış kişiler hakkında olumsuz duygulara sahip olan çevrede geçiren ve o çevrenin değer yargılarının etkisinde

kalabilen bir görevlinin, en ağır suçları işleyen bu tür insanların haklarını hiçbir baskı altında kalmadan koruması çok zor bir görevdir. Zaman zaman cezaevlerinde, devletin koruması altında olan hükümlü ve tutukluların insan haklarının ihlal edildiği, yani onlara bir insan değil de bir suçlu gözüyle bakıldığı ve bu tür olayların da devlete olan güveni sarsarak, infazdan umulan amaca olumsuz etki yaptığı ve aynı zamanda, insan haklarını korumakla görevli olan devletin, bu hakları ihlal eden durumuna gelmesi, insan haklarının “devlete karşı korunması gereken haklar” şeklinde yorumlanmasına sebebiyet verdiği görülebilmektedir.

İnfaz ve koruma memurları, görevleri gereği, hükümlü ve tutuklularla en çok muhatap olan kişilerdir. Bu nedenle infaz ve koruma memurlarının tutum ve davranışları, hükümlü ve tutuklular için yapılan bütün çalışmalara ve dolayısıyla cezaevlerinden beklenenin yerine getirilmesine, olumlu ya da olumsuz etki yapmaktadır. Oysa gerek infaz ve koruma memurlarının kendileri ve gerekse bu kurumların her kademesinde görev yapan yönetici, denetleyici, uzman gibi personelin bir kısmı, infaz ve koruma memurlarının yapmış oldukları işin öneminin pek farkında değildir.

Ülkemizde yakın bir zamana kadar cezaevleri, isyanlar, insan hakları ihlalleri, ekonomik durumları iyi denebilecek hükümlü ve tutukluların bu kurumlardaki yaşamları ve benzeri konularla gündeme gelmiştir. Belirtilen olumsuz durumların bir daha yaşanmaması içinse, duruma sebebiyet verdiği söylenen cezaevi personeli hakkında hukuksal yaptırımların ve görev yeri değişikliği gibi önlemlerin dışında herhangi bir önlem alınmamıştır. Sürekli bu tür durumlarla karşılaşan bir kamu görevlisi görevini ya ceza alma korkusundan dolayı ya da buna

benzer anlayışlarla yerine getirecektir ki, bu da insan haklarının rastlantısal olarak korunmasını sağlamaktadır.

Suçta ve suçluya “geleneksel” bir anlayışla bakanların, devletten bekledikleri, suçlunun bir an önce yakalanarak cezaevine konması ve en ağır bir şekilde cezalandırmasıydı. Cezaevlerinde görevli olan personelden de, genel olarak, mahkûmların firar etmemesi ve devletin gücünü zayıflatacak bir durumun çıkmaması için gerekli sert disiplin önlemlerinin alınması dışında herhangi bir şey istenmiyordu. Toplum suçluya nasıl bakıyorsa, bunların haklarını korumakla görevli olanlar da genel olarak aynı düşünceye sahiptirler. Suçlu, cezaevine atıldıktan sonra onu kimse pek arayıp sormamaktadır. Böyle bir anlayışın hakim olduğu bir ortamda doğal olarak cezaevlerinde görev yapan kişilerin, fiziksel yapıları dışındaki nitelikleri de pek önemli değildi. Dolayısıyla cezaevi personeli ve özellikle infaz ve koruma memurları için düzen ve disiplin her zaman ön plandaydı.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin kabulü ve buna bağlı olarak insan hakları konusundaki gelişmeler ve daha sonraki dönemlerde ülkeleri bazı yükümlülükler altına sokan uluslararası sözleşmelerin kabulü, bir anda dikkatleri cezaevlerine çevirmiştir. Ülkelerin itibarını etkileyen insan hakları raporlarında cezaevleri çok önemli bir yer tutmaktadır. Ülkeler insan hakları konusunda samimi olsalar da olmasalar da duyarlı davranmaya başlamıştır. Aynı zamanda devletler kendileri hakkında düzenlenen insan hakları raporlarının da “yüz kızartıcı” olmasını istememektedirler.

Ülkemizde son yıllarda insan hakları alanında önemli adımlar atılmış ve cezaevi mevzuatı da çağın gereklerine ve uluslararası cezaevi standartlarına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Özellikle çağdaş infaz anlayışına vurgu yapan bu yeni süreçte, hükümlü ve tutukluların insan onuruna uygun bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleri için kendilerine bazı haklar tanınmış ve ceza infaz kurumu çalışanlarından da, cezanın infaz edilmesinin yanında, hükümlülerin suç işleme duygularından arındırılması, sorumluluk sahibi ve üretken bireyler olabilmeleri için gerekli çalışmaların yapılması eskiye oranla daha çok istenmiştir.

İnsan haklarından bunca söz edilmesine rağmen zaman zaman cezaevlerinde kalmakta olan kişilerin insan haklarının ihlal edilebildiği görülmektedir. Devletin koruması altında bulunan kişilerin haklarının ihlal edilmesi, başta hakkı ihlal edileni, devleti ve hakkı ihlal eden kişi ya da kişileri maddi ve manevi olarak çok zor durumda bırakabilmektedir. Cezaevlerinde meydana gelen hak ihlallerinden dolayı çoğu zaman infaz ve koruma memurları sorumlu tutulmaktadır. Bu nedenle infaz ve koruma memurlarının “insana”, “insan haklarına” bakışı ve bu düşünceden anladıkları, hakların korunup-korunmamasında belirleyici bir unsurdur.

Şüphesiz ki cezaevlerinde meydana gelen olumsuz durumlara sebebiyet veren birçok faktör vardır. Bu faktörlerin bir kısmının —binaların fiziki olarak yetersiz olması, kapasitenin çok üzerinde hükümlü ve tutuklu barındırılması, araç-gereç noksanlığının, özellikle doktor gibi uzman personel ve yardımcılarının yetersiz olmasının— burada çalışanlarla ilgisi yoktur. Cezaevi personelinden kaynaklanan insan hakları ihlallerinin sebeplerine bakıldığında ise, insan haklarının yeteri kadar

bilinmediği ve bazı görevlilerin insan haklarına karşı ön yargılı olduğu gör÷lmektedir.

Ceza infaz kurumlarında görev yapan personele, insan hakları dersinin 2000'li yıllardan sonra verilmeye başlanması ve bu nedenle birçok personelin bu eğitimlere tabi tutulamaması ya da yazılı veya görsel basın vasıtasıyla bilgi edinilmesi, infaz ve koruma memurlarının insan hakları konusunda yeteri kadar bilgiye sahip olmadıklarını ortaya çıkarmaktadır. İnsan hakları konusunda eğitim alan görevlilerin bazıları ise kuramsal planda öğrendiklerini, sahada yeteri kadar uygulayamamaktadırlar. Bu da, verilen insan hakları eğitiminin, görevliler üzerinde olumlu yönde davranış değişikliği yapmadığını göstermektedir.

İnsan hakları konusundaki bilgisini, insan hakları düşüncesinin kaynaklandığı temeller üzerine yerleştiremeyen bir kamu görevlisi, görevini yerine getirirken, sadece mevzuattaki yükümlülükleri, ceza alma korkusu v.b. nedenleri göz önünde bulunduracağından, insan haklarının sürekli ve her türlü koşulda korunması mümkün görülmemektedir.

Cezaevlerinde görev yapan kamu görevlilerinin insan hakları konusundaki düşünceleri, hak ihlallerinin ortaya çıkıp çıkmaması konusunda büyük bir etkiye sahiptir. Bu nedenle bu konuda bir durum tespiti yapılabilmesi ve bir öneride bulunabilmesi için, infaz ve koruma başmemurları ile infaz ve koruma memurlarının insan hakları ile ilgili, genel olarak ne düşündükleri konusunda bir anket çalışması yapılması gerekmektedir.

Böyle bir anket çalışmasını da içeren bu tez dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde insan haklarının gelişimi ile BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi üzerinde kısaca durulduktan sonra, insan hakları kavramı ile ilgili bir filozofun görüşüne yer verilmiştir. İkinci bölümde, cezaevlerinin kurumsallaşma süreci ve insan haklarının cezaevlerinin insanileşme sürecine etkisi anlatılmıştır. Üçüncü bölümde, infaz ve koruma memurlarının görevleri, mesleğe seçilme kriterleri ve aldıkları eğitimler hakkında genel bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde ise infaz ve koruma memurları ile yapılan anket sorularının genel bir değerlendirilmesi yapılmış, elde edilen bulgular sonuç olarak değerlendirilmiştir.

1.

BÖLÜM

İNSAN HAKLARI KAVRAMI

1.1. İnsan Hakları Fikrinin Gelişimi

İnsan hakları günümüzde kendisinden sıkça söz ettirse de, insan ve hakları ile ilgili felsefi düşünceler tarihin çok eski dönemlerinden beri karşımıza çıkmaktadır. Özellikle filozofların insan ile ilgili olarak ortaya koyduğu düşünce ve kavramların tarihinin bilinmesi, insan hakları düşüncesinin dayandığı bilgilerin temellendirilmesi konusunda yararlı olacaktır. Kuçuradi'ye göre, günümüzde, insan haklarının korunamamasının önemli bir nedeni, insan haklarının ne olduğu konusundaki bilgi eksikliğidir (Kuçuradi, 2007, s. 55).

Felsefi kökleri çok daha eskilere gitmekle beraber, asıl onyedinci ve onsekizinci yüzyıllar içinde gelişen ve “insan hakları doktrini” olarak adlandırılan bu düşünce akımı, insanların sırf insan olmak sıfatıyla doğuştan birtakım dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez haklara sahip oldukları görüşünü yaymaya çalışıyordu. O zamana kadar sınırsız olan devlet gücünü sınırlandırmayı ve insanları baskıdan korumayı amaçlayan bu doktrine göre devlet kendi yarattığı hukuktan önce var olan doğal hukukla bağlıydı ve insanların bu hukuktan kaynaklanan doğal haklarına saygı göstermek zorundaydı. Giderek güçlenen ve yaygınlaşan bu inanç, onsekizinci yüzyılın sonlarına doğru yayımlanan Amerikan Haklar Bildirileri ve 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Evrensel Bildirisi ile ilk resmi açıklamalara kavuştu (Kapani, 1996, s. 19).

İnsanoğlu, var olduğu günden beri kendisini tanımaya çalışmış ve “Ben kimim?” “Niçin varım?” “Yaşamak için ne yapmalıyım?” sorularına cevap aramış; bu arayışını da, kimi zaman doğada, kimi zaman kendinde, kimi zaman dinlerde ve en sonunda bilimde sürdürmüştür. “*Tarihsel süreçte yaşadığı sorunlardan, kendisine*

verilmesi gerekenlerin verilmemesi durumunda ortaya çıkan haksızlık durumlarını gören insan, bunlara çözüm yolları getirirken birçok evreden geçmiştir” (Karakulak, 2007, s. 2). İnsanlar, özellikle toplumsallaşma ve birarada yaşama sürecinde gerek kendi aralarında ve gerekse onları yönetenlerle aralarında çıkan sorunlara çözüm bulma arayışlarına girmiş ve düşünürler insan hakları ile ilgili olan, hak, adalet, eşitlik, erdem, etik gibi –daha sonraki zamanlarda kavramlaşacak– düşüncelerin temelini atmışlardır.

Protagoras’ın, yüzyıllar önce “insanın her şeyin ölçüsü olduğu” sözünün üzerinden yüzyıllar geçti; ancak insanın ve egemen olanların bunu kabullenmesi kolay olmadı. İnsanlar insan haklarını yasal güvence altına aldığı tarihlere, yani günümüze kadar çok ağır bedeller ödedi ve bu haklar uğruna çok kan akıtılarak değerler yitirildi. İnsan haklarından bunca söz edilmesine rağmen halen günümüzde bu bedellerin ödendiğine ve özellikle bazı insanların fikir, düşünce ve inançlarından dolayı fiziksel özgürlüklerinden mahrum bırakıldığına tanık olunmaktadır.

Bazı insan hakları araştırmalarına göre, insan haklarının felsefi düşüncesi Eski Yunan’a kadar uzanmaktadır. O dönemlerde “insan hakları” kavramından bahsedilmese de, Eski Yunan filozoflarının, insan haklarının kavramsallaşmasına yol açan bazı düşünceleri ortaya koymuş oldukları görülmektedir. İnsanı merkeze alan felsefenin ortaya çıkmasıyla, insan hayatının sorunları ile daha çok ilgilenilmeye başlanmıştır. “*Modern aydınlanmanın ilk örneğini Sofistlerde görürüz. Sofistlerin sergiledikleri eleştirel tavır, o zamana kadar topluma, siyasete, hukuka, dine, gelenek ve göreneklere yapılmamış sorgulamayı içerir*” (Karakulak, 2007, s. 59). İnsanı toplumsal bir varlık olarak inceleyen Sofistlerin, insan aklını ön plana alarak ortaya

koydukları eşitlik ve düşünce özgürlüğü anlayışları ile devletin insanın bir ürünü olduğu konusundaki düşünceleri, demokrasi bilincinin gelişmesine çok büyük etki yapmıştır.

Örneğin Sonraki Sofistlerden Antiphon, doğal hukuk ile pozitif (insanın koyduğu) hukuk arasındaki karşıtlığı belirterek, yalnız sanılara (doxa) dayanan “konulmuş” (pozitif) yasaların güçsüz olduğunu söyler ve buradan insanların doğadan eşit oldukları sonucunu çıkarır: “Yalnız Yunanlılar kendi aralarında değil, Yunanlılar ile Barbarlar da eşittirler”. Onun için, toplum içindeki sınıf ayrılıkları, ayrıcalıklar, soyluluklar vb. hep insanın kendi koymalarıdır. Oysa toplum insanoğlunun yararı için kurulmuştur, bundan dolayı herkes ondan eşit olarak yararlanmalıdır. (Gökberk, 2007, s. 42)

İlkçağın önemli filozoflarından Sokrates, doğru ve iyi bir yaşam için erdemli olma gerekliliğini ortaya koymuş ve insanların bazı şeyleri sorgulamadan onlara inanmaması gerektiğini söylemiştir. Gökberk’e göre, “...Sokrates bir aydınlanmacı. (*“Aydınlanmanın istediği: hayatımızın normlarını aklın ışığına tutmak, bunları akılla eleştirmek, akılla aydınlatmaktır. Gelenek dönemlerinde ise bunlara, hiç eleştirmeden, oldukları gibi inanılır”*)” (Gökberk, 2007 s. 43).

“Doğru bir yaşayışın” ne olduğu sorusuna cevap arayan Sokrates’in, “İyi nedir?”, “Doğru nedir?” sorularına, akli kullanarak, herkes için geçerli olabilecek bir cevaba bilgiyle varılabileceğini ortaya koymuştur. Sokrates’in, özellikle herkes için geçerli olabilecek “iyi” ve “doğru” olan eylem tanımları, insan haklarının temel ilkelerinden biri olan “evrenselliği” oluşturmaktadır. Kişilerin ya da toplumların kendi değer yargılarına göre ortaya koydukları düşünceler veya oluşturdukları normlar ise, çok defa insan hakları düşüncesinin kabul görmesinin önündeki en

büyük engeli oluşturmaktadır. Günümüzde, bazı toplumlarda değerli olarak görülen –aslında birer değer yargısı olan– bazı gelenekler, kültürler, normlar, inançlar uğruna suç işlenmesi, insanların cezalandırılması, hatta öldürülmesi, Sokrates’in bu aydınlanmacı görüşü üzerinde bir daha düşünmemizi gerektirmektedir.

Ortaçağ’da Batıda, Eski Yunan filozoflarının ortaya koyduğu düşüncelerin yerini, uzun bir süre Hristiyanlık kültürü almıştır. İnsanın, Ortaçağda hakim olan dogmatizminin etkisinden kurtulması ve tekrar kendine dönmesi uzun bir süre almıştır.

Feodalitenin ortaya çıkmasıyla Batıdaki devlet yapıları değişti. Toplum köleler, yarı köleler, toprağa bağlı köylüler (serfler), kent ve kasabalarda yaşayan serbest meslek sahipleri, feodal beyler ile yakın çevrelerini oluşturan soylular ve Kilise mensuplarından meydana geliyordu. Sınıf farkları çok belirgindi. Bir statüden bir diğerine geçiş pek zordu. Böyle bir yapı içinde özgürlük ve insan hakları anlayışı, Kilisenin verdiği ölçüleri aşamamış, bu konular üzerinde sadece din adamları düşünce üretme ayrıcalığına sahip bulunmuşlardır (Mumcu, 2005, s. 8).

Her ne kadar Ortaçağda bu gibi olumsuzluklar yaşanmışsa da, insan haklarının bugüne taşınmasında Ortaçağ filozoflarının da büyük bir payı vardır.

Ortaçağ üzerine önemli araştırmalar yapmış olan Çotuksöken’e göre,

Ortaçağ filozofları, farklı düşünme doğrultularının peşinden giderek daha sonra zengin açılımları da içerecek olan bir zemin oluşturmuşlardır. Dolayısıyla, hiçbir şekilde kalkıp da Ortaçağ, Antikçağı olduğu gibi içselleştirdi, hiçbir gelişme sağlanmadı, hatta bu dönemde felsefe yapılmadı” gibi bir değerlendirme yapılamaz (Çotuksöken, 2005, s. 177-199).

Ortaçağda, yazının daha çok kullanılması ve okulların açılmasıyla beraber, eğitim alanında meydana gelen olumlu gelişmeler, insanların her konuda düşünmesini, bilgi edinmesini sağlamıştır. Ayrıca toplumsal alandaki ilişkilerin gelişmesi, Avrupa toplumları arasında, bilgi paylaşımının artmasına da yol açmıştır. Avrupa’ da, eğitim alanındaki bu ilerleme sonucunda bilim, edebiyat ve sanat alanında meydana gelen gelişmeler, insana ait değerleri ön plana çıkarmış ve insanın varlığı konusunda akla dayalı düşünceler ortaya çıkarmıştır. “*‘Laiklik, ‘modernlik’, ‘insan hakları’ kavramları Rönesans ve Aydınlanmayla gündeme gelmiş ve bu kavramlara ilişkin birçok tanım denemesi yapılmıştır*” (Çotuksöken, 2002, s. 269).

Aydınlanma döneminin ürünü olan, 12 Haziran 1776 tarihinde ilan edilen Virginia Haklar Bildirisi ve 27 Ağustos 1789 tarihinde ilan edilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, insan hakları alanında çok büyük adımların atılmasına sebep olmuştur.

17. ve 18. yüzyıllara baktığımızda, insanların kendilerini yöneten devlete karşı, özgürlük sınırlarını genişletme çabalarının olduğunu görmekteyiz. Yani çağdaş anlamda insan hakları yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Bu dönemlerde Amerikan, İngiliz ve Fransız devrimleri bazı hak ve özgürlükleri getirmiş ve bu devrimlerle devletleri yükümlülük altına sokan kararlar alınmıştır. “*Bunlar öncelikle, iktidar karşısında ve diğer kişiler karşısında bireyin güvenliğini ve özerkliğini sağlayan haklardır. Sonra daha geniş olarak, geleceğinin koşullarını seçerek kişinin kendini geliştirmesine olanak tanıyan haklardır*” (Kaboğlu, 2002, s. 41). Bu haklar özünde, yurttaşların bazı haklarını kullanırken devletin onlara dokunmaması, hiçbir şekilde müdahale etmemesi talepleridir. Klasik

haklar diye de adlandırılan bu haklar, aslında burjuvanın aristokrasiye karşı bir mücadelesidir. Bu mücadele sonunda, kişi özgürlükleri ve siyasal haklar diye nitelendirdiğimiz kişi güvenliği, düşünce ve inanç özgürlüğü, mülkiyet hakkı, ifade özgürlüğü, toplanma ve dernek özgürlükleri ile katılım hakları elde edilmiştir.

Klasik anlamdaki insan hakları anlayışı bireyi ön plana aldığından, sosyal hakları benimsememiştir. Gülmez' e göre bireyci anlayışla,

Tüm insanların doğuştan özgür ve eşit olduğu savlarına karşın, somut olarak kimi kesimler dışlandı. Örneğin kadınlar, siyasal hakların kapsamı dışında tutuldu. Dışlanan bir başka kesim ise, işçi sınıfı idi. Burjuva devrimleri sonucunda tanınan insan hakları arasında, örneğin 1789 Bildirgesinde işçi sınıfının sosyal hakları, özellikle toplu sosyal hakları yer almıyor, tersine yasaklanıyordu. Kısacası, siyasal haklar yalnızca varlıklı/aktif yurttaşlara tanındı. Yoksul/pasif yurttaşlar ise, soyut olarak özgür ve eşitti. Gerçekte özgür ve eşit olan, burjuvalardı (Gülmez, 2001, s.19-20).

Sanayi alanındaki gelişmeler sonucunda burjuva sınıfının baskısıyla beraber bazı sosyal eşitsizlikler gün yüzüne çıkmaya başladı. Özellikle kapitalizmin getirdiği ağır koşullar altında ezilen işçi sınıfının eşitsizlikler karşısındaki haykırıışları, devletleri bu konuda bazı önlemler almaya ve insanların bazı hakların korunmasında sessiz kalmayarak haklarını korumak için müdahale etmesine neden oldu. Bu mücadele sağlık, eğitim, adil ücret, sendika, grev ve çalışma gibi hakları doğurdu. Belirtilen haklar daha sonra ülkelerin anayasalarında yer aldı.

Sosyal haklar, geleneksel demokrasinin yapısını da değiştirmiştir: Sosyal devlet anlayışı ve uygulamaları belirlemiştir. Sosyal haklar, ekonomik yönden güçsüz sınıfları korumayı amaçlıyordu. Bu da devletin karışmasını, kamu hizmetleri oluşturmasını gerektiriyordu.

Devlet, olumlu ve somut önlemlerle, sosyal eşitsizlikleri azaltmak, sosyal adaleti gerçekleştirmekle yükümlü sayılıyordu (Gülmez, 2001, s. 20-21).

Ancak insan olmuş bitmiş bir varlık olmadığından, kendisi hakkındaki arayışlar gelişerek devam etmektedir. İnsanlığın sürekli bir gelişme içerisinde olması, yeni buluşların ortaya çıkması, beraberinde insan hakları ile ilgili sorunları da getirmektedir. İnsanla ilgili olarak ortaya çıkan her gelişmeyle beraber, insan hakları kavramının da kapsamı değişebilmekte ya da daha çok zenginleşebilmektedir. İnsanın bu dinamik yapısı insan haklarının çeşitliliğini de zamanla arttırmaktadır.

Tartışmalı da olsa, örneğin günümüzde dayanışma haklarından bahsedilebilmektedir. Henüz yeni dile getirilen, barış, çevre, gelişme gibi hakların özünde, insan yaşamına zarar veren durumlara karşı sadece devletlerin değil, herkesin bir dayanışma içerisinde mücadele etmesi gerektiği düşüncesi bulunmaktadır. Kaboğlu'ya göre,

Bilim ve teknolojiye meydana gelen gelişmelerin ortaya çıkardığı olumsuzlukların insanın yaşarkalma sorununu gündeme getirmesi, ekonomik yönden güçlü olan devletlerin karşısında, kalkınmakta olan ülkeler ve bağımsızlığına henüz kavuşmuş az gelişmiş devletlerin karşı karşıya bulunduğu ciddi sorunlar da insan hakları üzerinde yeniden düşünmeyi gerekli kılmıştır. İnsan hayatını tehdit eden savaşlar ve çatışmalar ile ekolojik dengenin bozulmasına sebep olan çevre kirliliğine karşı gerekli önlemlerin alınabilmesi için yeni istemleri gündeme getirmiştir. (Kaboğlu, 2002, s. 45-46).

Gerek ulusal ve gerekse uluslararası mevzuatlarla, bu tür istemler güvence altına alınmaya başlanmıştır.

1.2. İnsan Haklarının Uluslararası Hale Gelmesi

İnsan haklarının dünya düzeyinde kabul görmesi –hiçbir ayırım gözetmeksizin insan haklarının gereklerinin herkes için geçerli olması– gerekliliği düşüncesi çok yenidir.

İnsan haklarının korunması, önceleri salt ulusal bir sorun olarak düşünülüyordu. İngiliz, Amerikan, Fransız Bildirgeleri ve bazı anayasalar, gerçekte kendi vatandaşlarına ve ülkelerinde bulunan kişilere yönelik hükümler içeriyordu. Diğer bir deyimle, devletler, genel olarak, başka bir devletin insan haklarına ilişkin sorunları ile ve o devletin bu alandaki uygulamaları ile, kendi vatandaşları ve siyasi, dini veya diğer nedenlerle ilgilendikleri kişileri amaçlamadığı sürece, ilgilenmiyorlardı (Fişek, 1996, s. 91).

1900'lü yıllardaki savaşlar, insanlığı utandıracak manzaralar ortaya koyunca, artık devletlerin insan hakları konusunda denetlenmesi gerektiği fikri yaygınlaşmaya başladı. Sağduyulu ve kendini bilen kişiler, yanı başında meydana gelen –başka ülkelerin vatandaşı bile olsa– insan hakları ihlallerine ilgisiz kalamazdı. Bu amaçlarla kurulan Milletler Cemiyeti, savaş hukukunun düzenlenmesi, savaşlardan dolayı mağdur olan kadın ve çocukların korunması, çalışma koşullarının düzenlenmesi ve azınlıklarla ilgili olarak kısıtlı da olsa evrensel nitelikte çalışmalar yapmıştır. Ancak bu çalışmalar insan haklarına yeteri kadar saygı gösterilmesini sağlayamamıştır.

Dünya barışını ve güvenliğini korumak ve uluslar arasında bir işbirliği sağlamak amacıyla 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletlere üye devletlerin aralarında imzalamış olduğu antlaşmayla, insan haklarının, ilk defa uluslararası bir düzeyde kabul görmesi sağlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının değişik bölümlerinde insan haklarına ve temel özgürlüklere inanç, saygı ve bağlılık adeta bir ana tema (leitmotiv) gibi tekrar tekrar dile getirilmiştir. Daha başlangıç kısmında, “insanın temel haklarından, kişi onurundan ve değerinden, erkekler ve kadınlar için olduğu kadar büyük ve küçük uluslar için de hak eşitliğinden” söz ediliyordu. Birleşmiş Milletlerin amaçlarını açıklayan birinci maddede, “ırk, cinsiyet, dil veya din farkı gözetilmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine karşı saygıyı geliştirerek ve teşvik ederek uluslararası iş birliğini gerçekleştirmek” amacı da sayılmaktaydı (Kapani, 1996, s. 22).

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının kuruluş amaçlarına uygun olarak, insan hakları konusunda daha ayrıntılı bir belge hazırlanması için bir İnsan Hakları Komisyonu kurulmuştur. Komisyon, 18 ayda hazırladığı tasarımı Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sundu. Bugün dünyada “İnsan Hakları Günü” olarak kutlanan 10 Aralık 1948 tarihinde Genel Kurul bu tasarımı 48 oyla İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi olarak kabul etti.

İnsan haklarının başlıca kurucu yasası, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisidir. Bu konuyu çalışan tarihçi Johannes Morsink’e göre bu bildiri, arkasından gelen “insan hakları protokolleri, anlaşmaları, sözleşmeleri ve benzer nitelikteki bildirilerde” uluslararası manzarayı kökünden değiştirmiştir (Freeman, 2008, s. 4).

Kuçuradi’ye göre, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesiyle amaçlanan, ... *bazı etik ilkeleri saptamaktır: insan türünün, onu diğer varlıklardan ayıran belirli özellikleri olduğu için (ki burada bu özelliklerin “akla” ve “vicdan”a sahip olma olduğu farzediliyor), insanların nasıl muamele görmeleri gerektiğine ilişkin bazı genel ilkeleri saptamak (Kuçuradi, 2007, s. 198).*

Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirgesinin hukuken bir yaptırımı yoktur. Devletler bu Bildirgede bulunan hususlara uyacaklarına bir nevi söz vermişlerdir. Her ne kadar bağlayıcılığı olmasa da, psikolojik ve felsefi etkisi çok büyük olmuştur. Evrensel Bildirge, uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmeleri ile ülkelerin anayasalarının hazırlanmasında temel dayanak olmuş ve insan haklarının korunup geliştirilmesinde yol gösterici olmuştur. BM, insan hakları kavramını bu Bildirgeyle uluslararası hukuka sokmuştur.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun, 10 Aralık 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni ilan etmesinden bu yana, insan hakları kavramı, günümüz siyasetinde oldukça güçlü bir yer edinmiştir. Tarihsel açıdan bakıldığında bu durum çok şaşırtıcıdır. Kavram, uzunca bir zaman itibar edilmemiş olmasına rağmen, dikkate değer bir canlanma göstermiş ve genellikle Batılı kabul edilmesine karşın, kısa zamanda küresel bir hale gelmiştir. Fransız Devrimi'nden İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönem, insan hakları kavramının karanlık çağı olmuştur. Şu anda bizler insan haklarının ikinci devrini yaşıyoruz (Freeman, 2008, s. 37).

Bildirgede, insanların nasıl muamele görmeleri gerektiği, temel ilkelerle ortaya konmuş, ancak belirtilen hak ve özgürlüklerin nasıl bir yöntemle korunacağı belirtilmemiştir. Bu amaçla, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde belirtilen hak ve özgürlüklerin korunabilmesini hukuksal güvence altına almak amacıyla iki sözleşme hazırlanarak, 1966 yılında kabul edilmiştir. BM Evrensel Bildirisinin önemli tamamlayıcıları olan Sivil ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, imzaya açıldıktan 10 yıl sonra yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmelerle, *her türlü hukuk*

normlarının türetileceği ilkeler dile getirilmeye çalışılıyor...
(Kuçuradi, 2007, s. 199-200).

Hayat karmaşık bir fenomendir ve bireysel, grupsal, ulusal ve uluslararası düzeylerde yeni yeni durumlarla karşı karşıya geliriz. Bu durumlar karşısında, daha önce bilincinde olmadığımız yükümlülüklerimizin farkına varırız. Hiçbir insan hakları bildirisi hiçbir zaman tüketici ve değişmeyecek kadar tam olmayacaktır. O, ahlaksal bilincin gelişmesiyle ve belli bir tarihsel andaki uygarlığın durumuyla elele değişecek. 1948’de ortaya çıkan İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde, grup haklarından hiç söz edilmiyor. 1966’da Genel Kurul, kişi (haklarının) yerine grup hakları, yani bir halkın kendi geleceğini belirleme hakkını mevcut haklara ekledi. Jammu Devletinde, Keşmir’de ve Filistin’deki olaylar, bir halkın kendi geleceğini belirleme hakkını insanlığın bilincinin odak noktasına getirdi (Sadq, 1996, s. 125).

1.3. İnsan ve Hak Kavramı

İnsan haklarının ne olduğu konusunda bir açıklama yapmadan önce, bu hakların taşıyıcısı ve gerçekleştiricisi olan “insan” ve “hak” kavramı üzerinde durmak uygun olur. Çünkü insan haklarının insanlar için getirdikleri, bu kavramlarda gizlidir. Tutum ve davranışlarımızı da bu kavramlardan anladıklarımız şekillendirir, anladıklarımızı da düşüncemizde tasarlayarak dile getiririz. Bu yüzden kavramların içeriğinin bilinmesi çok önemlidir. Çotuksöken’ e göre “ *Kavram, düşünmenin en küçük birimidir. Nasıl ki dış dünyada –bir bakıma– en küçük birim nesne ise, düşünmede de –yine bir bakıma– ona (nesneye) karşılık gelmek üzere, en temel, en küçük öge kavramdır*”(Çotuksöken, 2002, s. 44). İnsan ve hak kavramını anlama biçimimiz ve dolayısıyla insana bakışımız insan haklarının korunup-korunmamasında belirleyici faktördür.

1.3.1 İnsan Kavramı

İnsanın kendisi hakkındaki bilinci arttıkça, varolan dünyadaki yerini sorgulamaya başlamış ve kendini tanımayı sürdürmüştür. Bu arayışı da çoğu zaman kendisini hayvanla karşılaştırarak biyolojik ve psikolojik alanda devam ettirmiştir. İnsanın kendisinin diğer canlılardan farklı yönleri olduğunu keşfetmesi uzun sürmüştür. İnsanın kim olduğu konusu çoğu zaman felsefecilerin işi olmuşsa da, daha sonraları bazı bilim dalları bu konuya açıklık getirmeye çalışmışlardır.

Eski yüksek Hint Kültüründe insan bütün canlılarla kendini bir duyar; bütün canlılar birbirlerine bağlı olarak biraradadırlar. İnsanın düşünce ve duyguları ile doğadan ilk ayrılması Klasik Yunanda başlar; burada logos, akıl insana özgü bir şey olarak meydana çıkıyor ve insanı bütün öteki varlıkların üstüne çıkarıyor ve Tanrılıkla bağlıyor. Hristiyanlıkla birlikte, Tanrı-insan, Tanrı-oğul düşünceleri ile insanın kendi üzerindeki bilincinde yeni bir yükselme oluyor; insan kendi üzerinde ister iyi ister kötü düşünsün, herhalde artık kendine insan olarak önem veriyor (Akarsu, 1998, s.163).

İnsan, zaman zaman tek bir özelliğine dayanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. “İnsan akıllı (homo sapiens) bir varlıktır”, “insan düşünen bir varlıktır”, “insan alet yapan (homo faber) bir varlıktır”, “insan özgür bir varlıktır” gibi tanımlamalardan en yaygın olanı insanın akıllı bir varlık olmasıdır. *“Homo sapiens ide’si insanı hayvandan ayıran ide’dir. Akıl aracılığı ile insan, varolanı olduğu gibi tanımaya, tanrılığı, dünyayı ve kendi kendisini tanımaya elverişli olmuştur”* (Akarsu, 1998, s. 165).

Doğa bilimlerinin insanla ilgili olarak yaptığı araştırmaların bazılarında baktığımızda:

Darwinizm'e dayanan Gelişme Psikolojisi Teorisi, insan ile hayvan arasında sadece bir derece farkı olduğunu ve insanın biyolojik olarak sürekli bir gelişme içerisinde olduğunu ileri sürerken, Metafizik Teori, insanın diğer canlılardan farkını insanın biyo-psişik varlığının dışında aramış ve insanla hayvan arasında sadece bir mahiyet farkının olabileceğini açıklamıştır. İnsana ait olan her şeyi biyolojik alanda arayan "Biyolojik Teori"ye göre ise, insan vaktinden önce doğduğundan birçok organı tam olarak gelişmemiş, ancak insan bu eksikliğini elleri ve zekâsı ile telafi etmiştir (Mengüşoğlu, 1988, s.18-41).

İnsanın aklının bilincinde olmasıyla insanın hayatında çok şey değişmiştir. Ancak insanı tek bir özelliğinden yola çıkarak açıklamak, insanın diğer yapıp-etmelerinin (sanat yapmasının, konuşmasının, devlet kurmasının, çalışmasının, öğrenmesinin v.b. fenomenlerin) görmezden gelinmesine sebebiyet verir. Mesela insan akıllı bir varlık olabilir, ancak tek başına yaşayamaz. Öyleyse insan aynı zamanda toplumsal bir varlıktır. Toplum içerisinde yaşar, ancak güvenliğini sağlayabilmek için bir güce ihtiyacı vardır. Öyleyse insanın özelliklerinden bir tanesi de devlet kurmasıdır. Dolayısıyla insanı ne sadece maddi veya ne sadece manevi özellikleri ile açıklamak insanı tanımak için yeterlidir. İnsan felsefesi üzerinde yapmış olduğu çalışmalarda, insanı bir bütün olarak ele alan Mengüşoğlu'ya göre:

... çeşitli insan görüşleri insanın somut bütünlüğünü gözetmedikleri için tek yanlı konstrüksiyonlar olmaktan kurtulamamışlardır. Örneğin Kantçı insan görüşü, insanın isteyen, ideleştiren, özgür bir varlık olmasının görülmesini sağlamakla büyük katkılar getirmekle birlikte, aynı insanın doğal ve tinsel yönlerini kalın duvarlarla ayırmakla içine düştüğü dualite dolayısıyla, insanı somut bütünlüğü ile ele alamamıştır (Özlem, 1997, s. 12).

Ontolojik temellere dayanan Antropoloji ise, insanla ilgili yeni bir görüş ortaya koymuştur. İnsanı, basit insan fenomenleri ve insan başarılarıyla açıklamaya

alışan bu görüş, hayvanda insani Őeyler görmez, insanı da hayvanlaştırmaz. İnsanın birçok yönünün olduğundan hareket ederek, onu tek bir kavramla açıklamaz. İnsanı parçalara ayırmadan, biyo-psişik varlık yapısıyla somut bir bütün olarak ele alır. İnsanı, insana ait etkinliklerde arayan Mengüşoğlu'ya göre:

Bu Antropoloji, önyargısız, yalın, naiv bir görüşten kalkar; herhangi bir n varsayımına başvurmadan saptanabilen, temelini insanın somut varlığında, somut yapıp-etmelerinde bulan fenomenleri ele alır. Bu fenomenler ne sadece psişik, ne de biyolojiktir. Bir bütün olarak incelenmesi istenilen somut insan ne demektir? Bunun anlamı Őudur: İnsan bilim tarafından uydurulmuş bir kavram değildir; o bütün yapıp-etmeleriyle birlikte öteki varolan Őeyler yanında yerini alan bir varlık-alandır (Mengüşoğlu, 1988, s. 49).

Mengüşoğlu'nun "insanın varlık koşulları" olarak adlandırdığı ve insana has olan fenomen ve başarıları, insanın;

... bilen, yapıp-eden, değerleri duyan, tavır takınan, önceden gören ve önceden belirleyen, isteyen, zgr ve tarihsel bir varlık olan, ideleştiren, bir Şeye kendisini veren, çalışan, eğiten ve eğitilebilen, inanan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, konuşan, disharmonik, biyopsişik bir varlık olmasıdır. (Mengüşoğlu, 1988, s. 49).

Doğa insana hiçbir Şeyi hazır olarak vermemiştir. Soğuktan korunmak için elbise giymek, beslenebilmesi için ürün yetiştirmek, korunabilmesi için devlet kurmak zorundadır. Kısacası insanın yaşamını sürdürebilmesi için çalışması ve öğrenmesi gereklidir. İnsan diğer canlılardan farklı olarak, yukarıda belirtilen fenomenlerle hayatını sürdürür. Bu fenomenler olmadan insan da varolamaz.

İşte insan haklarının varlık nedeni, insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri amacıyla bu yapısal olanaklarını geliştirip gerçekleştirmelerini sağlayacak olan koşulların kendilerine sağlanmasıdır.

1.3.2 Hak Kavramı

Kavramla ilgili açıklamalara baktığımızda, hakkın ne olduğu konusunda bir fikir birliğinin olmadığını görürüz. Bu konudaki irade kuramına göre hak, *“hukuk düzeninin kişilere tanıdığı irade kudreti iken, çıkar kuramına göre hak, hukuk düzeninin tanıdığı, koruduğu çıkarlardır”* (Gülmez, 2001, s. 8). Hukuksal açıdan, bir istemin hak olarak kabul edilebilmesi için, o istemin hukuk düzeni tarafından güvence altına alınması gerekmektedir. Yasal güvence altında olmayan bir istem hak olarak kabul edilmemektedir.

İnsanlığın sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olmasının, bazı yeni hakları da ortaya çıkardığı görülmektedir. Hukukun daima bu gelişmelerin gerisinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, eğer bir insan için gerekli olan bir istem henüz hukuksal güvence altına alınmamışsa, bu istem hak olarak ele alınmayacak mı? Gerek yasa koyucuların, insan hakları konusunda yeterli duyarlılığa sahip olmadan yaptıkları hukuksal düzenlemelerden ve gerekse yasal boşluklardan dolayı, insana verilmesi gerekenin verilmemesi durumunda bu isteme hak denmeyecek mi? Ya da bu tür bir durumda insanların haklarını korumakla görevli olan “devlet” hiçbir şey yapmayacak mı? Bu sorular karşısında hak kavramının yukarıdaki anlamları yetersiz kalmaktadır.

Ayrıca yasalarla güvence altına alınmış bir istemin hak şeklinde yorumlanması, hakların devlet veya başka bir güç tarafından insanlara bahşedildiği

izlenimini vermektedir. Oysa temel insan haklarını göz önüne aldığımızda, bu hakların herhangi bir kişi veya devlet tarafından insana verilen veya sunulan bir şey olmadığını, bu haklara sahip olmak içinse, insan olarak doğmanın yeterli olduğunu akılda bulundurmak gerekir.

Hak kavramı toplumsal yaşama geçiş ile beraber ortaya çıkmıştır. İnsanlara isteklerini karşılayacağını söyleyen devlet, onların doğuştan gelme bazı hak ve özgürlükleri bulunduğunu ve bunları korumayı üstlendiğini açıklamıştır. Hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığını gören insanlar da bazı sınırlamalara güvence karşılığında rıza göstermişlerdir. Genel olarak hak bir kimsenin isteyebileceği, ileri sürebileceği ve kullanabileceği bir durumu belirtir (Çeçen, 2000, s.9).

Hak kavramı, genel olarak kişilere verilmesi gereken bir şeyin verilmemesi durumunda dile getirilen bir kavramdır. Verilmesi gerekenin verilmemesi durumunda bir “haksızlık” yapıldığını ve dolayısıyla adaletin yerini bulmadığını; kişiye verilmesi gerekenin verilmesi durumundaysa, adaletin sağlandığını dile getiririz. Bu nedenle “hak” ve “adalet” kavramları birbirleriyle bağlantılıdır.

Adalet kavramını bilgisel olarak temellendirmeye çalışan Kuçuradi’ye göre,

... insanlar genel olarak adalet istediklerini, örneğin “adil bir dünya” istediklerini söylerken, bulanık bir özlemi dile getiriyorlar; oysa belirli bir tek durumda adalet istediklerini söylerken, bir talebi dile getiriyorlar; kendilerine ya da bir başkasına bir şeyin –her tek durumda farklı bir şeyin ve bu ne olursa olsun belirli bir şeyin– verilmesi gerektiğini, o anda sahip olmadıkları, ama ister olsun ister olmasın, kendilerine ait olduğunu düşündükleri bir şeyin onlara verilmesi gerektiğini kastediyorlar; yoksun bırakıldıkları, kendilerinden

“alınmış” ve onlara geri verilmesi gereken bir şeyi kastediyorlar; kendilerine borçlu olunan, verilmesi gereken bir şeyi (Kuçuradi, 2001, s. 41).

O halde Kuçuradi'nin bu açıklamalarından anlaşılana, borçlu olunan şeyin verilmesi “adalet” ise, borçlu olunan şey de “hak”tır. Ancak bir şeyin borçlu olunan bir şey – bir hak– olup olmadığı nasıl anlaşılır? Ya da insanlar bu tür talepleri nereden çıkarmaktadır?

İnsanların günlük yaşamlarında talep ettikleri şeyi nereden tırettiklerine bakıldığında,

“Tek tek durumlarda bu bakışımızı izlediğimizde, iki farklı şeye baktığımızı ve onları üçüncü (orta) bir terim aracılığıyla karşılaştırdığımızı görüyoruz: a) bir kişinin belirli bir anda sahip olduğu şeylere, b) başka birinin, aynı anda yine sahip olduğu şeylere bakıyor ve bunları, c) değer verdiğimiz üçüncü bir şey açısından karşılaştırdığımızı görüyoruz” (Kuçuradi, 2007, s.30).

Bu karşılaştırmayla da değer verdiğimiz bir şeyin, yani hakkımız olduğunu iddia ettiğimiz bir şeyin bize verilmesi gerektiği talebini ortaya koymuş oluyoruz.

Adalet kavramını, insan haklarıyla bağlantılı olarak açıklayan ve bunu yaparken de, “adaletsizlik” durumundan hareket eden Kuçuradi'ye göre “adalet”, *... kişilerin temel ve diğer haklarının korunması talebi ve mevcut koşullarda gereklerinin, sürekli olarak ülkeler ve dünya düzeyinde gerçekleştirilmesi talebidir* (Kuçuradi, 2007, s. 34).

Bu düşünceden hareket ettiğimizde adalet, insan haklarının gerçekleşmesi için gerekli olan koşulların sağlanmasıdır. Eğer bu koşullar sağlanamazsa, insan hakları korunamaz.

İnsan haklarının bir kısmı (yaşama hakkı, düşünce özgürlüğü gibi haklar) insanın doğal olanakları ile doğrudan ilgili iken, bir kısmı (beslenme, sağlık, eğitim, çalışma v.b. haklar) bu olanakların geliştirilebilmesi için genel olarak gerekli ön koşullarla ilgilidir. Birinci kısım haklar, insanlara ilişkin bazı etkinlikler gerçekleştirilirken hiçbir kimsenin dokunmaması talebini getirirler. Bu nedenle bu tür taleplere *'hak' dediğimiz zaman, kişinin, yasal güvence altına alınmamış olsa bile sahip olduğu bir şeyi –görmesi gereken bir muameleyi– dile getiriyoruz. Eğer kişinin görmesi gereken muamele yasal güvence altına alınmışsa, o zaman temel özgürlük olur* (Kuçuradi, 1988, s. 15).

1.4. Kuçuradi'nin İnsan Hakları Görüşü

İnsan hakları, günümüzde insanlar tarafından sıkça kullanılan ve ülkelerin anayasalarının en başında yer alan önemli bir kavram haline gelmiştir. Bir haksızlığa uğrayan ya da uğradığını zanneden kişilerin, grupların ve devletlerin, sıkıntıya düştüklerinde, bu kavrama sarıldıklarını ve bu kavrama atıfta bulunarak bir hak talep ettiklerini görmekteyiz. Bu kavramın değeri, genelde hak ihlali durumunda ortaya çıkmaktadır.

Hak talep edenler, bir şeyi talep ederken o şeyin ne olduğunu biliyor mu? Ya da kendilerine bir şey isterken, diğer insanların haklarına da aynı duyarlılığı

gösteriyorlar mı? İnsan hakları sözleşmelerine imza atan ülkelerin ve dolaylı olarak kamu görevlilerinin, insan haklarını, içinden gelerek mi –hakları korunanların bir insan olmasından mı– yoksa hukuksal metinlerin bir gereği olarak mı koruyorlar? İnsan haklarının günümüzde neredeyse herkesin ağzında olan bir söz olmasına rağmen, yazılı ve görsel basında yer alan hak ihlalleriyle ilgili haberlerin ve düzenlenen insan hakları raporlarının dünya kamuoyunu hep meşgul etmesi, bu soruların cevaplarının hep olumsuz olduğu ve ‘hak’ teriminden neyin anlaşılması gerektiğinin pek bilinmediği izlenimini yaratmaktadır.

Yirminci Yüzyılın en önemli başarısı, insan hakları fikrini önplana getirmesidir. İkinci Dünya Savaşından sonra önplana çıkmaya başlayan insan hakları, yüzyılın sonlarına doğru moda haline gelmiş, moda olunca da kavramın içi boşalmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak insan hakları sayılanların sayısında bir enflasyon, uluslararası kuruluşlarca kabul edilen insan hakları belgelerinde gitgide artan bir kavram kargaşası gözleniyor. İnsan haklarında bunca söz edilmesine rağmen, insan hakları ihlalleri birçok ülkede ve uluslararası ilişkilerde pervasızca devam ediyor; yapılan hukuksal düzenlemeler de insan hakları ile bağlantılanarak yapılmıyor, yani insan hakları için yaratacakları sonuçlar hesaba katılmıyor (Kuçuradi, 2007, s. 55).

İnsan haklarının ihlal edilmesine yol açan birçok neden vardır. Bunların en önemlisi, insan hakları kavramının dayandığı temel düşüncenin ve bu hakların insanlık için ne talep ettiklerinin bilinmemesidir. Bu nedendir ki hazırlanan hukuksal metinler insan haklarını yeteri kadar güvence altına alamamakta ve bu hakları korumakla görevli olan kişiler de onları yeteri kadar koruyamamaktadır.

.... İnsan haklarının etkin bir şekilde korunması ve ihlallerin önlenmesi her şeyden önce bilgisel olarak içeriklendirilmiş açık bir insan hakları kavramına sahip olmayı gerektiriyor.

Çünkü insan hakları kavramı bir yandan hangi tek tek hakların insan hakları olduklarının belirlenmesi için ölçüt oluşturuyor, diğer yandan ise bu hakların neden herkes için her yerde ve her zaman korunması gerektiğini temellendiriyor (Yavlal-Gedik, 2003, s. 1).

Bu nedenle, insan haklarının dayandığı düşünceyi felsefi bilgiyle temellendiren ve yaptığı teorik çalışmaların yanında insan hakları ile ilgili uygulamanın da içinde uzun süre görev alan Kuçuradi'nin görüşleri değerlendirilecektir.

“Kuçuradi insan haklarını temellendirirken, yani insanların neden bazı haklara sahip oldukları sorusunu yanıtlamaya çalışırken, insanı bir özelliğine indirgeyen –insanın değerini tek özelliğinde gören– bir görüşten hareket etmez” (Yavlal-Gedik, 2003, s. 2). O, insan haklarını temellendirmek için ontolojik temellere dayanan antropolojiden yola çıkar ve bu yolla insan haklarının bilimsel temelini ortaya koyar. Kuçuradi, Mengüşoğlu'nun insanı tanımlamak için ortaya koyduğu insan fenomenlerinden ve başarılarından yola çıkar ve *Mengüşoğlu'nun fenomen analizlerinde ve antropolojisinde yapmadığı bir ayrımın –insanın özellikleri ile insanın olanakları ayrımının– kendisi için hareket noktası olduğuna değinir”* (Birinci, 2009, s. 4).

İnsanın değerli olması, değerler yaratması onun belirli bir şekilde insan haklarına uygun muamele görmesini gerektiriyor. Ancak insanın değeri ile insanın değerleri zaman zaman birbirine karıştırılmaktadır.

İnsan hakları kavramını, insanın değerinin bilgisiyle temellendiren Kuçuradi'ye göre “insanın değeri”, insanın diğer canlılar arasındaki özel yeridir.

İnsana bu özel yeri sağlayan, onun özelliklerinin bütünüdür, onu diğer canlılardan ayıran olanaklardır. Bu olanaklar, insana özgü etkinlikler ve bu etkinliklerin ürünleri olarak görünür. Bu özellikler ise, insanın diğer canlılarla ortaklaşa taşıdığı özelliklere ek özelliklerdir. İşte bu özellikler ya da olanaklar “insanın değerini” ya da “onurunu” oluşturur (Kuçuradi, 2007, s. 2).

Kuçuradi “insan hakları nedir?” sorusuna cevap ararken, insanın değeri ile ilgili çok önemli bir örnekleme yaparak durumu açıklamaktadır:

İnsan hakları, her şeyden önce bir fikir, bir düşüncedir –insanların tarihe getirdikleri, çok farklı değere sahip çeşitli düşüncelerden biri. Şu düşünce: İnsanlar, insan oldukları için –tavuk ya da fil olmadıkları için–, yani bazı özellikleri ve olanakları olan insan türünün üyeleri oldukları için –yediğimiz ekmeği yapmış, her an kullandığımız elektriğin çeşitli kullanımlarını bulmuş, bazılarımızın okuduğu Küçük Prensi yazmış, hakkaniyet düşüncesini getirmiş, ombudsman kurumunu kurmuş bir türün üyeleri oldukları için– özel bir muamele görmeleri gerektiği düşüncesi (Kuçuradi, 2007, s. 56).

Eğer insanlara belirli koşullar sağlanırsa, insanlar yapısal olanaklarını gerçekleştirebilir ve bilim, sanat, felsefe, teknik gibi insana özgü başarıları ortaya koyabilir.

O zaman insan haklarını genel olarak şöyle dile getirebiliriz: İnsan hakları, insanların yapısal olanaklarını gerçekleştirebilmeleri için belirli bir şekilde muamele görmesini talep ederler. Bu ilkeler, insanın olanaklarını gerçekleştirebilmesi için gerekli olan koşulları dile getirirler. İnsan hakları, “İnsanın değerini –varlıktaki özel yerini– korumayı amaçlarlar. İnsan haklarının “evrensel” olmaları, yani insan olan

herkes için belirli muamele taleplerini getirmeleri, insan haklarının bu kaynaklarından ileri geliyor” (Kuçuradi, 2007, s. 66). İnsan haklarının evrensel ilkeler olması, ırkından, kültüründen, dilinden, inancından, statüsünden dolayı hiçbir kimsenin bu haklardan yoksun bırakılmaması, insan olarak dünyaya gelmesinin bu haklara sahip olmak için yeterli olmasıdır.

Konuyu özetleyecek olursak, insan, insanlık için değerler ortaya koyduğundan değerli bir varlıktır ve değerli olmasından dolayı, insan hakları olarak adlandırılan bazı haklara sahiptir. *“İnsanın değeri insanın tür olarak sahip olduğu, onu diğer varlıklardan ayıran özellikleri ve olanakları olduğuna göre, insan hakları tür olarak insanın özelliklerini ve olanaklarını gerçekleştirmek ve geliştirmek için gerekli koşulları dile getiren istemlerdir” (Yavlal-Gedik, 2003, s. 4). İnsan hakları, kişiler açısından bakıldığında, insanların birbirlerine nasıl muamele etmeleri gerektiğini gösteren ilkeler iken, devletler açısından bakıldığında toplum düzenini sağlayacak olan hukuk sisteminin gerekçesinin kaynağı olmaktadır.*

1.4.1. İnsan Haklarının Kapsamı ve Korunması

“İnsan hakları, her insanla ilgili bazı gerekleri dile getirirler. Bu gerekler, insanın değerini tanıma ve koruma istemleri olarak, yani insanları yalnızca insan oldukları için koruma istemleri olarak ortaya çıkarlar” (Kuçuradi, 2007, s. 1). İnsanlar doğal olanaklarını gerçekleştirebilsinler diye insan hakları vardır. Bu hakların taşıyıcıları kişilerdir. İnsan hakları aynı zamanda kişi haklarıdır. Ancak bütün kişi hakları insan hakkı değildir.

İnsan haklarının kişi hakları olmasının nedeni, tür olarak insanın değerini oluşturan şey, tarihte tek tek kişilerin yapıp ettikleri, ortaya koydukları değerli şeylerdir. Değerlemede

bulunmak, değerler ortaya koymak, değerli eylemde bulunmak tür olarak insanın bir olanağıdır, ancak bu olanağı gerçekleştiren tek tek kişilerdir. Bir diğer deyişle bir bilgi ortaya koyan, bir buluş yapan, bir sanat eseri meydana getiren, bir hastalığa çare bulan hep kişidir. Tür olarak insana özgü olanakların bilgisini de tarihte tek tek kişilerin yapıp ettiklerine bakarak edinebiliyoruz (Yavlal-Gedik, s. 7).

Kuçuradi, insanın yapısal olanaklarını gerçekleştirmek için doğrudan kullandığı (yaşama, düşünce özgürlüğü gibi) haklar ile insanın olanaklarını geliştirebilmesini sağlayan ön koşullara ilişkin (beslenme, sağlık, eğitim, çalışma v.b) hakları, insan hakları kapsamında değerlendirir.

Yaşama hakkı, düşünce özgürlüğü gibi temel kişi haklarının özelliği, insanların bu tür hakları doğrudan kullanmalarıdır. Yani kişiler bu haklarını kullanırken, devlet dahil hiçbir kimsenin onlara dokunmaması gerektiğini talep ederler. Bu haklar devlet tarafından verilmez. Devlet bu hakların korunabilmesi için onları yasal güvence altına alır, ihlal edilmesini önler, ihlal varsa gereklerini yerine getirir. Bu tür haklar yasal güvence altına alınırlarsa “temel özgürlükler” haline gelirler.

Geleneksel adlarıyla kişi özgürlüğü ve güvenliği hakları ve gerektirdikleri (: hiç kimsenin esir ya da köle durumunda tutulmaması; hiç kimseye işkence ya da acımasız, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele yapılmaması, bu tür ceza verilmemesi; hiç kimsenin keyfi olarak tutuklanmaması) ile düşünce ve kanaat özgürlükleri bu tür haklardır; herkesten insanın değerine dokunmama isteminde bulunurlar (Kuçuradi, 2007, s. 59).

İnsan hakları kapsamında ele alınan beslenme, sağlık, eğitim, çalışma gibi ikinci türden hakların özelliği, bu hakların kullanılmasının kişilere doğrudan bağlı

olmaması, yasalarla tanınan başka haklar ve kamu kurumları aracılığıyla korunmalarıdır.

Temel insan hakları herkesin doğuştan sahip olduğu haklardır. Bu haklar hiçbir şekilde kişilerin elinden alınamaz, başka kişilere devredilemez ve kısıtlanamaz. Bu da insan olmanın gereğidir. Bu nedenle bir kişinin hakkının korunması söz konusu olunca, hakkı korunacak kişinin kim olduğu, hatta ne suç işlediğinin bile bir önemi yoktur.

Temel insan hakları ödevlerin yerine getirilmesi koşuluna bağlanamaz ve ertelenemez. Ancak kişilerin haklarını kullanmada birbirlerine saygı göstermesinde bir ödev sorumluluğu yükler. Ancak ödevini yerine getirmedi diye bir insanın temel hakları yok sayılamaz, bir hakkın korunması için de diğer bir hakkı kullanımı ertelenemez.

İnsan haklarını çiğneyen de koruyan da kişilerdir. Kişilerin haklarını korumakla görevli olan kamu görevlileri bu görevlerini yaparken bilinçli olarak mı yapıyorlar? İhlallerin bize gösterdiği, bunun çoğu zaman pek de böyle olmadığıdır. Eğer bir kamu görevlisi görevini yasal bir zorunluluktan –yapmadığında bir yaptırımla karşılaşacağından– dolayı, ya da teknolojik bir cihazın onu takip etmesinden dolayı yerine getiriyorsa, insan hakları bir tehlikeyle karşı karşıyadır demektir. Çünkü böylesi bir durumda kanunun görmediği ya da kameranın tespit edemediği bir yerde haklar ihlal edilecek demektir. Söz konusu olan insan olunca, onun haklarının korunmasıyla görevli olan bir kişinin hiçbir karşılık beklemeden bu görevini yerine getirmesi gerekmektedir ve bu nedenle insan haklarını koruma “etik”

bir sorundur. Bunu söylerken insan hakları konusunda sadece kamu görevlilerinin duyarlı olması gerektiği anlaşılmamalıdır; bu duyarlılık hem hakları korunması gerekende hem de hakları korumakla görevli olanda olması söz konusudur.

İnsanların onurluca yaşamalarını sağlayacak olan şartları hazırlayacak olan da devlettir. Bu nedenle insan hakları aynı zamanda siyasal bir sorundur. O halde, insan haklarının korunması hem kişilere, hem de devletlere bağlıdır. Söz konusu olan insan olunca, bu insanın yaşadığı ülke, kıta, önemli değildir. Çünkü insan hakları temelde insanlığın ortak sorunudur.

Oysa günümüzde, “... pek çok devlet, insan haklarını yalnız yeterince korumamakla kalmıyor, kendi sınırları içinde olduğu kadar diğer devletlerle ilişkilerinde bu hakları kendi organları ile çiğniyor” (Kuçuradi, 2007, s. 9). Gerek insan hakları ihlalleri durumunda uygulanacak yaptırımlar ve gerekse uluslararası başka çıkarların korunmaması endişelerini taşıyan devletlerin, ülkelerindeki insan hakları ihlallerini sakladıklarını görebilmekteyiz. Bazı uluslararası kuruluşların insan hakları konusunda denetleme yapmaları, denetim yapılan ülkenin bazı yönetici ve kamu görevlileri tarafından, işlerine karışılıyor gerekçesiyle engellenmeye çalışılabilmektedir.

İnsanın önemli başarılarından biri de devlet denen kurumu kurmasıdır. İnsan tarafından kurulan devletin varoluş amacı, öncelikle sınırları içerisinde bulunan yurttaşların haklarını korumak, ihlalleri önlemek, ihlaller varsa bu hususta adaleti sağlamaktır. Devletin asli görevi bu iken, insan haklarından söz edilirken, insan haklarının kişileri devlete karşı korumak için getirildiği yönünde bir anlayış hakim

olmuştur. Bu anlayış insan haklarının ve dolayısıyla devletin varlık nedeniyle bağdaşmamaktadır. İnsan haklarını devlet ve dolayısıyla kamu görevlisi koruyacaksa, nasıl oluyor da bu haklar devlete karşı korunan haklar oluyor? Bu anlayış nedeniyle bir suçu bir vatandaş işleyince insan hakkı ihlali olarak görülüyor, ancak bir kamu görevlisi aynı suçu işleyince bir insan hakkı ihlali olarak kabul ediliyor. Bunun beraberinde getirdiği tehlike, bazı örgütlü grupların bunun arkasına sığınarak suç işleyebilmeleri ve bir kamu görevlisine göre daha az ceza alabilmeleridir.

İnsan hakları için kullanılan, “devlete karşı öne sürülebilen haklar” şeklindeki yanlış ifadenin düzeltilmesi gerektiğini söyleyen Akıllıoğlu’ya göre,

İnsan haklarının çoğu mutlak nitelikte olduklarından, aynı zamanda bireylerin ya da devlet dışındaki öznelerin birbirlerine karşı öne sürebildikleri haklardır. Özellikle “kişi hakları”nın mutlak niteliği çok açıktır. Buna karşılık bir görüşe göre, “isteme hakları”nın asıl ödevlisi devlettir. İnsan haklarının yalnızca devlete karşı olduğu varsayımı bunları isteme haklarına indirgeme sakıncasını doğurur (Akıllıoğlu, 2010, s. 38).

Bu bilgiler ışığında,

... Devlet açısından bakıldığında insan hakları, belirli bir devlette devletin temel ödevlerini dile getiren talepler oluyor –her devletin yurttaşlarına karşı ödevlerini, başka bir deyişle de belirli bir devletin çeşitli organlarında görevli olanların en temel ödevlerini. Bu ödevlerin başında insan haklarına uygun yasalar çıkarmak geliyor. Ve devletin bu ödevleri arasında, insan haklarına uygun olarak çıkarılan yasaların uygulanmasını sağlamak ve bundan da öte, bu yasaları tek tek durumlara uygulayacak olanların (devlet ve kamu görevlilerinin,

yargıçların, savcılarının v.b.) bunu yapabilecek hale gelebilmeleri için eğitilmesini sağlamakta bulunuyor (Kuçuradi, 2000, s. 8).

Bu aynı zamanda bir devletin hukukunun, insan haklarına saygıdan öte, insan haklarına dayalı olmasını gerektiriyor. Eğer bir devletin temelini oluşturan hukuk sistemi böyle bir anlayışla hazırlanmış ve uygulanmakta ise, o zaman insan hakları korunuyor demektir. Adaletin insan haklarına dayalı olarak korunamadığı bir yerde, insanlar kendilerini güvende hissetmediklerinden, bazen haklarını elde etmek için devletten başka, bazı çıkar gruplarının kapısını çalabilmektedirler. Bu da beraberinde bir kaos ortamını getirdiğinden, devlet de, kendi varlığının tehlikeye düşmemesi için baskıya başvurabilmekte ve temel görevi insan haklarını korumak olan devlet, insan haklarını korumak yerine kendisini korumayı ön plana çıkarabilmektedir.

İnsanlık, yönetimler açısından birçok merhaleden geçmiştir. Devletler çoğu zaman bazı milliyetçilik duygularının, inançların, kültürlerin, ırkçı düşüncelerin , örf ve âdetlerin gölgesinde insanları yönetmişlerdir. Ancak insanların insanca yönetilebilmesinin önündeki engeller bir türlü kaldırılamamıştır. 20. yüzyıla geldiğimizde, insanlık tarihinin belki de en büyük vahşetlerinin, işkencelerin ve soykırımların devam ettiğini görmekteyiz. Bu manzara, insan hakları ihlallerinin önlenmesi için sadece bir devletin değil, bütün devletlerin birlikte insanlığın ortak değerlerini gözönüne alarak koruması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Freeman'a göre, *“insan haklarını korumakla görevli olan devlet ve insanları yönetmek için yönetime gelen hükümetler, insan hakları ile ilgili olumlu mesajlar*

vermekte, fakat uygulama konusunda kaypak bir yol izlemektedirler” (Freeman, 2008, s. 5).

İnsan haklarından bunca söz edilmesine ve bu hakları ihlal eden kişi veya devletlere uygulanan cezai yaptırımlara –yani insan haklarının hukuksal güvence altına alınmasına– rağmen, bu haklar neden korunamıyor? Şüphesiz bunun birçok nedeni vardır. Örneğin insan hakları fikrini ortaya atan ve ekonomik açıdan güçlü bazı devletlerin her türlü çıkarları için bu hakları pervasızca ihlal etmeleri, ya da insan haklarının ihlal edilmesine sebep olan terör ve benzeri örgüt faaliyetlerine karşı sessiz kalmaları veya gayri resmi olarak bu faaliyetlere destek vermeleri, toplumda belli bir statü sahibi olan kişilerin, kanun karşısında sıradan vatandaşa göre daha ayrıcalıklı olmaları, insan haklarının “güç ve statü sahiplerinin kullanmış olduğu haklar” şeklinde yorumlanmasına sebep olabilmektedir. Bazen de devletin koruması altında bulunan ve toplumun değer yargılarına aykırı suç işleyen bazı suçluların insan olmasından dolayı, haklarının titizlikle korunması istemi, insan haklarının “suçlu hakları” gibi anlaşılmasına neden olabilmektedir. Bazı kişiler veya toplumlar, insan haklarını “Batının dayattığı bir kültür” olarak anlayabilmekte, evrensel insan hakları normlarını, kendi toplumlarının örf-âdet, inanç ve kültürüne uygun olmadığı gerekçesi ile reddedebilmektedirler.

Ayrıca, bilgi yoksulluğu ya da cehalet de, insanların kendilerine tanınan haklardan yararlanmalarını engelleyen diğer bir önemli faktördür. Eğitim yetersizliği cehaletin başlıca nedenidir. Dolayısıyla, insanların eğitilmesi, bu arada insan hakları ve sorumlulukları alanında aydınlatılması, herkesin insan haklarından yararlanmasının ve insan hakları ihlallerini önlemenin önemli bir gereğidir (Yücelen, 2001, s. XI).

İnsan haklarının korunamamasının önündeki en büyük engel, insan hakları kavramının yeteri kadar bilinmemesi ve bu konu hakkında kişilerin yeteri kadar eğitilmemesidir. Ayrıca, verilmekte olan insan hakları eğitiminin, insan felsefesi üzerine temellendirilmeden –insan hakları bilgisel olarak temellendirilmeden–, sadece insan hakları tarihi ve bazı bildirge ve sözleşmelerin getirdiği yükümlülüklerden ibaret olması, insan haklarının sadece hukuk olarak anlaşılmasına neden olmaktadır.

Bu itibarla insan haklarının korunması ve yaşama geçirilmesi, hukuka ve yaptırımlı koruma mekanizmalarına bağlı olduğu kadar, belki onlardan da çok bu hakları koruyacak ve yaşama geçirecek kişilerin eğitimine bağlıdır; başka bir deyişle, kişilerin insan haklarının farkında olmalarına, bu hakların neden korunması gerektiğinin bilincine varmalarına, onları korumayı içtenlikle istemelerine, aynı zamanda neyin, nasıl korunabileceğini bilmelerine, kısacası bu amaç için eğitilmelerine bağlıdır (İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Komitesi, 2001, s. 5)

1.5. İnsan Hakları ve Devlet

İnsanların toplumsal hayata adım atmasıyla beraber devlet denen kurumun ortaya çıktığı görülmektedir. İlkellikten toplumsallaşmaya geçiş süreciyle, insanlar birbirine bağımlı hale gelmiş ve aynı zamanda insanlar arasında, güçlülerin güçsüzleri ezmesi ve zayıfların sömürülmesi gibi olumsuz durumlar da ortaya çıkmıştır. İnsan böylesi bir durumda, kendisine belirli kurallar çerçevesinde hakemlik yapacak olan bir kuruma ihtiyaç duymuştur. Bu kurum devlettir. Devlet denen kurumun kurulması insanlığın bir başarısıdır. Devletlerin ortaya çıkış

nedenlerine baktığımızda, kendi sınırları içerisinde yaşayan insanların haklarını güvence altına alarak, onları korumak olduğunu görmekteyiz.

Tezimizin konusu olan infaz ve koruma memurlarının birer devlet görevlisi olarak görevleri, “hükümlü ve tutukluların haklarını korumak” olduğu için, insan hakları ile devlet ilişkisini açıklamakta büyük yarar bulunmaktadır. Çünkü günümüzde kamu görevlileri eliyle yapılan birçok insan hakkı ihlaline baktığımızda, devlet ve insan hakları ile ilgili pek bir ilişki kurulamadığını görmekteyiz. İnsan haklarının bir kamu görevlisi eliyle ihlal edilmesi durumunda ise, devlete karşı olan güvenin, kamu görevlisi vasıtasıyla sarsıldığı görülmektedir.

Günümüzde devlet konusunda çok çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Devletin asli görevi, insan haklarını korumak olduğuna göre, yapılan tanımlamalarda, devletle insan hakları arasında bir ilişki kurulmadığı görülmektedir.. Bunun tipik bir örneği, günümüzde yaygın olan bir görüşe göre devletin siyasal bir birim olarak tanımlanmasıdır. Böyle tanımlandığında ise devlet “kendi başına bir varlık” olarak anlaşılmaktadır. Kuçuradi’ye göre:

Siyasal yaşamda kullanıldığı bağlamlara –yani yaygın kavramın dile yansımalarına– bakılırsa, ‘devlet’in, ne olduğu pek belli olmayan “kendi başına bir varlık” olarak kavrandığı dikkati çekiyor. ‘Devlet’ bugün insanların çoğunun kafasında –ister olumlu ister olumsuz anlamda– “kendi başına bir varlık” olarak yerleşmiş olduğu için, yalnız başka devletlere karşı değil, kendi içinde de –ulusal düzeyde de– “korunacak” bir “varlık”, ya da kişileri “ezen” bir “varlık” olarak tasarılanmaktadır (Kuçuradi, 2007, s. 40).

Bu nedenledir ki böyle bir anlayışa hakim olan devlet, kendi varlığını hissettirmek, kutsallığını, gücünü birilerine göstermek için vatandaştan önce kendisini güvence altına alır. Yani korunmaya muhtaç bir kurum haline gelir. Asli görevi, vatandaşların haklarını korumak olan bir kurumun, kendi vatandaşlarına karşı korunmaya muhtaç olması da varlık nedeni ile bağdaşmamaktadır.

Devletler kendi varlıklarını güvence altına alabilmek için yasalar koyabildikleri gibi, benzeri hukuksal düzenlemelere de gidebilirler. Ne var ki, bütün bunların hem anayasal hem de hukuksal çizgide insan hakları ile sınırlı olması gerekmektedir. Eğer devlet kendi varlığını güvence altına almak amacıyla getirdiği yasal düzenlemelerde insan haklarının özünü ve çağdaş boyutlarını görmezden geliyorsa, en başta kendi varlık nedenini yadsıyor demektir. Devlet her türlü yasal düzenlemesinde ve tüm etkinliklerinde, insan haklarının özünü gözönünde tutmak ve buna zarar vermemek zorundadır. Devletin güvenliğini kendi vatandaşlarına karşı düşünmek bu açıdan yanlıştır (Çeçen. 2000, s. 102-103).

Devletin sadece kendi başına bir varlık olarak görülmesinin nedeni, devletin neden ortaya çıktığının bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenledir ki devletleri yönetenler, yasaları çıkaranlar, yasaları uygulayanlar zaman zaman bu öz amaca aykırı işler –insan hakları ihlali– yapabilmektedir. Bu da insan haklarının, devlete karşı korunması gereken haklar şeklinde yanlış anlaşılmasına neden olmaktadır.

Devleti, bir insan kurumu olarak gören Kuçuradi'ye göre, *“Ne türden bir kurum olarak görülürse görülsün, devlet eğer bir kurum –insanların kurduğu birşey– ise, her devlet onu “kuranlardan” ayrı (yani “kendi başına bir varlık” olarak düşünülemez”* (Kuçuradi, 2007, s. 41-42). Devlet, temelini insanın varlık koşullarından –insana özgü etkinliklerden– alan bir insan kurumudur. İnsanın, insan

onuruna yakışır bir şekilde yaşamasını sağlamak ve insan haklarını yasal bir güvence altına almak ise, hukuksal bir insan kurumu olan devletin temel amacıdır.

İnsanlar bir haksızlığa uğradığı zaman, sorumluluğu devlete yükler, devleti suçlu olarak görür, devletten bir fayda gördüğü zaman da onu yüceltir. Oysa devlet bir kavramdır. Devlet, bünyesinde oluşturduğu kurumlarla ve bu kurumlar da devlet adına çalışan kişilerle hizmet verir. Dolayısıyla devlet hakkındaki olumlu veya olumsuz düşüncelerin sorumlusu kişilerdir, kamu görevlileridir. İnsan haklarının korunup, korunmaması devletin her kademesinde –yasama, yürütme ve yargıda– görev yapan kişilere doğrudan bağlıdır. Bu kişilerin tutum ve davranışları devlete karşı olan güveni belirlemektedir. İnsan onuruna uygun olarak gösterilen bir muamele ve hoşgörü yurttaşın kendisini güvende hissetmesini nasıl sağlarsa; bunun tam tersi bir muamele de, yurttaşların devlete karşı olumsuz duygular beslemesine sebebiyet vermektedir.

Zaman zaman, insan haklarını korumakla görevli olan bazı kamu görevlilerinin, yurttaşların haklı ya da haksız istemlerine, onlarla çıkar ilişkisine girerek haksız kazanç elde ettikleri, insanlara karşı (hizmet alanın statüsünden, ekonomik ve sosyal durumundan, kültüründen, dilinden, ırkından, inancından v.b. durumlarından dolayı) ayrımcılık yaptıkları, haklı istemlere karşı ilgisiz kaldıkları, insanların önüne keyfi olarak bürokratik engeller çıkardıkları görülebilmektedir. Bu tür davranışlara ve keyfi uygulamalara maruz kalan –dolayısıyla insan hakları ihlal edilen– vatandaşlarsa, haklarını elde edebilmek için yasadışı grup veya kişilere yönelebilmektedirler. Böylesi bir durumda devlete karşı bir güven ve saygı kalmadığından, vatandaşlar da bir kaos ortamında yaşamaktadır.

Vatandaşın devlete karşı olan güveninin sarsılmasının yanında, devlete karşı düşmanlık duygularının da beslenmesine sebebiyet veren en ağır insan hakkı ihlallerinden biri, insanların işkence ve kötü muameleye maruz kalmasıdır. Temel insan haklarının hepsi aynı oranda önemli ise de, insan biyo-psişik varlık bütünlüğüyle bu haklarını kullanır. İşkence, insanın bu varlık bütünlüğüne zarar verir, yaşam hakkını tehlikeye sokar; biyo-psişik varlık bütünlüğü üzerinde derin izler bırakır. İşkence gören kişi ile yapan arasında hiç unutulmayacak bir düşmanlık tohumu ekilir. Devletin varlık nedenini, güçlünün güçsüzü ezmemesi, uyanık geçinenlerin diğerlerini istismar etmemesi olarak açıklayan Çeçen'e göre, "*...ciddi bir devletin kendi vatandaşına işkenceyi hak görmesi, varlık nedenini yadsıması anlamına gelir*" (Çeçen, 2000, s.111). Ancak burada farkına varmamız gereken şey, işkence görmemek için, bir ülkenin yurttaşı olmak gerekmiyor, her nerede olursa olsun hiçbir insanın yaşam ve diğer temel haklarına zarar verilmemesi büyük önem taşıyor.

İşkence çoğu zaman, devleti koruma adına, insanlara yapılan bastırma ve sindirme aracıdır. Oysa işkence hiçbir zaman yapıcı güçlendirmez, aksine güçlü olmaya çalışanın mevcut düzeninin kısa bir sürede yıkılmasına yol açar.

Devlet, eğer insan hakları temel alınarak yapılandırılmışsa, hukuku oluşturmuşsa ve uygulamalar da bunlara uygun olarak yapılıyorsa, varlık nedenine uygun işliyor demektir. Devletlerin kuruluş yasalarının başında yer alan "insan haklarına saygılı" ibaresi bu hakları korumak için yeterli değildir. Bu nedenle devletin insan haklarına dayalı olması gerekir. "*İnsan haklarına dayalı devlet,*

hukukun oluşturulmasında ve kamunun yönetiminde çıkarların ve niteliğine bakılmaksızın kültürel anlayışların/normların değil, insan haklarının belirleyici olduğu devlettir” (Kuçuradi, 2010, s. 14)

Devlet adına kamu görevi yapan kişilerin de temel görevlerinin insan haklarını korumak olduğu bilincine sahip olması ve insan haklarını da özümsemeleri gerekmektedir.

2. BÖLÜM

CEZAEVLERİNİN KURUMSALLAŞMA SÜRECİ VE İNSAN HAKLARININ HAPİS SİSTEMİNDEN BEKLENENLERE ETKİSİ

2.1. Cezaevlerinin Kurumsallaşma Süreci

Yapıları gereği bir toplum içerisinde yaşamak zorunda olan insanların, birbirlerinin haklarına saygı gösterme ve toplumsal düzene uyma yükümlülükleri vardır. İnsanlar bazı koşullarda uymak zorunda oldukları yazılı olan veya olmayan normlara karşı gelerek onları çiğneyebilmekte ve dolayısıyla topluma ve kişilere zarar verebilmektedirler.

Suç işleyen insanlar, yaşadığı her dönemde resmi veya gayri resmi olarak bir yaptırımla karşılaşmıştır. İnsanın gelişimine paralel olarak, suçların karşılığı olan yaptırımların da zamanla şekil değiştirdiği görülmektedir. Devlet eliyle uygulanan yaptırımlar çeşitli evrimler geçirse de, gayri resmi olarak uygulanan yaptırımlarda pek bir değişiklik yoktur. Şöyle ki, suç işleyen bir kişinin cezalandırılması için her zaman suçlunun bedeninden öç alınmaya çalışılmıştır. İnsan kendisine zarar veren bir kişinin canını hep acıtmak istemiştir.

Devletlerin, beden üzerinde çektirilen cezalardan vazgeçmesi, hapishane sürecini de hızlandırmış ve bugüne getirmiştir.

Suç işleyen insanlar tarihin her döneminde çeşitli şekillerde cezalandırılmışlardır. Beden bütünlüğüne zarar verme, çeşitli şekillerde öldürme, damgalama, bir yere kapatma, sürgün gibi yaptırımlar, bugüne kadar suç işleyen insanlara uygulanan bazı cezalandırma şekilleridir. Özellikle öldürme cezalarında insanın bedensel bütünlüğüne zarar vermek hedeflenmiştir. İnsanın vücut organlarının koparılması, yakılması, insan vücudu üzerine kızgın yağ akıtılması veya bedenın kızgın demirle dağlanması şeklindeki cezalar, en barbarca cezalandırma şekillerinden bazılarıdır. Adaleti sağlamakla görevli olan kurum, suçlu insana, onun yaptığı eylemden daha ağır bir şekilde, ona işkence yaparak ceza vermeyi hedeflemiştir. Özellikle bedensel cezaların infazının, halka açık alanlarda, bir tiyatro sahnesi şeklinde yapılmasıyla, egemen olan gücün kudretini göstermek ve diğer insanların da suç işlemelerini önlemek hedeflenmiştir.

İnsanlık, cezaların insanların önünde teşhir edilerek infaz edilmesi uygulamalarına daha fazla dayanamamış ve gösterilen tepkiler sonucunda bu tür uygulamalar –daha sonraları insan hakları fikrini ortaya atacak olan ve cezaevleri konusunda birçok ülkenin örnek aldığı– *“Avrupa’da XVIII. yüzyılın sonuyla XIX. yüzyılın başlarından itibaren kaldırılmış ve ceza seyirlik bir unsur olmaktan çıkmıştır”* (Foucault, 2006, s. 39-40).

Gerek felsefecilerin ve gerekse diğer bilim adamlarının insan denen varlık üzerinde yapmış oldukları araştırmalar sonucunda değişen ceza yasalarıyla, suç işleyen insanlara verilen bedensel cezalardan vazgeçilmiş ve bunun yerine günümüzde halen yaygın olarak kullanılmakta olan “kapatma” cezalarına doğru bir

süreç başlamıştır. Suç işleyen insanlara verilen bedensel cezalar yerine, suçlunun belirli bir süre fiziksel özgürlüğünden yoksun bırakılması, aynı zamanda cezada bir insanileşme sürecinin de başlangıcıdır.

Yeni süreci, bedene acı çektirmeden cezalandırma olarak ele alan Foucault'ya göre,

... ceza uygulamaları genel olarak edeplice hale gelmişlerdir. Bedene dokunmamak veya her halukârda mümkün olduğunca az dokunmak ve onda bedenın kendisi olmayan bir şeye ulaşmak. Şöyle denilecektir: haphane, içeri kapatma, zorla çalıştırma, kürek, sürgün –ki bunlar modern cezalandırma sistemlerinde çok önemli bir yere sahip olmuşlardır–, tamamen “fizik” cezalardır: para cezasının tersine doğrudan bedene yöneliktirler. Fakat ceza-beden ilişkisi, azap çektirmeye yönelik olanlardakilerle aynı değildir (Foucault, 2006, s. 43).

Suçluların halka açık alanlarda barbarca infaz edilmesi, bu infaz kararını veren ve adaleti sağlamakla görevli olanlar hakkında kötü duyguların beslenmesine de neden olmuştur. Yani suçluya cezanın verilerek adaletin sağlanması kutsal bir iş olarak kabul görürken, infazı gerçekleştirenlere karşı çok kötü tepkiler gösterilmiştir. Suçluların kapalı bir alanda infaz edilmesi, ceza aşaması ile infaz aşamasını da böylece bir birinden ayırmış ve günümüzdeki cezaevleri denen kurumların oluşmasına sebep olmuştur. Foucault'ya göre,

Bunun sonucunda, adaletin kendisi ile verdiği ceza arasında çifte bir koruma sistemi ortaya çıkmıştır. Ceza infazı, idarenin adaleti bu yükten kurtardığı özerk bir kesim haline gelme eğilimine girmiştir; infazın bürokrasinin içine dahil olmasıyla adalet örgütü bu iç ağrısından kurtulmaktadır (Foucault, 2006, s. 42).

Ceza ve cezadan umulan amaç, cezanın infazına biçim verir. İnsan ve suç üzerinde yapılan araştırmalar ceza şekillerinde ve cezaların amacında da değişiklik yapmıştır. Ceza verilirken, suçlunun toplumdaki uzaklaştırılması, toplumun suçludan korunması, suçlunun korkutularak bir daha suç işlemesinin engellenmesi, toplumun ceza ile korkutulması, suçlunun topluma kazandırılması amaçları hep göz önünde bulundurulmuştur. Mesela insanileşme süreciyle birlikte, özellikle 18. yüzyıldan itibaren yaygınlaşan ve günümüzde en çok kullanılan “kapatma” –hapsetme– sisteminde, “*Suçun toplumsal bir sapma olarak kabul edildiği, suçlunun normalden farklılığının vurgulandığı bir örgütlenme içinde, toplumun “sağlıklı kesimlerinin” korunması önemli olmaktadır*” (Savcı, 2002, s. 5). Bu aynı zamanda uzun bir süre hapisanelerden beklenen önemli görev olmuştur.

Gerek reformcuların insanların fiziksel özgürlüklerinin kısıtlanmasının suç işlemeye karşı daha etkili olacağı düşüncesi ve gerekse toplumların ekonomik ve sosyal yapılarında meydana gelen değişiklikler sonucu artan suçluluk oranları, hürriyeti bağlayıcı cezalar verilmesini ve dolayısıyla hapisanelere geçiş sürecini hızlandırmıştır. “*Aynı zamanda manastırlar, rahibe evleri, hastaneler, tımarhaneler, çalışmaevleri hapisanelerin ortaya çıkmasında öncülük etmiştir*” (Savcı, 2002, s. 9).

Cezaevlerinin gelişiminin üç dönemde gerçekleştiğini söyleyen Krebs’e göre,

1. Birinci dönem, 17. yüzyılın başından Fransız İhtilali’ne kadar sürer, toplumun güvenliği düşüncesiyle bütün araçlarla ve sıkı çalışma vasıtasıyla iyileşme, 2. Aydınlanmadan Birinci Dünya Savaşına kadar devam eden dönem, ahlaki iyileşme, özellikle Hristiyanlık öğretisinin tebliği; 3. Günümüze kadar devam eden üçüncü dönemde, hürriyeti bağlayıcı cezanın infazı bir hukuki ilişki

oluşturur ve manevi iyileşme ile tanımlanır. Duvarlar içerisinde hükümlüye davranış, suçlunun kişiliği ve memurlara; duvarların dışında tahliye edilene çevrenin tavrı gibi diğer faktörlere de bağlıdır (Demirbaş, 2005, s.11).

Ancak cezanın insanileşmesi ile hapisanelerin insanileştirilmesi birbiriyle karıştırılmamalıdır. *“İlk cezaevlerinde insanların sağlıksız koşullarda hep bir arada barındırılmaları, korkunç yaşam koşulları yaratmıştı. Cezaevleri genellikle insanların konulup, sonra da unutuldukları yerlerdi”* (Savcı, 2002, s. 10). Yakın tarihlere kadar dört duvar arasına konulan insanlara, savunmasız olduklarından dolayı, çok daha rahat fiziki ve psikolojik baskılar uygulanabilmiş; bu karanlık ortamdaki faydalanılarak insanların hayatları boyunca unutamayacak izler bırakan işkenceler yapılabilmiş; kısacası hapisaneler karanlık bir mekân olarak kullanılabilmiştir. Tabii ki bunun sebebi suç işleyen insanların toplumdan uzaklaştırılması ve dolayısıyla toplumun suçludan bu yolla korunması düşüncesidir. Kısacası hapisanelerdeki insanileşme süreci, insanın değerli bir varlık olmasının farkına varılması ve insanın suç işleme duygularından arındırılabilmesi için eğitilmesi gerektiği düşüncesinin yaygınlaşması ile beraber, bir gelişme sürecine girmiştir. Hapisanelerin insanileşmesinin, hapiste kalan düşünce suçlularının varlığı sayesinde gerçekleştiğini belirten Othmani'ye göre,

... hapisanelerin insanileştirilmesi yönünde ilk hareketler 1945'ten sonra gün ışığına çıkmıştır. Batı Avrupa'da, totalitarizmlere direnişten sonra başa geçen yöneticilerin bir bölümü hapisane deneyimini yaşamıştı ve kapatma-cezalandırma ikilemine alternatifler bulma zorunluluğu hissediyorlardı. Hapishanenin bir cezalandırma yeri değil, topluma kazandırma ve yeniden toplumsallaştırma yeri olması gerektiği fikri o dönemde yeşermeye başladı (Othmani, 2003, s. 44).

Suçlunun etkisiz hale getirilerek, toplumun ondan korunması, İkinci Dünya Savaşına kadar benimsenen bir düşünceydi. Cezaevlerinin temel görevi de suçluları çok sert bir rejim altında tutarak, onların kaçmasını önlemek ve böylece toplumu suçlulardan korumaktır (Reynaud, 1992, s. 23).

Özellikle suçluların toplumdan uzaklaştırılması ve hapisanelerde uygulanan sert disiplinin, toplumdaki diğer insanların suç işlememesi için bir önlem olarak görülmesi, kalabalık ve sağlıksız cezaevi ortamlarının insan üzerindeki fiziki ve manevi olumsuz etkileri, insanın gelişimine uygun eğitsel çalışmaların olmaması veya çok kısıtlı olması, İkinci Dünya Savaşına kadar olan süreçte hapisanelerin halen insanileştirilemediğinin göstergesidir.

Toplumda istenmeyenleri toplum dışında tutan hapisanelerin ve buralarda görevli olanların, bu anlayışa uygun olarak sergiledikleri tutum ve davranışların ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar, devletlere ve özellikle hapisane çalışanlarına karşı olan olumsuz izlenimlerin uzun bir süre devam etmesine sebep olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğunun yönetim şeklinden dolayı 1900'lü yıllara kadar hapis cezası pek uygulanmadığından, cezaevleri bu yıllardan sonra yapılmaya başlanmıştır. Ülkemizdeki cezaevlerinin kurumsallaşma süreci, infaz şekilleriyle beraber bir gelişme sürecine girmişse de, suçlu insana karşı olan olumsuz bakış açısı ve dolayısıyla cezaevlerine gereken önemin verilmemesi –cezaevi binalarının fiziksel olarak yetersizliği, yeterli kaynağın ayrılamaması, mesleğin gereklerine uygun personel istihdam edilememesi ya da eğitilmemesi, özellikle infaz mevzuatındaki yetersizlikler–, bu kurumsallaşma sürecini geciktirmiştir. Ülkemizde, 1990'lı

yıllardan sonra başlayan ve 2000’li yıllarda hız kazanan insan hakları alanında yapılan çalışmalar bu kurumsallaşma sürecini hızlandırmıştır ve bu süreç halen devam etmektedir. Bu sürecin devamı, ceza infaz kurumlarına yüklenen, “suç işlemiş insanların, suç işleme duygularından arındırılarak, topluma yararlı bireyler olmalarının sağlanması” görevine gerekli önemin verilmesi, ceza infaz kurumlarının idari ve yönetsel yapılanmasından kaynaklı sorunların ortadan kaldırılmasına bağlıdır.

2.2. Cezaevlerinin İnsanileşmesi ve İnsan Haklarının Cezaevlerinden Beklenenlere Etkisi

İnsan hakları düşüncesinin uluslararası kamuoyunda kabul görmesi ile insanın değerli bir varlık olduğu ve doğuştan itibaren birtakım dokunulamaz ve devredilemez haklara sahip olduğu düşüncesi, cezaevlerinin insanileştirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.

Nasıl ki İkinci Dünya Savaşı insan haklarının uluslararası bir boyut kazanmasını harekete geçiren bir aktör olarak düşünülebiliyorsa, aynen bunun gibi, hapisanenin günümüzdeki görevinin tanımlanması ve tutuklunun “bir takım hakları da olan bir insan” olduğu görüşünün ortaya çıkmasında, İkinci Dünya Savaşının kesin bir dönüm noktası teşkil ettiği söylenebilir (Reynaud, 1992, s. 24).

10 Aralık 1948 yılında ilan edilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin kabulü, ardından –hükümlü ve tutuklulara uygulanacak muameleleri hukuksal güvence altına alan maddeleri de içeren– yine Birleşmiş Milletlerce 1955 yılında “Hükümlülere Muamelede Uyulacak Asgari Kurallar”ın onaylanması,

Birleşmiş Milletlerce Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmenin kabulü, yine bölgesel düzeyde olmak üzere İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ile Avrupa İşkencenin Önlenmesi ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Davranış ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesinin kabulü, insan hakları açısından cezaevlerinin insanileştirilmesi sürecini başlatmıştır. Daha sonraları gerek uluslararası ve gerekse bölgesel düzeyde yapılan çalışmalar, denetimler ve alınan tavsiye kararları, cezaevlerinde kalmakta olan kişilere insan hakları açısından nasıl muamele edileceği konusunda yol gösterici olmuştur.

Suç ve suçluluk üzerinde yapılan araştırmalar; eğitimsizlik, toplumun kültürü, ekonomik durum, çevre ve değer yargıları gibi bazı faktörlerin kişilerin suç işlemesine neden olabileceğinin sosyal bilimler tarafından ortaya konması, ister istemez cezaların amacında da değişiklikler meydana getirmiştir. “Eğer suç işleyen insanlar belirli bir rehabilitasyondan geçirilirse, tekrar topluma kazandırılabilir” düşüncesi, çağdaş ceza yasalarının yeni amacı haline gelmiştir. Daha doğrusu cezanın amacı olarak suçun karşılığı olan cezanın çektirilmesinin yanında, suçluların ıslahı da hedeflemiştir. Bu süreçle beraber cezaevlerine, sadece suçun cezasının çektirilmesi değil, aynı zamanda suçlunun rehabilitasyona tabi tutularak topluma yeniden kazandırılması görevi de yüklenmiştir. Suçlunun suç işleme duygularından arındırılarak topluma yeniden kazandırılması, insan hakları açısından cezaevlerine yüklenen en önemli görevdir.

Suçun karşılığı olarak verilen hürriyeti bağlayıcı ceza ve dolayısıyla hapis sistemi insanlığın günümüzde sıkça kullanmış olduğu bir yöntemdir. Bu yöntemde

sadece insanların bedensel özgürlükleri kısıtlanmıştır. Söz konusu insan olunca, kısıtlanan özgürlüğü dışındaki her türlü haklarının kişilere tanınması, onların bedensel ve zihinsel bütünlüklerinin korunması gerekmektedir. Aynı zamanda kişilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için insan onuruna yaraşır yaşam koşullarının kendilerine sağlanması da gerekir.

Hapishanelerdeki bu insanileşme süreciyle beraber, insan onuruna aykırı olan çok katı disiplin tedbirleri yerine, insan kişiliğine saygılı bir disiplin uygulanmaya başlanmış, hükümlü ve tutukluların ziyaret olanakları artırılarak, yakınları ile haberleşmelerinde daha esnek davranılmış, tutukluların birbiri ve personelle diyalog içerisinde olmasının önündeki engeller kaldırılmıştır. Ayrıca hapishanelerde çeşitli uzmanların nezaretinde eğitim, sosyal ve kültürel faaliyetlerin yapılması, tutuklu ve hükümlülerin bilgilendirilmesi, kendilerine şikayet haklarının tanınması insan hakları adına verilen haklardan bazılarıdır (Reynaud, 1992, s. 27-28).

2.2.1 İnsan Haklarının Ülkemizdeki Cezaevlerine Yansıması

Ülkemizdeki cezaevlerinin insan hakları açısından geçmişteki ve günümüzdeki durumu karşılaştırıldığında, 1990'lı yıllardan sonra insan hakları ihlallerine sebep olan durumların tartışılmaya başlandığı görülmektedir.

1998-2000 yılları arasında, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonunun ülkemizde bulunan bazı cezaevlerinde yapmış olduğu denetim ve raporları incelendiğinde, cezaevlerimizin insan haklarını korumada ne kadar yetersiz olduğu; daha açık bir ifadeyle, insan hakları “karnemizin” ne kadar zayıf olduğu açıkça görülmektedir.

Gerek uluslararası sözleşmelerin getirdiği yükümlülüklerin etkisi ve gerekse Avrupa Birliğine girmek için ülkemizin önüne konulan bazı yükümlülükler, her alanda olduğu gibi, cezaevleri konusunda da insan haklarına uygun tedbirler alınmasını sağlamıştır. Bu nedenle 2000’li yıllardan itibaren yapılan mevzuat değişiklikleri ile cezaevlerinde, insan hakları açısından çağdaş infaz anlayışına paralel olarak çok hızlı bir şekilde bazı olumlu değişikliklerin gerçekleştiği görülmektedir.

1.2.1.1. İnsan Hakları Açısından, Cezaevleri Mevzuatında Yapılan Bazı Değişiklikler ve Getirilen Yenilikler

23.05.2001 tarihinde yürürlüğe giren 4675 Sayılı İnfaz Hâkimliği Kanunu ile ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklular hakkında yapılan işlem ve faaliyetler, bağımsız bir yargının denetimine tabi tutulmuştur.

21.6.2001 tarihinde yürürlüğe giren 4681 Sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu ile ceza infaz kurumları sivil denetime açılmıştır.

01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunla, ceza ve güvenlik tedbirleri ile hedeflenen amaç, gerek toplumdaki diğer kişilerin ve gerekse suçlunun bir daha suç işlemesinin önlenmesinin yanında, suçluların suç işleme duygularından arındırılarak topluma yeniden kazandırılması olarak belirlenmiştir. İnsan hakları açısından bakıldığında bu kanunla hedeflenen en önemli amacın insanın topluma tekrar kazandırılması

isteğidir. Çünkü cezaevlerindeki insanileşme sürecinin oluşumu ve devamı bu anlayışın devamına bağlıdır.

02.08.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4769 Sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezleri Kanunu ile cezaevlerinin ihtiyacı olan nitelikli personelin birbirinden görerek değil, bilimin ışığında yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla İstanbul, Ankara, Erzurum ve Kahramanmaraş Personel Eğitim Merkezleri açılmıştır. Bu merkezler faaliyetlerine devam etmektedir. Mesleğe yeni atanan görevlilerin aday memurluk eğitimleri, hizmetiçi eğitimleri ve bazı bilgilendirme eğitimleri bu kurumlarda yapılmaktadır. Çok kısa sürelerle de olsa verilen eğitimlerin faydası, kurumların işleyişinde gözle görülür bir şekilde hissedilmektedir.

Cezaevlerinde meydana gelen insan hakları ihlallerinin önlenmesi açısından yapılan en önemli yeniliklerden biri de, bu eğitim merkezlerinin açılmasıdır. 2000'li yıllara kadar cezaevlerinde görev yapan personel, özellikle infaz ve koruma memurları, görevlerini nasıl yapacaklarını bu kurumlarda çalışan ve kendilerinden önce göreve başlayan büyüklerinden öğreniyorlardı. Cezaevi personelini yetiştiren bir eğitim kurumunun olmaması, aslında ülkeyi yönetenlerin ve toplumun suçluya, bununla bağlantılı olarak cezaevlerine bakış açısını da yansıtmaktadır. Aynı zamanda eğitim merkezlerinin açılması ve hizmet vermeye başlamasıyla, cezaevlerinde görev yapanlar yaptıkları işi bir meslek olarak görmeye başlamışlardır. Daha açık bir ifadeyle bu merkezlerin açılmasıyla cezaevi personeli kendilerini ve görev yaptıkları kurumu tanımaya başlamışlardır. Ayrıca cezaevlerinde meydana gelebilecek insan hakları ihlallerinin önlenmesi, alınacak bazı fiziksel önlemlerden öte, eğitim merkezlerinde verilecek eğitimlerle yetiştirilecek donanımlı personelle sağlanabilir.

Bakanlar Kurulunca kabul edilen ve 06.04.2006 tarihinde yürürlüğe giren Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzükle ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında gözetilecek temel ilkeler belirtilmiştir. Şöyle ki:

Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin kurallar hükümlülerin ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, doğum, felsefî inanç, millî veya sosyal köken ve siyasî veya diğer fikir yahut düşünceleri ile ekonomik güçleri ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaksızın uygulanır. Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz. (20.03.2006 tarih ve 2006/10218 sayılı Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, 4/1)

2001 yılında, yürürlükte olan ve 5.7.1967 gün ve 6/8517 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzükte yapılan bir değişiklikle 27.04.2001 tarihinde, hükümlü ve tutuklulara yakınlarıyla telefonla haftada 10 dakikalık bir görüşme yapma hakkı tanınmıştır. Bu hakkın tanınması hükümlülerin toplumdan soyutlanmayarak, ailesi ile olan bağlarını sürdürebilmesi için yapılan önemli bir değişikliktir. Ayrıca yürürlükte olan 20.03.2006 tarih ve 2006/10218 sayılı Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzükün 88. maddesinde yapılan değişiklikle (Değişik: 15.6.2009-2009/15092 K.), telefonla görüşen hükümlünün ya da görüştüğü kişilerin Türkçe bilmemesi halinde, kendilerinden herhangi bir resmi evrak istenmeden, “beyanı esas alınarak” telefonla görüşmeleri kolaylaştırılmıştır.

17.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren Ceza İnfaz Kurumlarında

Bulundurabilecek Eşya ve Maddeler Hakkındaki Yönetmelikle, hükümlü ve tutukluların yanlarında bulundurabilecekleri kişisel eşya, gıda, tıbbi malzeme ve diğer ihtiyaç maddelerine ilişkin usul ve esaslar, günün gereklerine uygun bir şekilde düzenlenmiştir.

17.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkındaki Yönetmelikle, hükümlü ve tutukluların ziyaret edilmelerine dair usul ve esasları yeniden düzenlenmiş ve hükümlü ve tutuklulara, yakınları haricindeki 3 kişinin de ziyaret yapabilmeleri olanağı sağlanmıştır.

2.2.1.2 İnsan Hakları Açısından Cezaevlerinin Fiziki Yapısında Yapılan Bazı Değişiklikler

Çağın gereklerine uygun, insan hatasını en aza indirecek düzeyde yeni ve araç-gereç yönünden donanımlı cezaevlerinin yapılması, bir ülkenin ekonomik ve sosyal durumu ile yakından ilgilidir. Ancak cezaevlerindeki şikâyetler incelendiğinde, insan haklarının, sadece yapılan mevzuat değişikliği ve çalışanların olumlu tutum ve davranışlarıyla korunamadığı, hükümlü ve tutukluların barındırıldığı mekânların da insan haklarının korunmasında belirleyici bir unsur olduğu ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda cezaevlerindeki mekânsal ortamın durumu, bir devletin başta çalışanlarına, hükümlü ve tutuklulara, dolayısıyla insanlarına gösterdiği değer de bir ölçüsüdür.

2000’li yıllara kadar ülkemizdeki cezaevlerinde, çok sayıda hükümlü ve tutukluyu bir arada barındıran koğuş sistemi bulunmaktaydı. Gerek koğuş sisteminin toplumumuzun sosyal yapısına uygun olması ve gerekse hapis sisteminin insanlar

üzerinde bırakacağı olumsuz etkinin, hükümlülerin birarada barındırılması suretiyle en aza indirileceği düşüncesinden hareket edilerek, uzun bir süre koğuş sistemi kullanılmıştır.

Devletin koruması altında bulunan hükümlü ve tutukluların can güvenliğinin korunamamasına, insanlık dışı ve onur kırıcı şekilde muamele görmelerine, özel hayatlarının korunmamasına, hakkındaki iddiadan dolayı zamanında bağımsız bir yargı merciinin önüne çıkamaması gibi hak ihlallerine neden olan ve koğuş sisteminden kaynaklı baskı yapma, haraç alma, rehin alma, bir araya gelerek idareye ve diğer hükümlülere karşı güç kullanma; özellikle örgütlü suçlu ya da tutukluların koğuşlarında kalan diğerlerinin haklarını kullandırmama veya örgüt kontrolünde kullandırma, isyana ve açlık grevlerine zorlama, adam öldürme gibi durumların ortaya çıkmasıyla koğuş sisteminden vazgeçilmiştir.

Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin ceza infaz kurumlarında 19-23 Ağustos 1996 tarihinde gerçekleştirdiği ziyaret sonucu 11 Mart 1997'de kabul ettiği Türkiye Raporunda, koğuş sistemini eleştirmiş ve bu sistemin suç örgütlerinin iç dayanışmasını kolaylaştırdığı belirtilmiştir. Komite mahkumlar için bireysel oda ya da daha küçük koğuşlar yapılmasının yararlı olacağını, ancak günün bir bölümünün yatakhane dışında yararlı faaliyetlerle geçirmelerine imkan sağlayacak ortamın da sağlanmasını tavsiye etmiştir (Hamurcu, 2006, s. 25).

Bu nedenle, ülkemizde koğuş sistemine dayalı bazı ceza infaz kurumlarında fiziksel değişiklikler yapılarak,

45 E tipi, 5 H tipi, 22 M tipi, 1 il kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 73 cezaevi oda sistemine dönüştürülmüş, aynı zamanda yeni yapılanmayla beraber hükümlü ve

tutukluların topluma kazandırılmasına yardımcı olacak iş atölyeleri, meslek edindirme alanları, kapalı spor alanları, açık futbol sahaları, tiyatro ve sinema gibi sosyal faaliyetlerin icra edileceği alanlar da yapılmıştır (Hamurcu, 2006, s. 26).

Ayrıca Birleşmiş Milletler Minimum Cezaevi Standartlarına ve Avrupa Konseyi Cezaevi Kurallarına uygun yeni cezaevlerinin yapımına 1999 yılında başlanmış ve 14 F tipi, 17 L tipi, 9 T tipi, 2 Çocuk ve Gençlik, 2 Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve 1 Rehabilitasyon Merkezinin yapımı tamamlanmıştır. Cezaevlerinin yapımına halen devam edilmekte, aynı zamanda hükümlü ve tutukluların çalışma imkânlarının çoğaltılması için de açık ceza infaz kurumlarının sayısı arttırılmaktadır.

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de suç işleyen insan sayısı gittikçe çoğalmaktadır. Cezaevlerindeki hükümlü ve tutuklu sayısının fazlalığı, cezaevi yönetimlerinin karşılaştıkları ve insan hakları ihlallerine sebep olan en büyük sorunlardan biridir. Ülkemizde gerek oda sitemine döndürülen cezaevlerinde ve gerekse yeni yapılan cezaevlerinde proje aşamasında belirlenen kapasitenin çok üzerinde hükümlü ve tutuklu barındırılmaktadır. Koğuşa göre daha küçük hale getirilen odalarda, oda mevcudunun 2-3 katı hükümlünün barındırılması koğuş sistemine doğru gidişe neden olduğundan kaygı vericidir. Ülkemizde, F tipi cezaevleri hariç olmak üzere, cezaevi kapasitelerinin proje aşamasında planlanandan farklı olduğu görülmektedir. Proje aşamasında uygun görülen ranza sayısına daha sonra yapılan ekler ve yer yatakları kurum kapasitesine dahil edilmektedir. Kapasitenin bu şekilde belirlenmesi, cezaevlerindeki sorunların yeteri kadar bilinmemesine yol açmaktadır. Örneğin proje aşamasında 616 kişilik olarak yapılan bir kurumun kapasitesi 1000 kişi olarak gösterilirse, 1000 kişinin mekânsal anlamda

hiçbir sorunla karşılaşmadan cezasını çektiği düşünülemez. Bu da cezaevlerinin alt yönetimlerini sıkıntıya sokmaktadır. “*Bir hapislinin insan kapasitesi yalnızca yatak sayısı ile hesaplanmaz. Yaşamak için gerekli başka yerlerin varlığını da dikkate almak gerekir: Mutfaklar, tuvaletler, yemekhaneler, toplantı ve dinlenme yerleri, spor salonları, v.s.*” (Othmani, 2003, s. 62).

Devlet tarafından çok sayıda yeni cezaevinin yapılması, zaman zaman eleştirilmektedir. Eleştirenlerin bazıları, devletin cezaevi yapmadan önce suçu önlemesi gerektiğini, bazıları ise suç işleyen insanlar için bu kadar yüksek maliyetli ve donanımlı binalara gerek olmadığını belirtmektedir. Suç ve suçluluğun önlenmesi modern çağımızın en büyük sorunu haline gelmiştir. İnsanları suça iten –ekonomi, çevre, kültür, teknoloji gibi– birçok neden vardır. En gelişmiş ülkelerdeki cezaevi mevcutları ve suçluluk oranları dikkate alındığında, suçlulukla mücadelenin ne kadar zor bir iş olduğu ortadadır. İdeal olan, insanı suça iten nedenlerin ortadan kaldırılması, kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların, hapis dışında başka yöntemlerle infaz edilmesidir. Ancak insanlar, var olduğu ve suçluluğa iten nedenler yok edilmediği sürece suç işlemeye devam edeceklerdir. “*Cezalandırma serüveninin, işkence ve idamdan başlayarak, hapsedme ve rehabilitasyon aşamalarına*” (Bahar, 2005, s. 45) geldiği gözönüne alındığında, fiziksel özgürlüğün kısıtlanması ve dolayısıyla cezaevleri de olacaktır. Çünkü suçluları cezaevinde tutma, toplumların cezalandırmada kullandığı en son ve eski aşamalara göre daha insancıl bir yöntemdir. Eğer söz konusu olan insansa, devlet onun temel haklarını koruyacak her türlü önlemi almak, bu nedenle de her alanda olduğu gibi cezaevlerini de modernleştirmek zorundadır.

Devletin, suç işleyen insanlara cezalarını çekmeleri için çağın gereklerine ve insanın ihtiyaçlarına uygun mekânlar hazırlamaması, insan hakları düşüncesinin ruhuna aykırıdır.

3. BÖLÜM

İNFAZ VE KORUMA MEMURLARININ MESLEĞE SEÇİLME ÖLÇÜTLERİ, GÖREVLERİ VE EĞİTİMLERİ

3.1. Ceza İnfaz Kurumlarının Temel Görevi

Ceza infaz kurumları, işlediği bir suçtan dolayı özgürlüğü bağlayıcı cezaya çarptırılanların ve bir suç şüphesinden dolayı hakim veya mahkeme tarafından tutulmasına karar verilenlerin barındırıldığı kurumlardır. Daha önceleri hapisane olarak adlandırılan bu kurumların adı, kendisine yüklenen işlevlerin artması ve bu kurumların çeşitliliği nedeniyle, “cezaevi” ve en son “ceza infaz kurumu” olarak değiştirilmiştir. Cezaevi adı, her ne kadar ceza infaz kurumu olarak değişmişse de, bir suç şüphesinden dolayı tutuklanan kişiler de bu kurumlarda barındırılmaktadır. Ülkemizde hükümlü ve tutukluların ayrı ayrı barındırılacağı kurumlar olmadığından, hükümlü ve tutuklular aynı kurum içerisinde farklı bölümlerde tutulmaktadır.

... birbirlerinden çok farklı işlevlere sahip olan ceza infaz kurumları ile tutukevlerinin, uygulamada, birbirlerinden bağımsız yerler olmadıkları, çoğunlukla aynı binanın farklı bölümlerinden oluştuğu ve bazen de aynı bölümün hem ceza infaz kurumu hem de tutukevi olarak kullanılması nedeniyle birleştikleri görülmektedir (Kurt, 2007, s. 63).

Bir suçtan dolayı özgürlüğü bağlayıcı cezaya çarptırılanlar ile bir suç şüphesinden dolayı hakim veya mahkeme kararıyla tutuklanmasına karar verilen kişiler ceza infaz kurumlarında barındırılırlar. Sağlam’a göre,

Ceza infaz kurumları; tutuklular ile mahkûmiyet kararları kesinleşmiş hükümlülerin, hürriyeti bağlayıcı cezalardan beklenen amaçlar doğrultusunda barındırıldığı, kendilerine iaşe, sağlık, eğitim, iyileştirme, spor ve çalışma hizmetlerinin sunulduğu, belirli güvenlik önlemleri, ayrı bir idari örgütlenmesi ile personeli olan kamu kurumlarıdır (aktaran Kamer, 2001, s. 18).

Genel olarak devletin her kurumu bir meslek üzerine yoğunlaşırken, cezaevlerinde birçok hizmetin bir arada yürütüldüğü görülmektedir. Şöyle ki, cezaevinde kalmakta olan bir hükümlünün, dışarıya çıkma imkânı olmadığından, bu hükümlünün, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yerine getirilmesi, sosyal ve kültürel etkinliklere katılabilmesinin sağlanması, yazılı ve görsel yayınlardan faydalandırılması, duruşmalara getirilip götürülmesi, yatırılması, havalandırmaya çıkarılması, iaşesinin sağlanması, kurumca verilen iaşe haricindeki kişisel ihtiyaçların karşılanması, can güvenliğinin sağlanması, ziyaretçisinin kuruma alınması, telefon görüşmesinin yaptırılması, kişisel eşya ve parasının kayıt altında tutulması, infaz durumunun takip edilmesi gibi birçok ihtiyacı cezaevi tarafından belirli yazılı kurallar çerçevesinde yerine getirilmektedir. Bu nedenle cezaevleri kendisine yüklenen görevler bakımından çok karmaşık bir yapıya sahiptir.

Devletin cezalandırmadaki amacına paralel olarak, ceza infaz kurumlarından beklenen temel görev, suç işleyen kişilerin güvenliğinin sağlanarak, suçun karşılığı olan cezanın çektirilmesinin yanında, hükümlünün bir daha suç işlememesi için *“...yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu*

kolaylaştırmaktır” (Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, 2005, 4/2).

Cezaevleri, suç işleyen insanları bünyesinde barındırarak gerek suçlunun ve gerekse diğer insanların suç işlememelerini sağlayarak, cezaevlerinde bulunanlara yönelik olarak yapacağı rehabilitasyon çalışmaları ile onları topluma kazandırma işlevini yerine getirirler.

Ancak, çağımızda ceza ve güvenlik tedbirleri ile ulaşılmak istenen hedeflere baktığımızda “suçlunun, suç işleme duygularından arındırılarak, topluma yararlı bir kişi olmasının sağlanması” amacı daha çok ön plana çıkmaktadır. İnsan hakları düşüncesine paralel olarak gelişen bu amacın gerçekleştirilmesi, günümüzde, cezaevlerinden beklenen en önemli görev olmuştur.

Suçlunun suç işleme duygularından arındırılarak topluma yararlı bir kişi olmasının sağlanması amacı, günümüz devletlerinin cezalandırma serüveninde kullandığı en son aşamadır. Suç işlemiş insanlar, kapalı bir ortamda tutularak, kendi kişiliklerini kazanmaları sağlanabiliyor mu? Sorusunun cevabı halen tartışılmaktadır. Başta toplumun ve hükümetlerin bu amacı benimseyip benimsememesi, amacın gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü cezaevinden tahliye olan kişi tekrar topluma döndüğünde bir önyargı ile karşılaşır; bu, onu olumsuz yönde etkileyecektir. Ancak bu beklenti tartışılrsa da, bu amacın cezaevlerinin insanileştirilmesi sürecine yaptığı olumlu katkıların da unutulmaması gerekmektedir.

Ülkemizdeki ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklulara yönelik olarak yapılan mevzuat değişiklikleri ile beraber, eğitim faaliyetlerine, psiko-sosyal ve kültürel faaliyetlere baktığımızda, topluma kazandırma konusunda çok büyük adımların atıldığını görmekteyiz. Bu da Reynaud'nun deyişiyle, *dışlanmış tutukludan insan tutukluya* (Reynaud, 1992, s. 22) doğru bir sürecin oluştuğunu göstermektedir. Ancak ülkemizde bu süreç çok yenidir. Bu sürecin devamı, başta ülkeyi yönetenlerin ve cezaevlerinin bütün kademelerinde görev yapanların, bu amacı samimiyetle benimsemelerine bağlıdır.

Ülkemizde suçlunun suç işleme duygularından arınıp arınmadığı, tahliyesinden sonra tekrar suç işleyip işlemediği (suç işlememesinin değişik nedenleri olabilir) ile ölçülmektedir. Resmi görevliler tarafından cezaevlerinde yapılan denetimlerdeyse, cezaevlerinin bu görevini yerine getirip getiremediği, sadece kurumda verilen eğitim ve sosyal-kültürel faaliyet oranları ile kontrol edilmektedir. Ayrıca cezaevi idaresinin takdirine bırakılan, “hükümlünün iyi hallilik durumu” amacına uygun bir şekilde tespit edilememektedir.

Cezaevlerinin suçluyu topluma kazandırma konusundaki görevini yerine getirip getirmediği, bu alandaki resmi veya konusunda uzman kişilerin yapacağı bilimsel araştırmalar ve tahliye sonrası yapılacak kontrol sistemi ile ortaya çıkabilir.

3.2. Cezaevi Personeli ve İnfaz ve Koruma Memurları

Ülkemizdeki cezaevlerinde görev yapan personelin bir kısmı Adalet Bakanlığı tarafından atanırken, bir kısmı da ağır ceza mahkemelerinin bulunduğu yerlerdeki adli yargı adalet komisyonlarınca atanmaktadır.

Ataması Adalet Bakanlığınca yapılan personel *“cezaevi müdürü, idare memuru, doktor, diş doktoru, sayman, psikolog, öğretmen, sosyal çalışmacı, eczacı, veteriner, mühendis, mimar, diyetisyen, pedagog, kütüphaneci, eğitim rehber uzmanından oluşmaktadır”* (Kamer, 2004, s. 23).

Ataması adli yargı adalet komisyonlarınca yapılan personel,

Katip, ambar memuru, infaz ve koruma başmemuru, infaz ve koruma memuru, tekniker, teknisyen, teknisyen yardımcısı, veznedar, tahsildar, sağlık memuru, santral memuru, satın alma memuru, gemi adamı, hayvan sağlık memuru, kaloriferci, hizmetli, şoför, aşçı gibi görevlilerden oluşmaktadır (Kamer, 2004, s. 23).

3.2.1. İnfaz ve Koruma Memurları

Daha önceleri infaz ve koruma memurlarına “gardiyan”, infaz ve koruma başmemurlarına da “başgardiyan” denilmekteydi. Gardiyan ve başgardiyanlar, uzun bir süre, kendilerine yüklenen kötü rollerle tanınmışlardır. Bazı gardiyanlar tarafından sergilenen kötü davranışların temelinde, toplumun ve devletin suçluya bakışı ve dolaylı olarak onlardan beklenenler ile gardiyanların mesleğe seçilme ölçütlerinden kaynaklanmaktaydı. Örneğin 1984 yılına kadar, yardımcı hizmetler sınıfında görev yapan bu görevlilerin eğitim seviyelerinin düşük olması, mesleğe

seçilirken fiziksel özelliklerinin haricinde herhangi bir ölçütün aranmaması, bu kötü rolün ortaya çıkmasına neden olan önemli faktörlerdir. Özellikle toplumun değer yargılarına aykırı davranmış suçlulara karşı bazı gardiyanlar tarafından gösterilen muamelenin, uzun bir süre gerek toplum ve gerekse gayri resmi olarak devlet tarafından da kabul gördüğü söylenebilir. Şöyle ki, suç işleyen insanların işlediği suça denk bir şekilde cezalandırılması ve kötü bir muamele görmesi gerektiği düşüncesi, toplumda yaygındır. Ancak böylesi bir durumda kötü bir muamele yapanlar da, yine aynı toplum tarafından kötü olarak nitelendirilmektedir. Bu da, gardiyanların halk arasında yücelmesine değil, küçümsenmesine ve kötü rolü üstlenen insanlar olarak tanınmasına neden olmuştur.

Günümüzde gardiyanlar, yeni adlarıyla infaz ve koruma memurları, insan haklarına aykırı bu rollerinin unutulması konusunda çaba sarfetmekteyseler de, bazı dizi ya da film şirketleri, bu imajı sürekli kullanmaktadır. Film ya da dizi sahnelerinde, infaz ve koruma memurları genel olarak, ya kötü ya da pasif gösterilebilmektedir. Bu da, çok önemli ve çok zor bir görevi yerine getiren infaz ve koruma memurunun toplum içerisindeki kötü imajının sürmesine, infaz ve koruma memurlarının ve ailelerinin bu durumdan çok kötü bir şekilde etkilenmelerine neden olmaktadır.

18.07.1984 gün ve 84/8360 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla, gardiyan ismi “infaz ve koruma memuru”, başgardiyan ismi de “infaz ve koruma başmemuru” olarak değiştirilmiştir. Ayrıca bu memurların kadroları da yardımcı hizmetler sınıfından, genel idare hizmetleri sınıfına aktarılmıştır. Böylece mesleğe, öğrenim durumu iyi, kaliteli insanların girmesi amaçlanmıştır (Kurt, 2007, s. 102).

Günümüzde, cezaevlerinde görev yapan infaz ve koruma memurları, bu kötü rolleri üstlenen daha önceki meslektaşlarını yaptıklarından dolayı eleştirmekte ve kendilerine gardiyan denmesini, haklı olarak istememektedirler.

İnfaz ve koruma memurları genel olarak cezaevlerinin iç güvenlik, düzen ve disiplininden sorumlu, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun 4/A maddesi kapsamında görev yapan ve üniforma giyen kamu görevlileridir.

2009 yılında başlatılan bir uygulamayla, cezaevlerinde, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun 4/B maddesi kapsamında sözleşmeli infaz ve koruma memurları da görev yapmaya başlamıştır.

Görevde yükselme ve unvan değişikliğine ilişkin esaslar çerçevesinde durumları uygun görülen infaz ve koruma memurları, görevlerinde yükselmek suretiyle infaz ve koruma başmemurluğuna atanabilmektedirler. Ayrıca her cezaevinde, kurum müdürü tarafından, infaz ve koruma başmemurları arasından seçilen, bir sorumlu infaz ve koruma başmemuru bulunmaktadır.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifhaneleri Genel Müdürlüğü taşra –ceza infaz kurumları ve denetimli serbestlik ve yardım merkezleri– birimlerine tahsis edilen kadro durumuna baktığımızda, 4323 infaz ve koruma başmemuru, 23323 infaz ve koruma memuru, 5000 sözleşmeli infaz ve koruma memuru yasal kadrosunun olduğu görülmektedir. Ancak 01.10.2010 tarihi itibarıyla ile dolu olan kadroya baktığımızda, 2587 infaz ve koruma başmemuru, 19781 infaz ve koruma memuru,

4937 sözleşmeli infaz ve koruma memurunun görev yaptığı görülmektedir
(<http://www.cte.Adalet.gov.tr/#>)

Cezaevleri denildiğinde insanların aklına ilk olarak mahkûmlar ile infaz ve koruma memurları gelmektedir. İnfaz ve koruma memurları cezaevlerindeki en kalabalık personel grubudur. Bunların bir kısmı vardiyalar halinde kurumda nöbet tutarken, bir kısmı kurumda gündüz yürütülen işlerde çalıştırılmaktadır.

İnfaz ve koruma memurları, görevleri gereğince hükümlü ve tutuklularla en çok muhatap olan kişilerdir; bununla bağlantılı olarak, infazdan umulan amacın gerçekleşmesinde ve cezaevlerinden beklenenin elde edilmesinde çok önemli bir role sahiptirler. Dolayısıyla bu kamu görevlileri cezaevlerinin temel taşları, baş aktörleridir. Bu aktörlerin görevini daha da anlaşılır hale getirirsek, toplum içerisinde bir veya birden fazla suç işlemiş, toplumun “sözleşmesi”ne aykırı davranmış, o toplumun geneli tarafından istenmeyen ve kötü insan diye adlandırılabilen suçluların haklarını korumak, günlük yaşamlarını idame edebilmelerini sağlayarak onların topluma kazandırılmaları konusunda yapılan çalışmalara yardımcı olmaktır. Görevi dışındaki zamanlarını bu değer yargılarına sahip çevrede geçiren ve o çevrenin değer yargılarının ve suçluya bakış açılarının etkisinde kalabilen bir görevlinin, suçluların haklarını hiçbir baskı altında kalmadan koruması bir bakıma çok zor görünmektedir.

Cezaevinde çalışmak güç bir görevdir. Özgürlüğü elinden alınmış kimselerle çalışmayı içerir ve bu kimselerin birçoğunun ruhsal sorunlarının olması, uyuşturucu bağımlılığı bulunması, sosyal becerilerinin ve eğitim durumlarının düşük olması ve toplumun kenara itilmiş kesimlerinden olması olasıdır. Bazıları kamuya zarar verecek nitelikte kimselerdir; bazıları

tehlikeli ve saldırgan; bazıları da kaçmak için ellerinden geleni yaparlar. Hiç biri cezaevinde olmayı istemez (Coyle, 2002, s. 13-14).

İnfaz ve koruma memurları, cezaevlerindeki düzen ve disiplini sağlamakla görevli olduklarından, diğer kurum çalışanlarından daha çok düşmanca tutum ve davranışlarla da karşılaşabilmekte, kurum içerisinde ve dışarıda güvenlik endişesi taşıyabilmektedirler. *“Kurum içinde ve dışında ailesi dahil can güvenliği kaygısı taşıyan bu insanlar hükümlü-tutuklu ile olan ilişkilerinde bu kaygılarını atamamakta ve sistemin kendilerini koruyacağından emin olamamaktadırlar”* (Şen, 2004, s. 86). İşin bu yönü, görevi daha da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle cezaevlerinde görev yapan infaz ve koruma memurlarının büyük bir kısmı, bu mesleği isteyerek yapmamakta, birçoğu da başka herhangi bir iş bulamadığından cezaevinde çalışmayı kabul etmektedir. Ayrıca kendilerine fırsat tanınması durumunda birçok görevli, cezaevi haricindeki başka bir kamu kurumuna naklen gitmeyi istemektedir.

İnfaz ve koruma memurları hükümlülerle aynı ortamı paylaşmaktadırlar. Bu görevliler, *“... bu görevleri seçtikleri andan itibaren, tıpkı hükümlüler gibi kapalı bir ortamda, dünyadan soyutlanmış olma duygusunu kolaylıkla yaşayabilecekleri bir mekanda çalışır”* (Savcı, 2004, s. 73). Cezaevleri yapıları gereği dışarı ile ilişkileri sınırlı olan kapalı kurumlardır. Dolayısıyla burada çalışanların ve özellikle bazı infaz ve koruma memurlarının değişimleri kolay kolay kabullenmemelerine, *“... dar görüşlü olmalarına ve esnekliklerini kaybetmelerine yol açabilir”* (Coyle, 2002, s. 14).

Cezaevi ortamının çalışanlar üzerinde bıraktığı olumsuz etkilerden dolayı infaz ve koruma memurlarının bir kısmı işlerini önemsememekte ve yapmış oldukları işi bir meslek olarak görmekten öte sadece bir görev olarak

algılamaktadırlar. Bu da iş tatmin düzeylerinin düşük olmasına neden olmaktadır. Cezaevi ortamının çalışanlar üzerinde bıraktığı olumsuz etkilerin büyük oranda bertaraf edilebilmesi için, çalışanların özellikle de infaz ve koruma memurlarının yaptıkları işi bir meslek olarak görmelerini sağlayacak, başta eğitim ve diğer maddi-manevi olanakların ilgililer tarafından sunulması gerekmektedir. *“İnsani bir cezaevi sisteminin temel taşı, mahkumlarla ilişkilerinde doğru yaklaşımın ne olması gerektiğini bilen, işini sadece bir görev değil meslek olarak gören, iyi seçilmiş ve eğitilmiş cezaevi personeli olmuştur”* (CPT Standartları, 2002, s. 22).

Cezaevlerinde, yeni ceza yasasının amacına uygun olarak, hükümlüleri topluma kazandırma amaçlı birçok eğitsel ve kültürel faaliyet yürütülmektedir. Gerek bu tür faaliyetler için ve gerekse cezaevlerinde yürütülen diğer rutin işler için hükümlülerin sevk ve idaresi infaz ve koruma memurları tarafından gerçekleştirilmektedir. Hükümlülerin infaz ve koruma memurlarıyla beraberliği günün yirmidört saati devam etmektedir. Bu nedenle infaz ve koruma memurlarının tutum ve davranışları, suçluların topluma kazandırılmaları konusunda yapılan bütün çalışmalara olumlu ya da olumsuz etki yapmaktadır. Oysa gerek infaz ve koruma memurlarının kendileri ve gerekse bu kurumların her kademesinde görev yapan yönetici, denetleyici, uzman gibi personelin bir kısmı, infaz ve koruma memurlarının yapmış oldukları işin öneminin pek farkında değildir.

Bir devlet tarafından, cezaevi görevlilerinden beklenen görevlerden bazıları zamanla değişime uğramıştır. Hükümlünün firar etmemesi ve can güvenliklerinin korunması istemi hiçbir zaman değişmemiştir. Bu nedenle cezaevi yönetimi ve özellikle güvenlik ve gözetimden sorumlu infaz ve koruma memurlarının en

korktukları olay, cezaevinden bir firar olayının gerçekleşmesidir. İnfaz ve koruma memurları bu tür olayların olması durumunda birinci derecede sorumlu olduklarından, sürekli olarak bir güvenlik kaygısı taşımaktadırlar. Bu kaygı, zamanla kendilerine zarar verdiği gibi, kurumda yapılan birçok eğitsel ve kültürel etkinliği de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çünkü cezaevinin güvenlik boyutunu her şeyden çok önemseyen görevliler, hükümlülerin odalarından dışarıya çıkmalarını sağlayan birçok etkinliğin olmasını, kurum dışından gelen birçok resmi veya gönüllü kişi ve eğiticinin, sivil toplum kuruluşu görevlilerinin kurumda görev yapmalarını “güvenlik zafiyeti” oluşabilir endişesiyle istememektedirler. Tabii ki infaz ve koruma memurunun en öncelikli görevi, hükümlülerin kurumlarda insan onuruna uygun bir şekilde, güvenli bir biçimde yaşamalarını sağlamak ve kaçmalarını önleyecek tedbirleri almaktır. Bu, aynı zamanda infazın temel ilkelerinden biridir. Suç işleyen veya bu zanla bir arada barındırılan çok sayıda insanın idare edilebilmesi için, insan haklarına uygun bir düzen ve disiplin gerekmektedir. Önemli olan, güvenlik kaygısının, hükümlüler ve dolaylı olarak çalışanlar ve toplum lehine olabilecek birçok etkinliği olumsuz yönde etkileyecek derecede abartılmamasıdır.

Cezaevi güvenliği ile eğitim ve iyileştirme faaliyetleri birbirinin alternatifi değil, düzenli bir kurum yaşantısı için gerekli iki temel unsurdur. Güvenli olmayan bir cezaevi ortamında hükümlü ve tutukluların tahliye sonrası sosyal yaşama hazırlanmaları mümkün olmadığı gibi, salt bu kişilerin cezaevinden kaçmasını önlemeyi amaçlayan katı bir disiplin anlayışı, çağımızda bu kurumlara yüklenen “topluma yeniden kazandırma” görevinin reddedilmesi anlamına gelir. Halbuki artık çağımızda cezaevlerinin bireyi topluma kazandırma görevi, evrensel bir ilke olarak kabul edilmektedir (Saldırım, 2005, s. 327).

3.2.2. İnfaz ve Koruma Memurlarının Diğer Kurum Çalışanları ve Hükümlülerle İlişkileri

İnfaz ve koruma memurları cezaevlerinin üniformalı personelidir. Bu personel aynı zamanda hükümlü ve tutuklularla cezaevinin yönetimi ve diğer birimlerle olan iletişimi sağlar. İletiyi ulaştıran kişiler olduklarından, çoğu zaman kendilerine verilen talimatları yerine getirmede, hükümlüler ile cezaevinin yönetimi arasında sıkışmaktadırlar. Aynı zamanda kurumda hükümlü ve tutuklularla ilgili olarak meydana gelebilecek olumsuzluklardan –bazen idarenin hatalı öngörülerinden– birinci derece sorumlu olduklarından, sürekli olarak kendilerini sahipsiz hissetmektedirler. Cezaevlerinde meydana gelen her olay veya olumsuzluk durumunda, durum muhakkak tutanak altına alınmaktadır. Tutanak demek aynı zamanda gerek idari soruşturma ve gerekse adli bir soruşturma için ifade vermek anlamını da taşımaktadır. Çoğu zaman yeterli bir araştırma ve durum değerlendirilmesi yapılmadan, cezaevlerinde meydana gelen her olay için gerek tanık ve gerekse şüpheli sıfatıyla ifadelerinin alınması, infaz ve koruma memurlarının, bilinenin aksine, görevlerinde yeteri kadar sorumluluk almamalarına neden olmakta ve sürekli aynı durumla karşılaşılması sonucunda işlerini isteyerek yapmamalarına yol açmaktadır. Ayrıca cezaevlerine girmesi yasak olan madde ve malzeme sokulması durumunda, kesin bir suçüstü yapılamaması durumunda herkes birbirine şüpheli gözüyle bakmaktadır. Bu da infaz ve koruma memurlarının gerek birbirlerine ve gerekse kurumdaki diğer personele karşı güven duymamasına neden olmaktadır. *“Ceza infaz kurumu içinde oluşmuş güvensiz yapı nedeniyle kaygılı olan, yanındaki arkadaşının kendisi için ne düşündüğü konusunda şüpheleri olan bu insanlar rahat görev yapamamaktadırlar”* (Şen, 2004, s. 86).

Cezaevlerinde, hükümlü ve tutukluların sevk ve idaresi haricinde yürütülen çok sayıda görev bulunmaktadır. Özellikle cezaevlerinde kullanılmaya başlanan teknolojik sistemler ve hükümlülere tanınan yeni haklar, personel ihtiyacını daha da arttırmıştır. Ancak yürütülen görevlerin çoğunu yapacak personel istihdam edilemediğinden, infaz ve koruma memurları şoför, teknisyen, kaloriferci, sekreter, katip, işyurdu-kantin görevlisi, santral görevlisi, ambar memuru, aşçı, kütüphaneci ve benzeri personelin yapması gereken görevleri de yapmaktadır. Hatta bazı personel cezaevi dışında adliyelerde de çalıştırılabilmektedir. Çoğu zaman bu personel hiç üniforma giymeden uzun süre bu görevlerde kaldıklarından, bu görevleri ifa edenlerle, hükümlü ve tutukluların sevk ve idaresiyle görevli olanların birbiriyle olan ilişkilerinin son derece zayıfladığı görülebilmektedir. Ayrıca uzun süre hükümlülerin sevk ve idaresiyle görevli olan ve özellikle vardiya hizmetlerinde çalıştırılan infaz ve koruma memurlarında, kuruma karşı bir yabancılaşma, tutuklu ve hükümlülerle ilişkilerde duyarsızlaşma da gözlemlenebilmektedir. Güvenlik ve gözetim görevi haricindeki işlerde çalıştırılacak kişilerin çalışma usul ve esasları belirlenmediğinden ve bu konulardaki uygulama idarecinin inisiyatifine bırakıldığından bazen keyfi uygulamalar görülebilmekte, bazı infaz ve koruma memurları nöbet tutmamak veya güvenlik ve gözetim görevini yapmamak üzere kurum yöneticileri ile farklı ilişkilere girebilmekte, bazen de gayri resmi yöntemlerle kurum idarecilerine baskı yapabilmektedirler. Bu durum infaz ve koruma memurlarının kurum yönetimi ile olan ilişkilerini son derece zayıflatmakta ve özverisiz bir çalışma ortamının meydana gelmesine neden olmaktadır. Ayrıca bu personelin uzun süre başka işlerde çalıştırılması, “infaz ve koruma memurluğu” unvanının kurum içerisindeki değerini de düşürmektedir.

İnfaz ve koruma başmemurları, infaz ve koruma memurlarının sevk ve idaresinden sorumlu kişilerdir. Başmemurlar infaz ve koruma memurları arasından seçilmektedir. Başmemur olan bir kişi genel olarak eski görev yerinde görevine devam ettiğinden ve çok defa memurlarla aynı yörenin insanları olduklarından, kurum içerisinde bir amir-memur ilişkisinden öte bir arkadaşlık ya da akrabalık ilişkisiyle görev yapmaktadırlar. Dolayısıyla başmemurların, infaz ve koruma memurları üzerindeki etkisi azalmaktadır. Başmemurların başlangıçta başka cezaevlerine atamaları yapılmaktaysa da, gerek başmemurlar ve gerekse infaz ve koruma memurları rotasyona tabi tutulmadıkları ve uzun süre aynı görev yerinde kaldıkları için hükümlüler üzerindeki etkilerinin de azaldığı görülmektedir.

Ayrıca infaz ve koruma memurlarının yerel personel olması ve rotasyona tabi tutulmamasından dolayı, *“personel arasında farklı gruplaşmalar meydana gelebilmekte ve bu gruplaşmaların sonradan gelen idareciler tarafından dağıtılması çok zor olmaktadır. Bu durum, kurum idaresinde zayıflık olarak kendini göstermektedir”* (Kurt, 2007, s. 184).

Hükümlü ve tutukluların topluma kazandırılması ve tahliye sonrasında hazırlanması amacıyla cezaevlerinde sosyal çalışmacı, psikolog, öğretmen, din adamı gibi uzman personel istihdam edilmektedir. Bu personelin görevi genel olarak, hükümlülerin, kurum içerisindeki yaşamlarını kolaylaştırması ve sosyalleştirilerek topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamaktır. Çağdaş ceza yasalarının amacı göz önünde bulundurulduğunda, bu personelin önemi gün geçtikçe daha çok hissedilmektedir. Ülkemizdeki cezaevlerinde bu amaçla çok sayıda uzman personel istihdam edilmektedir. Bu personelin hükümlü ve tutuklularla olan

diyaloğu, infaz ve koruma memurlarından farklıdır. Bu farklılık zaman zaman uzman personelle, infaz ve koruma memurlarını karşı karşıya getirebilmektedir. Uzmanlar, infaz memurlarının hükümlülere karşı çok katı ve disiplinli olmalarından yakınırken, infaz memurları da uzmanların tutum ve davranışlarından dolayı hükümlüler üzerindeki etkilerinin azalmasından şikâyetçi olabilmektedirler. Bu durum bazen birbirlerine tahammül edememe noktasına da gelebilmektedir. Kurumda görevli olan bazı uzman personel, cezaevlerinin infaz ve koruma memurlarınca yerine getirilen güvenlik işlevini gözardı edebilmekteyken, infaz ve koruma memurlarının gereksiz güvenlik kaygısı da uzmanların görevlerini yapmalarına engel olabilmektedir. Çoğu infaz ve koruma memuru, uzmanların yaptığı işin hükümlülerin topluma kazandırılmasında bir faydasının olmadığını düşünmektedir. Bu durum, geleneksel cezaevi anlayışının bazı infaz ve koruma memurları tarafından halen benimsenmekte olduğunu göstermektedir. İnfaz ve koruma memurlarının geleneksel cezaevi anlayışını sürdürmelerinin asıl nedeni, daha önceki dönemlerde onlardan beklenen görev anlayışıdır. Sadece hükümlülerin cezaevinden firar etmemesi için dikkat etmesi gibi bir görev yüklenen personelin bu anlayışlarının, infazdan umulan amacın kaynaklandığı temel düşünce konusunda ciddi bir eğitime tabi tutulmadığı müddetçe, kısa sürede değişmeyeceğidir.

Özellikle 2000'li yıllardan sonra insan hakları alanında meydana gelen gelişmelerle beraber kısıtlı da olsa eğitim merkezlerinde verilen eğitimlerle geleneksel cezaevi anlayışının terk edilmeye başlandığı görülmektedir.

Son yıllarda, cezaevlerinde çalışan bazı infaz ve koruma memurlarına, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü nezdinde eğitici eğitimleri verilerek, infaz ve

koruma memurlarının hükümlülerin eğitim ve kültürel faaliyetlerinde etkin rol almaları sağlanmıştır. Bu görevleri yapan infaz ve koruma memurlarının “topluma kazandırma” amacını benimsedikleri, gerek uzman personelle, gerekse de hükümlü ve tutuklularla daha iyi bir diyalog içerisinde olduğu gözle görülür bir şekilde fark edilmektedir.

Gözetim personeli, mahkumlarla kurdukları kişisel ilişkiler sonucu kazandıkları bilgi ve anlayışın cezaevi yönetimlerinde yeteri kadar kullanılmadığını hissedebilirler. Şayet onların mahkumların iyileştirilmesine katılımı güven altına alınacaksa yazılı raporlara ulaşmalarına, personel toplantılarına katılmalarına ve mahkumların iyileştirmeyle ilgili sözlü tartışmalarda bulunmalarına fırsat verilmelidir (Nursal, 2007, s. 228).

İnfaz ve koruma memurlarının disiplini sağlamak gibi bir görevinin olması, onların her zaman hükümlülere karşı mesafeli durmalarına neden olmuştur. Bu mesafe çoğu zaman olması gereken ölçünün üzerindedir. İnfaz ve koruma memurlarının bir kısmı halen geleneksel cezaevi anlayışından kaynaklanan katı rollerinin etkisinde görev yapmaktadırlar. Son zamanlarda cezaevlerindeki hükümlü ve tutuklu sayısının aşırı bir şekilde artması ve bunların sevk ve idaresi konusundaki kaygılar, bu anlayışın devam etmesine neden olmaktadır. Kapalı bir ortamda hapsedilmenin hükümlüler üzerinde yarattığı psikolojik etki ile katı disiplin anlayışı bir araya gelince gergin bir ortam oluşmaktadır. Bu ortam hem infaz ve koruma memurlarının çalışma koşullarını güçleştirmekte, hem de bazen hak ihlallerine neden olabilmektedir.

Cezaevinde, öncelikle personelin, mahpusların ve ziyaretçilerin fiziki güvenliğinin sağlanması gerektiğinden, cezaevi yönetimi her şeyden önce kurumun düzenini sağlamak zorundadır. Ancak “güvenlik” ve “kontrol” kaygısıyla gereğinden fazla disiplin ve

mahpuslara getirilecek aşırı sınırlamalar, cezaevindeki düzeni sağlamak için yeterli olmadığı gibi geçerli bir yöntem de değildir. Çünkü bir mahkûmiyet sonucu ya da suç işlediği iddiasıyla cezaevinde bulunmak mahkemece verilen bir ceza veya tedbir olup, kurum içinde baskıcı ve aşırı sınırlamalarla bu cezanın ya da tedbirin ağırlaştırılarak uygulanması, onlara ek bir ceza çektirmekle aynı anlama gelir (Saldırım, 2005, s. 329).

Ayrıca hükümlü ve tutuklulara tanınan her bir hak –ziyaretçisiyle görüşme, telefonla görüşme, spora çıkma, eğitim ve sosyal ve kültürel etkinliklere katılma– infaz ve koruma memurları vasıtasıyla kullandırılmaktadır. Gerek infaz ve koruma memurlarının iş yükünün artmasından ve gerekse bir suçlunun bu kadar hakkının olmaması gerektiği yönündeki önyargılardan dolayı, insan haklarına karşı da önyargılı hareket edilebilmektedir. İnsan haklarının herkes için olması gerektiğini – kendisinin görevinin de insan haklarını korumak olduğunu– bilmeyen bir kamu görevlisi, bu önyargılarından dolayı, zaman zaman bu hakları ihlal edebilmektedir.

İnfaz ve koruma memurlarının uğraştıkları kişilere baktığımızda, birçoğunun gerek psikolojik ve gerekse başka nedenlerden dolayı sorunlu kişiler olduğu görülmektedir. Gerek uluslararası ve gerekse bölgesel düzeydeki insan hakları sözleşmeleri ile bu konulardaki tavsiye kararlarına ve günümüzde geçerli olan çağdaş infaz anlayışına baktığımızda, cezaevi çalışanlarından, hapsedilmiş ve çoğu sorunlu olan kişilere, insan onuruna uygun bir şekilde muamele etmeleri istenmektedir. Buna rağmen infaz ve koruma memurlarının büyük bir kısmının bu tür insanlarla nasıl iletişim kuracakları konusunda iyi bir eğitim almadıkları ve birbirinden öğrendikleri ile yetindikleri görülmektedir.

Gerçekten de, işe alınmalarından sonra göreve başlayan bu insanlar, kapısında bekledikleri mahpuslarla nasıl bir iletişim kurulacağını bilmedikleri gibi, onların psikolojik durumları ile diğer insanların psikolojik durumları arasında farklılık olup olmayacağı bilgisine de sahip değillerdir. Bir süre sonra etkin olan gelenekselleşmiş davranış kalıpları içine girmeye başlayan infaz koruma memurları, kendilerini infazla görevli saymakta, mahpusların sosyal ve ruh yapılarını bilmeden suçuna göre sınıflandırmaya gitmekte ve ilişkilerini bu zeminde şekillendirmektedirler (Şen, 2004, s. 86).

Sonuçta infaz ve koruma memurları da aynı toplumdan gelen insanlardır. İyi bir eğitimle donatılmadıklarından, egemen olan suçluya bakış açısından ve toplumun değer yargılarından etkilenmeleri doğaldır. İşte bu etkilenmelerden dolayı zaman zaman insan haklarını ihlal edebildikleri görülmektedir.

Personel-mahkûm ilişkileri konusunda yapmış oldukları tespitlerde, genellikle personel ve mahkûmlar arasındaki ilişkilerin resmi ve soğuk olduğunu, personelin mahkûmlara karşı otoriter bir tutum takındığını ve mahkûmlarla sözlü iletişimi, işlerinin önemsiz bir boyutu olarak gördüklerini gözlemleyen Avrupa İşkence ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ya da Cezayı Önleme Komitesi'ne (CPT) göre :

Cezaevi personelinin gerçekten profesyonelce davranması için, bir yandan güvenlik ve iç düzen konularına dikkat ederken, diğer yandan mahkûmlarla ilişkilerinde ölçülü ve insani bir biçimde davranmaları gerekir. Bu bağlamda, personelin mahkûmların iyi davranmaya hazır olduğu konusunda makul bir güven duyması ve bu yönde beklentileri olması cezaevi yönetimi tarafından desteklenmelidir. Cezaevi personeli ve mahkûmlar arasında yapıcı ve olumlu ilişkilerin oluşması, sadece kötü muamele riskini azaltmakla kalmayacak, aynı zamanda kontrol ve güvenliği de arttıracaktır. Bunun sonucu cezaevi personelinin işi de daha tatminkar hale gelecektir (CPT Standartları, 2002, s. 22).

3.3. İnfaz ve Koruma Memurlarının Görevleri

İnfaz ve koruma başmemurları ile infaz ve koruma memurları, cezaevlerindeki güvenlik, düzen ve disiplininden sorumlu, güvenlik ve gözetim servisinde görev yaparlar. Belirtilen personelin asli görevleri, “Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük”ün 22. maddesinde belirtilmiştir. Ancak infaz ve koruma memurları, gerek personel yetersizliği ve gerekse dolaylı olarak güvenliği ilgilendiren konuları içeren işlerde de çalıştırılabilmektedir. Bu tür görevlendirmeler zaman zaman sakıncalı durumlar doğurmaktadır. Şöyle ki, cezaevlerinin sağlık birimlerinde görev yapacak yeteri kadar hekim ve yardımcı sağlık personel bulunmadığından, eczacının, sağlık memurunun, hasta bakıcının yapması gereken işler zorunlu olarak infaz ve koruma memurlarına yaptırılabilir. İnsanın yaşam hakkını ilgilendiren böylesi önemli bir konuda yapılacak en ufak bir hata, başta hizmeti alan kişiyi, hizmeti veren kişiyi ve kurumu çok zor durumda bırakma riskini taşımaktadırlar.

Sorumlu infaz ve koruma başmemuru, güvenlik ve gözetim servisinde görev yapan infaz ve koruma başmemurları ile infaz ve koruma memurlarının sevk ve idaresinden, kurumun güvenlik ve gözetiminden sorumludur. Sorumlu başmemur ayrıca, güvenlik ve gözetim servisinde görev yapan personelin nöbet çizelgelerini hazırlayarak kurum müdürünün, yokluğunda vekilinin onayına sunmakla da görevlidir.

İnfaz ve koruma başmemurları, görevli oldukları alanlarda, vardiyalarda, görev yapan infaz ve koruma memurlarının sevk ve idaresinden sorumludurlar. Aynı zamanda sıralı amirlerinin vermiş oldukları emir ve talimatları yerine getirmekle görevlidirler.

İnfaz ve koruma memuru, kurumun güvenlik, düzen ve disiplininin sağlanması, hükümlülerin kurum içindeki hareketlerinin takip ve kontrolü ile gözetimi ve kurumun temiz tutulması ile hükümlülerin iç yönetmeliklere uygun surette hareket etmelerini sağlamakla görevli olup, müdür ve ikinci müdür veya bunların bulunmadığı yerlerde idare memuru ile infaz ve koruma başmemuru tarafından verilen görevleri yapar (Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, 2005, 22/5).

Güvenlik ve gözetim servisi personeli, hükümlülerin sayımını yaparak, belirli usuller dahilinde hükümlü ile tutukların ve kalmış oldukları oda ve eklentilerinin aramasını yaparlar. Hastane veya revire gitme, duruşmaya gitme, telefonla görüşme, ziyaretçi ve avukatla görüşme, eğitim ve sosyal faaliyetlere katılma gibi herhangi bir nedenle hükümlülerin odalarından alınması, tekrar odalarına götürülmesi ve bunların takip ve kontrolünün yapılması, kurum güvenliğini bozucu herhangi bir olay karşısında, zorunluluk arz etmesi durumunda zor kullanarak duruma müdahale edilmesi gibi işler güvenlik ve gözetim servisi tarafından yapılmaktadır. Bu servis aynı zamanda vardiya veya vardiya dışındaki nöbet hizmetlerini de yerine getirmekle görevlidir.

Ayrıca güvenlik ve gözetim servisi personelinden şartları yeterli olanlar, istemeleri halinde, hükümlülerin iyileştirme faaliyetlerinde öğretici olarak da görevlendirilebilmektedirler.

3.4. İnfaz ve Koruma Memurlarının Mesleğe Seçilme Ölçütleri

İnfaz ve koruma memuru kadrolarına atanmak isteyen memur adaylarının bazı koşulları taşıması gerekmektedir.

Bu koşullar şunlardır:

- 1- 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48 inci maddesinin birinci fıkrasının A bendinin 1, 5 ve 6 numaralı alt bentlerindeki şartları taşımak,
- 2- En az lise veya dengi okul mezunu olmak,
- 3- Merkezi sınav tarihi itibariyle 18 yaşını doldurmuş, 30 yaşını bitirmemiş olmak,
- 4- Erkeklerde 170 cm, kadınlarda 160 cm den kısa boylu olmamak,
- 5- Güvenlik soruşturması olumlu olmak,
- 6- Görevini devamlı yapmasına engel olabilecek akıl hastalığı veya bedensel özürlü olmadığını; şaşılık, körlük, topallık, işitme kaybı, çehrede sabit eser, uzuv noksanlığı, kekemelik ve benzeri engeller bulunmadığını; Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne bölge hastaneleri olarak belirlenecek Sağlık Bakanlığına bağlı tam teşekküllü Devlet hastanelerinden alacakları sağlık kurulu raporu ile belgelemek,
- 7- Boy uzunluğunun santimetre cinsinden son iki rakamı ile kilosu arasındaki fark 13'ten fazla, 17'den az olmaması,

8- Merkezi yerleştirme (KPSS) sınavından 100 (yüz) üzerinden en az 70 (yetmiş) puan almak.

Yukarıdaki koşulları taşıyan ve infaz ve koruma memuru olarak atanmak isteyen adaylar ayrıca sözlü sınava tabi tutulurlar. Sözlü sınav, 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanununun 114 üncü maddesi gereğince ağır ceza mahkemelerinin bulunduğu yerlerdeki, başkanı ve bir asıl, bir yedek üyesi Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca belirlenen hakimler ile o yerin Cumhuriyet savcısından oluşan adli yargı adalet komisyonlarınca yapılmaktadır. İnfaz ve koruma memuru alınacak ağır ceza merkezleri de Adalet Bakanlığı tarafından belirlenmektedir.

Sözlü sınavda, adaylara mesleki bilgisi (40 puan), Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi bilgisi (20 puan), genel kültürü (20 puan), bir konuyu kavrama ve ifade yeteneği (20 puan) seviyesi ölçülmektedir. Sözlü sınavdan 100 (yüz) tam puan üzerinden 70 (yetmiş) puan alan adaylar başarılı olmuş sayılmaktadır.

Sözlü sınavı ve merkezi yerleştirme sınavı puanlarının aritmetik ortalaması alındıktan ve öncelikle hukuk fakültesi ve adalet meslek yüksek okulu mezunları en yüksek puan alan adaydan başlamak üzere sıralandıktan sonra, diğer adaylar da bu sıralamayı takiben kendi aralarından yüksek puandan başlayarak infaz ve koruma memurluğu kadrosuna atanırlar. Aynı zamanda atanmaya ilişkin teklif kararları, ceza infaz kurumlarının bağlı bulunduğu Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne gönderilerek Adalet Bakanlığı tarafından onaylandıktan sonra, infaz ve koruma memurları göreve başlatılır.

Gerek cezaevlerine yüklenen işlevlerin değişmesi ve gerekse personelde aranan niteliklerin değişmesi, personel seçiminin çok yönlü olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Adayların sözlü sınavlarda tabi tutulduğu konular, mesleğe seçilen infaz ve koruma memurlarından ve cezaevlerinden beklenenlere tam olarak uygun değildir.

Sözlü sınavlarda adayların mesleki bilgisi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, genel kültür ve bir konuyu kavrama ve ifade yeteneği konularında seviyelerinin ölçüldüğü görülmektedir. Oysa adaylar, merkezi yerleştirme sınavında genel kültür ve Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihinden zaten sınava tabi tutulmaktadır. Ayrıca sözlü sınavda, hukuk fakülteleri ve adalet meslek yüksek okulları dışındaki bölümlerden mezun olan ve meslekle ilgili herhangi bir eğitim almayanların mesleki bilgi seviyesinin ölçülmesi, sınava girenler arasında bir fırsat eşitsizliği doğurmaktadır.

Cezaevlerinde çalışmak için gerekli olgunluğa erişmeden mesleğe seçilen bazı infaz ve koruma memurlarının, özellikle tehlikeli olan hükümlü ve tutuklular karşısında disiplini sağlamada ve idarede yetersiz kaldıkları, cezaevlerinde meydana gelen olaylardan olumsuz yönde etkilendikleri ve herhangi bir durumda doğru değerlendirme yapamadıkları görülmektedir.

İnfaz ve koruma memurlarının genel olarak görevi, cezaevlerinde kalmakta olan hükümlü ve tutukluların haklarını, yani insan haklarını korumaktır. Kendilerinden istenen de budur. Bu hakların ihlal edilmesinden dolayı zaman zaman birçok insanın maddi ve manevi olarak mağdur olduğu görülmektedir. Bu durum,

hakları korumakla yükümlü olan devleti, hak ihlal eden durumuna sokarak, insanları devletine karşı güvenemez duruma da getirebilmektedir. Hak ihlalinden dolayı yapılan şikâyetler ve ödenen tazminatlar, devleti maddi olarak zor durumda bıraktığı gibi, ülkenin gelişmişlik düzeyini de olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak yapılan sözlü sınavlarda ve görüşmelerde, adayların insan hakları ile ilgili görüşlerinin pek sorulmadığı görülmektedir.

Cezaevi personelinin bir kısmının Adalet Bakanlığı tarafından, infaz ve koruma memurlarının da içerisinde bulunduğu bir kısmının ise cezaevinin bağlı bulunduğu yerin adli yargı adalet komisyonu tarafından atanması, personel arasında gereksiz gruplaşmalara ve zaman zaman da bakanlık personeli, komisyon personeli diye ayırmacılıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Komisyon personelinin ve dolayısıyla infaz ve koruma memurlarının özlük işlemleri komisyonlar tarafından yürütülmeğe de, bunların bir kısmının tekrar bakanlık onayına tabi tutulması gereksiz bir bürokrasinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca, günümüzde adli yargının iş yoğunluğu gözönünde bulundurulduğunda, komisyonlar tarafından atanan yaklaşık 29676 (<http://www.cte.Adalet.gov.tr/#>) cezaevi çalışanınin özlük işlerinin takibi bu iş yükünü daha da ağırlaştırmaktadır

3.5. İnfaz ve Koruma Memurlarının Eğitimi

İnfaz ve koruma memurluğu kadrosuna atanan memurlar, ilkönce aday memur olarak atandıkları yerde göreve başlatılmakta ve bir süre sonra da aday memurluk eğitimlerine, asli memurluğa atandıktan sonra da bir üst göreve atanma, intibak ve bilgi tazeleme gibi hizmetiçi eğitimlere tabi tutulmaktadır.

İnfaz ve koruma memurlarının hizmet öncesi ve hizmetiçi eğitimleri 4769 Sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezleri Kanunu gereğince, eğitim merkezlerinde verilmektedir. Hizmetiçi eğitimler, aynı zamanda adli yargı adalet komisyonlarınca da verilebilmektedir.

Aday memur olarak göreve başlayan infaz ve koruma memurları asli memurluğa atanabilmek için, 27.06.1983 tarihli ve 18090 sayılı *Resmî Gazetede* yayımlanan Aday Memurların Yetiştirilmelerine İlişkin Genel Yönetmelik esaslarına göre düzenlenen temel eğitim, hazırlayıcı eğitim ve uygulamalı eğitim kurslarına katılmaktadır. Kurs sonunda temel eğitim ve hazırlayıcı eğitimle ilgili konularda sınava tabi tutulan adayların başarılı sayılabilmeleri için 100 tam puan üzerinden en az 60 puan almaları gerekmektedir. Aynı zamanda uygulamalı eğitimde de sınav yapılmışsa, yine başarılı sayılabilmek için en az 60 puan almak gerekmektedir.

3.5.1 Aday Memurluk Eğitimi

3.5.1.1 Temel Eğitim

Temel eğitimde adaylara, memurlar tarafından bilinmesi gerekli olan, devlet teşkilâtının yapısı ve devlet memurlarının ortak nitelikleri öğretilmektedir. En az on gün, en fazla iki ay sürebilen bu eğitim süresi içerisinde aday memurlara, Atatürk İlkeleri, İnkılâp Tarihi, T.C. Anayasası, Genel Olarak Devlet Teşkilatı, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu, Yazışma-Dosyalama Usulleri, Devlet Malını Koruma ve Tasarruf Tedbirleri, Halkla İlişkiler, Gizlilik ve Gizliliğin Önemi, Milli Güvenlik Bilgileri, Haberleşme, Türkçe Dilbilgisi Kuralları ve İnsan Hakları konularında dersler verilmektedir.

3.5.1.2. Hazırlayıcı Eğitim

Hazırlayıcı eğitimde, infaz ve koruma memurlarına, cezaevlerinin işleyişi ve kendi görevleri ile ilgili konularda eğitim verilmektedir. En az bir ve en fazla üç ay sürebilen bu eğitim süresi içerisinde aday memurlara, ceza infaz kurumu idaresinin yapısı, ceza infaz kurumu güvenliği, infaz mevzuatı, insan hakları, personel mevzuatı, bedensel ve mesleki savunma sporları, suç ve suçluluk, hükümlü tutuklu psikolojisi ve zor davranışlar ile başa çıkma, ekip çalışması, meslek etiği, iletişim, yazılı anlatım türleri, duyguların olumsuz etkileri ve stresle başa çıkma konularında dersler verilmektedir¹. Yapılacak tespitlerde ihtiyaç duyulması halinde, yönetmelikte belirtilen konuların dışında da dersler verilebilmektedir.

3.5.1.3. Uygulama Eğitimi (Staj)

Uygulamalı eğitim, aday infaz ve koruma memurlarının görevleri ile ilgili olarak, hazırlayıcı eğitimde aldıkları teorik bilgileri, bizzat yerinde uygulayarak eğitim en az iki ay süreyle adaylık süresi içerisinde verilmektedir. Bu eğitim ceza infaz kurumunda bulunan bir eğitim yöneticisi ve bir eğitim gözetmeni tarafından hazırlanan program çerçevesinde verilmektedir. 01.01.2006 tarih ve 49 numaralı Ceza İnfaz Kurumu Personelinin Eğitimi Hakkındaki Genelge hükümleri gereğince, uygulamalı eğitimde, Cezaevinin İç Kontrolü (15 gün), İdari Bölüm (5 gün), Cezaevi Maket Odası (5 gün), Ziyaret Mahallerinin Tanıtılması ve Ziyaretçi İşlemleri (5 gün), Mahkûm Kabul İşlemleri (10 gün), Psiko-Sosyal Servis ve Burada Yürütülen İşler (5 gün), Eğitim Birimi ve Kütüphane Bölümü ve Burada Yürütülen

---

¹ 22 Kasım-31 Aralık 2010 tarihleri arasında, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Ankara Eğitim Merkezinde verilen aday memurluk eğitimi için alınan Bakan Oluru.

İşler (5 gün), Sağlık Servisi (5 gün), Cezaevlerinin Ortak Kullanım Alanlarının İşleyişi (5 gün) hakkında bilgiler verilmekte ve uygulamalar yaptırılmaktadır.

3.5.2. Hizmetiçi Eğitimler

Hizmetiçi eğitim, personelin görev, yetki ve sorumlulukları konusunda bilgi ve becerilerini artırmak, hizmet alanındaki değişmelere intibaklarını sağlamak, daha üst görevlere hazırlanmak amacıyla yapılmaktadır. Bu eğitimler eğitim merkezlerinde verildiği gibi, adli yargı adalet komisyonlarınca da verilebilmektedir. Enaz 60 saat ve en fazla 6 ay sürebilen bu kurslarda, Türkçe Dil Bilgisi ve Kompozisyon, Genel Hukuk Bilgisi, Cezaevi İdaresi, Cezaevi Güvenliği, Bakanlık ve Genel Müdürlük Teşkilâtı ve Devlet Memurları Kanunu, Ceza ve Ceza Usul Hukuku, İnfaz Hukuku, Kriminoloji, Psikoloji, İşletmecilik, Bedensel ve Toplu Savunma Sporları, İnsan Hakları, Meslek Etiği konularında dersler verilmektedir. Kurs sonunda düzenlenen sınavda 100 tam puan üzerinden 70 puan alan adaylar başarılı sayılırlar.

3.5.3. Görevde Yükselme Eğitimi

Ceza İnfaz Kurumları Personeli Görevde Yükselme ve Unvan Değişikliği Yönetmeliğinde belirtilen genel ve özel şartları taşıyan infaz ve koruma memurları ve başmemurları, istemeleri halinde en az 75 saat süren görevde yükselme eğitimlerine katılmaktadırlar. Görevde yükselme eğitimleri, 4769 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezleri Kanunu gereğince eğitim merkezlerinde verilmektedir. Bu eğitimlerde kursiyerlere, T.C. Anayasası, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, Ulusal Güvenlik, Devlet Teşkilatı ile ilgili mevzuat, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve ilgili mevzuat, Türkçe Dilbilgisi ve Yazışmayla

İlgili Kurallar, Halkla İlişkiler ve Davranış Kuralları, Atanılacak Görev Alanı ve Niteliği ile İlgili Konular ile Mesleki Etik İlkelerine İlişkin Konularda eğitimler verilmektedir.

Verilen kurs sonunda, kursiyerler yazılı sınava tabi tutulmakta ve sınavda 100 tam puan üzerinden en az 70 puan alan kursiyerler başarılı sayılmaktadır.

4. BÖLÜM

İNFAZ VE KORUMA MEMURLARI İLE YAPILAN ANKET ÇALIŞMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Araştırmanın Konusu

Birçok önlem alınmasına rağmen, ceza infaz kurumlarında insan hakları ihlalleri olduğu görülebilmektedir. Hakları ihlal edilen hükümlü veya tutuklular, dolayısıyla yakınları, bu tür ihlallerden gerek bedensel ve gerekse ruhsal olarak etkilenmektedirler. Ceza infaz kurumlarında görev yapan kamu görevlilerinin insan hakları konusundaki anlayışları, hakların korunup korunamamasında belirleyici bir unsurdur. İnsanların haklarını korumakla görevli kişi, insanın değerinin bilgisine, yani insan haklarının varlık nedeninin bilgisine sahip değilse, bu hakları bazı baskılardan dolayı korumaktadır. Bu baskıların hissedilmediği zamanlarda ya da kapalı kapılar arkasında haklar çok kolay bir şekilde ihlal edilebilmektedir.

Bu nedenle yapılan anket çalışmasında, infaz ve koruma memurlarının genel olarak insan haklarına nasıl baktıkları ve hükümlü ile tutukluların haklarını korurken ne hissettikleri araştırılmıştır.

4.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, araştırma sonucu ortaya çıkacak bulgulara göre infaz ve koruma memurlarının insan haklarına nasıl baktıklarını ortaya çıkarmak ve infaz ve koruma memurlarının meslekleri ile ilgili olarak almış oldukları eğitimleri genel olarak değerlendirerek, bu konuda öneriler sunmaktır. Ayrıca bu çalışma ile, insan

haklarının korunmasını olumsuz yönde etkileyen bazı etmenlerin de ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

4.3. Yöntem

4.3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada, katılımcılara daha önceden hazırlanan anket soruları yöneltilmiş ve anket formlarına isim yazılmadan sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Araştırma aynı zamanda bir alan çalışmasıdır. Araştırmada katılımcılara yöneltilen sorular, genel olarak insan haklarına nasıl baktıklarını tespit etmeyi amaçlamaktadır ve tarama modelini içermektedir. Bu nedenle ilkönce bu sorulara verilen cevaplara göre frekans dağılımları sunulmuş ve anket bu sonuçlarına göre değerlendirilmiştir.

4.3.2. Araştırma ve Örneklem

Bu çalışma bir alan araştırması özelliğinde olup, Ümraniye E Tipi, Ümraniye T Tipi, Antalya E Tipi, Çorum T Tipi, Ordu E Tipi, Malatya E Tipi ve Paşakapısı Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında görevli bazı infaz ve koruma memurları ile yapılan bir anket çalışmasıdır. İnfaz ve koruma memurlarının büyük bir kısmının vardiyalı çalışmalarından dolayı hepsine ulaşmasının zorluğu göz önüne alındığında, Marmara Bölgesinde (Ümraniye E ve T Tipi, Paşakapısı Kapalı) 3, Akdeniz Bölgesinde (Antalya E Tipi) 1, Karadeniz Bölgesinde (Ordu E Tipi, Çorum T Tipi) 2, Doğu Anadolu Bölgesinde (Malatya E Tipi) 1 ceza infaz kurumunda görev yapan infaz ve koruma memurları ile anket çalışması yapılmıştır. Bu kurumların seçimi yapılırken, farklı coğrafi bölgelerden olması tercih edilmiştir. Ayrıca İstanbul'da

bulunan 3 kurumda çalışma yapılmasında, bu ildeki ceza infaz kurumu sayısının fazla olması ve dolayısıyla hükümlü ve tutuklu sirkülasyonunun fazlalığı göz önünde bulundurulmuştur.

Belirtilen kurumlarda toplam 715 kişiyle basit tesadüfi örnekleme yolu ile anket çalışması yapılması planlanmıştır. Ancak izin, rapor, vardiya izni gibi nedenlerle bazı memurlara ulaşılamaması, anket çalışmasına katılan bazı memurların soruları yanıtlamaması ve bazı anket formlarında birden çok şıkkın işaretlenmesinden dolayı çalışma 619 kişiyle tamamlanabilmiştir. Araştırmanın sonuçlandırılması için bu katılımcı sayısı yeterli bulunmuştur.

Anket çalışmasına, Ümraniye E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda 116, Ümraniye T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda 99, Paşakapısı Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda 36, Malatya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda 123, Antalya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda 90, Çorum Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda 90, Ordu E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda 65 gönüllü infaz ve koruma memuru katılmıştır.

4.3.3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak anket çalışmasına katılan kişilere 38 soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan 7 tanesi (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7) kişisel, 13 tanesi (8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 23, 27, 32, 33. sorular) katılımcıların görevleri esnasındaki davranışları, 18 tanesi de (15, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 38. sorular) insan hakları ile ilgili konuları kapsamaktadır. Anketteki 11. soruda katılımcılara 4 seçenek, 23. soruda katılımcılara 6 seçenek sunulurken, diğer sorularda toplam 5 seçenek sunulmuştur. Soruların şıkları, infaz ve koruma memurlarının insan haklarına genel olarak nasıl baktıklarını ortaya çıkarmak

amacıyla belirlenmiştir. Verilerin analizinde SPSS istatistik programından faydalanılmış ve 38 soru frekans dağılımları ile birlikte tablo şeklinde verilmiştir.

4.4 Bulgular ve Yorum

4.4.1 Anket Çalışmasına Katılanların Kişisel Özelliklerine İlişkin Frekans Dağılımları

Ankete katılanların kişisel özelliklerini belirten frekans dağılımları tablo-1 ile tablo-7 aralığında sunulmuştur. Soruları yanıtlamayan katılımcıların dağılımları da aynı tablolar üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Yaş Durumu

	Frekans	Yüzde
20-25 Yas	25	4,0
26-32 Yas	88	14,2
33-39 Yas	144	23,3
40-44 Yas	137	22,1
45 ve Ustu	225	36,3
Toplam	619	100,0

Katılımcıların yaş gruplarına baktığımızda, en büyük yaş grubunu %36,3'lük oranla 45 ve üstü yaş grubunun oluşturduğunu görmekteyiz. Geriye kalan katılımcıların %22,1'inin 40-44, %23,3'ünün 33-39, %14,2'sinin 26-32 ve %4'ünün 20-25 yaşlarında olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Kadın	47	7,6
Erkek	571	92,2
Toplam	618	99,8
Soruyu yanıtlamayan	1	0,2
Toplam	619	100,0

Anket çalışmasına katılanların %92,2'si erkek, %7,6'sı kadındır. Katılımcı kadın infaz ve koruma memurunun oran olarak azlığı, kadın hükümlü ve tutuklu oranının erkeklere göre çok az olması ve dolayısıyla kadın memurun erkeklere göre daha az istihdam edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Çalışma Süreleri Durumu

	Frekans	Yüzde
1-5 Yıl	105	17,0
6-10 Yıl	43	6,9
11-15 Yıl	127	20,5
16-20 Yıl	147	23,7
21 ve Üstü	191	30,9
Toplam	613	99,0
Soruyu yanıtlamayan	6	1,0
Toplam	619	100,0

Katılımcıların çalışma sürelerine baktığımızda en büyük grubu %30,9 ile 21 yıl ve daha fazla süreyle çalışanlar oluşturmaktadır. En küçük grubu ise %6,9 ile 6-10 yıl çalışanlar oluşturmaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların Tahsil Durumu

	Frekans	Yüzde
Ortaokul	43	6,9
Lise	374	60,4
Yüksek Okul	153	24,7
Fakülte	46	7,4
Yüksek Lisans	3	0,5
Toplam	619	100,0

Katılımcıların eğitim durumlarına baktığımızda en büyük grubun %60,4'lük bir oranla lise mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların %6,9'u ortaokul, %24,7'si yüksek okul, %7,4'ü fakülte ve %0,5'i yüksek lisans mezunudur. Ortaokul mezunu katılımcılar eskiden göreve başlamış olup, günümüzde infaz ve koruma memuru olmak isteyenlerin en az lise mezunu olmaları gerekmektedir.

Tablo 5. Katılımcıların Aylık Gelir Durumu

	Frekans	Yüzde
1000-1250 TL	54	8,7
1251-1500 TL	342	55,3
1501-1750 TL	180	29,1
1751-2000 TL	25	4,0
2000 ve üstü	15	2,4
Toplam	616	99,5
Soruyu yanıtlamayan	3	,5
Toplam	619	100,0

Katılımcıların büyük çoğunluğunun, %55,3'ünün 1251-1500 TL arası gelire sahip oldukları görülmektedir. Günümüzün ekonomik koşulları (ev kirası, konut fiyatları, eğitim giderleri, temel besin v.b. giderler) göz önüne alındığında, infaz ve koruma memurlarının, bakmakla yükümlü oldukları kişilerle birlikte insan onuruna yakışır bir şekilde hayatlarını idame edebilmeleri için, mevcut gelir seviyesinin yetersiz olduğu söylenebilir. Gelir seviyesinin düşük olması özellikle büyük şehirlerde görev yapan infaz ve koruma memurlarının, ikinci bir iş yapmak zorunda kalmalarına neden olmaktadır. İkinci bir iş yapmanın vermiş olduğu ruhsal ve bedensel yorgunluk infaz ve koruma memurlarının asli görevlerini yerine getirmede zorlanmalarına neden olmaktadır. Bu zorlanma, dolaylı olarak hükümlü ve tutukluların haklarının korunmasına da olumsuz yönde etkide bulunmaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların bu Mesleğe Başlamadan Önce Yaptığı İş Durumu

	Frekans	Yüzde
Herhangi bir iş yapmıyordum	130	21,0
Ticaret	70	11,3
Çiftçi	103	16,6
İnşaat	49	7,9
Diğer	263	42,5
Toplam	615	99,4
Soruyu yanıtlamayan	4	,6
Toplam	619	100,0

Katılımcıların cezaevinde göreve başlamadan önce yapmış oldukları iş durumuna baktığımızda, %21'inin herhangi bir iş yapmadığı, %11,3'ünün ticaretle, %16,6'sının çiftçilikle, %7,9'unun inşaat işleriyle ve geriye kalan %42,5'inin ise bunların haricindeki diğer işlerle uğraştıkları görülmektedir.

Tablo 7. Bu Mesleği Neden Seçtiniz?

	Frekans	Yüzde
Başka iş bulamadığımdan	364	58,8
Ailemin bir işe girmem konusundaki baskısından	72	11,6
Üniformayı sevdiğim için	22	3,6
Yararlı mesleklerden olduğu için	49	7,9
Tavsiye üzerine	105	17,0
Toplam	612	98,9
Soruyu yanıtlamayan	7	1,1
Toplam	619	100,0

Katılımcıların %58,8'inin başka bir iş bulamadığından, % 11,6'sının aile baskısından, %3,6'sı üniformayı sevdiğinden, %7,9'unun bu işi yararlı bir meslek olarak görmelerinden ve %17'sinin de tavsiye üzerine cezaevinde çalışmayı tercih ettiği görülmektedir. Katılımcıların %58,8'nin başka bir iş bulamadığından bu mesleği tercih etmeleri dikkat çekicidir. Aynı zamanda aile baskısından dolayı bu mesleği seçenler de bu gruba dahil edildiğinde, %70,4 oranındaki katılımcının, cezaevinde istemeyerek çalıştığı şeklinde yorumlanabilir. İşin istemeden yapılması, infaz ve koruma memurluğu mesleğinin önemsenmemesine sebep olmakla beraber, aynı zamanda bu işin bir meslek olarak görülmesine de engel olabilmektedir.

Katılımcıların %77,3'ünün (Tablo 6) cezaevinde göreve başlamadan önce bir işle uğraştıkları görülseyse de, uğraşılan işlerin daimi olmaması, sosyal güvenceden yoksunluk, özel işyerlerinde işverenden yeteri kadar hak talep edilememesi gibi nedenlerden dolayı, devlet memurluğu statüsündeki infaz ve

koruma memurluğu mesleğinin zorunlu olarak tercih edildiği sonucuna varılabilmektedir.

4.4.2. Katılımcıların Meslekleri ile İlgili Tutum ve Davranışlarına İlişkin Frekans Dağılımları

Katılımcıların tutum ve davranışlarına ilişkin frekans dağılımları tablo-8 ile tablo-20 aralığında sunulmuştur.

Tablo 8. Bu Mesleğe Başlamadan Önce Cezaevleri Size Neyi Çağırıyordu?

	Frekans	Yüzde
Sıradan hizmet veren bir kurum	60	9,7
Firar ve isyanların olduğu yerler	51	8,2
Mahkum ve gardiyanlar	283	45,7
İşkence ve insanlık dışı muameleler	56	9,0
Hiçbir düşüncem yoktu	164	26,5
Toplam	614	99,2
Soruyu yanıtlamayan	5	,8
Toplam	619	100,0

Bu mesleğe başlamadan önce cezaevlerinin, katılımcıların en büyük grubunu oluşturan %45,7'sine mahkûm ve gardiyanları çağırıldığı görülmektedir. Bu oran aynı zamanda hapishanelerin doğuşundan beri, mahkûm ve infaz ve koruma memurlarının, bu sistemin ayrılmaz parçaları olduğunu da göstermektedir.

Tablo 9. Bugüne Kadar Kaç Defa Hizmetiçi Eğitim Kursuna Katıldınız?

	Frekans	Yüzde
Hiç katılmadım	36	5,8
1-2	156	25,2
3-4	262	42,3
5-6	101	16,3
7 ve üstü	61	9,9
Toplam	616	99,5
Soruyu yanıtlamayan	3	,5
Toplam	619	100,0

Katılımcıların en büyük grubunu oluşturan %42,3'ünün bu güne kadar 3-4 defa hizmetiçi eğitim kurslarına katıldığı görülmekteyken, geriye kalan %25,2'sinin 1-2 defa, %16,3'ünün 5-6 defa, %9,9'unun 7 ve daha fazla hizmetiçi kurslara katıldıkları, %5,8'inin de hiç katılmadığı görülmektedir.

Katılımcıların büyük bir grubunun 21 yıl ve daha fazla süreyle çalıştığı göz önüne alındığında, alınan kurs sayısını hatırlayamama olasılığı olduğundan, katılımcıların daha fazla hizmetiçi kursa katıldığı kabul edilebilir.

Tablo 10. Şu Anda İcra Etmiş Olduğunuz Mesleğiniz Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?

	Frekans	Yüzde
İşimi önemsiyorum	137	22,1
Yararlı olduğuna inanıyorum	32	5,2
Bu mesleği hiç sevmiyorum	16	2,6
Çok zor ve yıpratıcı	226	36,5
İmkanım olsa başka bir kuruma geçerim	204	33,0
Toplam	615	99,4
Soruyu yanıtlamayan	4	,6
Toplam	619	100,0

Katılımcıların meslekleri hakkındaki düşüncelerine baktığımızda, %22,1'inin işlerini önemsedikleri, % 5,2'sinin de işlerini yararlı olarak gördükleri görülmektedir. Katılımcıların %36,5 i işlerini çok zor ve yıpratıcı olarak görürken, %33 gibi önemli

bir oranın ise kendilerine imkân tanınması durumunda başka bir kamu kuruluşuna gitmek istedikleri görülmektedir. İşlerini çok zor ve yıpratıcı olarak görenler, başka bir kamu kurumuna geçmek isteyenler ve bu mesleği hiç sevmeyenlerin oranlarını topladığımızda, %72,1 gibi büyük bir oran çıkmaktadır. Bu da ceza infaz kurumlarında çalışmanın ne kadar zor olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu durum, yine infaz ve koruma memurlarının zorunluluktan dolayı bu işi yaptıkları şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 11. İşinizi Bir Meslek Olarak Görüyor musunuz?

	Frekans	Yüzde
Görmüyorum	68	11,0
Kararsızım	26	4,2
İşimi bir meslek olarak görüyorum	278	44,9
İşimi sadece bir görev olarak görüyorum	245	39,6
Toplam	617	99,7
Soruyu yanıtlamayan	2	,3
Toplam	619	100,0

Katılımcıların %44,9'u yaptıkları işi bir meslek olarak kabul etmekteyken, %11'i yaptıkları işi bir meslek olarak görmemektedirler. Katılımcıların %39,6'su da yaptıkları işi sadece bir görev olarak görmektedir.

Ceza infaz kurumlarına yüklenen görevlerin iyi bir şekilde yerine getirilebilmesi için, infaz ve koruma memurlarının, her şeyden önce işlerini bir meslek olarak görmeleri gerekmektedir. Oysa yaptıkları işi bir meslek olarak görmeyen ve yaptıkları işi sadece bir görev olarak gören katılımcıların %50,9 oranında olması, ülkemizdeki ceza infaz kurumlarının kurumsallaşma sürecini

lumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Ayrıca bu oran, bu konuda önemli bir bulgudur.

Tablo 12. Çevrenizin, Kasıtlı Olarak Suç İşleyen Kişilere Karşı Tepkisi Nasıldır?

	Frekans	Yüzde
Darp edilmesi gerektiğini düşünür	16	2,6
En ağır bir şekilde cezalandırılması gerektiğini düşünür	204	33,0
Hemen cezaevine atılması gerektiğini düşünür	56	9,0
Mümkün olduğu kadar toplumdan uzaklaştırılması gerektiğini düşünür	113	18,3
Topluma yeniden kazandırılmaları gerektiğini düşünür	226	36,5
Toplam	615	99,4
Soruyu yanıtlamayan	4	,6
Toplam	619	100,0

katılımcıların yaşamış olduğu çevrenin % 36,5'i, kasıtlı olarak suç işleyen insanların topluma yeniden kazandırılması gerektiğini düşünürken, %33'ünün de suçlunun en ağır bir şekilde cezalandırılması gerektiğini düşündüğü görülmektedir. Topluma yeniden kazandırılması gerektiğini düşünenlerin oranı dışındaki diğer oranları topladığımızda, anket çalışmasına katılan infaz ve koruma memurlarının yaşamış olduğu çevredeki kişilerin %62,9'nun kasıtlı olarak suç işleyen kişilere karşı pek de iyi duygular beslemediği görülmektedir. Bu aynı zamanda toplumun suçlu insan hakkındaki karakteristik bir düşüncesini de ortaya koymaktadır. Günümüzdeki çağdaş devletlerin cezalandırmadaki amacına baktığımızda, suçlunun cezasını çekmesinin yanında topluma kazandırma isteminin, toplumda yaşayanlarca pek önemsenmediğini ve henüz yeterli seviyede kabul görmediğini de göstermektedir.

Tablo 13. İçinde Bulduğunuz Çevrenin, Suç İşleyen Bir Kişi Hakkındaki Değer Yargıları Görevinizi Nasıl Etkiliyor?

	Frekans	Yüzde
Hiçbir etkisi olmuyor	315	50,9
Olumlu yönde etkisi oluyor	67	10,8
İşimden soğutuyor	91	14,7
Görevimi layıkıyla yapamayacak şekilde etkiliyor	47	7,6
Kararsızım	93	15,0
Toplam	613	99,0
Soruyu yanıtlamayan	6	1,0
Toplam	619	100,0

Çevrenin, suç işlemiş insanlar hakkındaki değer yargılarının, katılımcıların %50,9'unu etkilemediği, %10,8'ini de olumlu yönde etkilediği görülürken, katılımcıların %14,7'sini işinden soğuttuğu, %7,6'sını görevlerini layıkıyla yapamayacak şekilde etkilediği görülmektedir.

Şüphesiz, insanların ve dolayısıyla kamu görevlilerinin çevresinin insana bakışı –değer yargıları, örf-adetleri ve inançları, ideolojileri– insan haklarının korunup korunamamasında belirleyici bir etkidir. Ancak bir kamu görevlisinden beklenen, insanlara hizmet ederken –insan haklarını korurken– evrensel insan hakları düşüncesini daima göz önünde bulundurmasıdır.

Kendi sahip olduğu değer yargılarını saymazsak, katılımcıların toplam %61,7'sinin, çevrenin olumsuz değer yargılarından etkilenmediğini söyleyebiliriz. Bu önemli bir orandır. Ancak insan hakkındaki olumsuz bir değer yargısının bir insanın yaşam hakkını elinden alabileceği de unutulmamalıdır.

Tablo 14. Önemli Olduğunu Düşündüğünüz Normları İhlal Eden Suçlulara Hizmet Etmekte Zorlanıyor musunuz?

	Frekans	Yüzde
Zorlanıyorum	108	17,4
Zorlanıyorum ama zamanla alışıyorum	229	37,0
Hizmet etmek içimden gelmiyor	106	17,1
Zorlanmıyorum	100	16,2
Kesinlikle zorlanmıyorum	72	11,6
Toplam	615	99,4
Soruyu yanıtlamayan	4	0,6
Toplam	619	100,0

Katılımcıların %37'sinin, kendileri için önemli olan normları ihlal eden suçlulara hizmet etmede zorlandıkları, ama zamanla alıştıkları; %17,4'ünün zorlandıkları, %17,1'inin hizmet etmek istemedikleri, %16,2'sinin zorlanmadığı ve %11,6'sınınsa kesinlikle zorlanmadıkları görülmektedir.

Kamu görevlilerinden ve dolayısıyla infaz ve koruma memurlarından beklenen, ceza infaz kurumuna gelen hükümlü veya tutukluların suçlarına bakmaksızın onların haklarını korumaktır. Katılımcıların toplam %64,8'inin, kendileri için önemli olan normları ihlal eden suçlulara hizmet etmekte zorlanmadıkları görülürken, %34,5'ininse zorlandıkları görülmektedir. Görevin zorla yerine getirilmesi, görevi yapan kişiye bazı sıkıntılar verebileceği gibi, hükümlü ve tutukluların haklarının ihlal edilmesine de neden olabileceği söylenebilir.

Tablo 15. Bu güne Kadar İnsan Hakları ile İlgili Herhangi bir Bilgi Edindiniz mi?

	Frekans	Yüzde
Herhangi bir eğitim almadım	49	7,9
Yazılı ve görsel basından bilgi edindim	143	23,1
Kendi imkanlarımla araştırdım	82	13,2
Kurumdaki amir ve arkadaşlarımdan bilgi edindim	32	5,2
Kurumda ve eğitim merkezlerinde verilen hizmet içi eğitimlerden edindim	304	49,1
Toplam	610	98,5
Soruyu yanıtlamayan	9	1,5
Toplam	619	100,0

Katılımcıların %49,1'inin kurumda ve eğitim merkezlerinde verilen eğitimler aracılığıyla, insan hakları ile ilgili bilgi edindiği görülmektedir. Ancak katılımcıların ilköğretim, lise ve üniversitede de insan hakları ile ilgili bilgi edinebileceği göz önüne alındığında, katılımcıların görüşlerinin değişebileceği kabul edilebilir.

Ayrıca, insan hakları dersinin 04.11.1999 tarihli bakan oluru ile başlaması, infaz ve koruma memurlarının insan hakları ile yeni tanıştığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 16- Bu Mesleğe Girmek İçin Girmiş Olduğunuz Sınav ve Mülakatlarda Genel Olarak Hangi Konularla ilgili Sorular Soruldu?

	Frekans	Yüzde
Tarih, coğrafya, matematik, genel kültür	396	62,6
Kişisel bilgiler	70	11,1
Cezaevi ve diğer mevzuat	48	7,6
İnsan hakları	21	3,3
Hatırlamıyorum	77	12,2
Toplam	612	96,7
Soruyu yanıtlamayan	21	3,3
Toplam	633	100,0

Mülakat ve sözlü sınavlarına giren katılımcıların, %62,6'sına tarih, coğrafya, matematik, genel kültür, %11,1'ine kişisel bilgiler, %7,6'sına cezaevi ve diğer mevzuatla ilgili sorular yöneltilirken, %3,3'üne insan hakları ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Ancak katılımcıların, insan hakları ile ilgili dolaylı olarak sorulan soruların farkına varamayabileceği de unutulmamalıdır.

Ceza infaz kurumlarının işlevini yerine getirmesinde, insan haklarının korunmasının ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu göz önüne alındığında, infaz ve koruma memurlarının insan hakları konusundaki düşüncelerinin mesleki yeterlilik için çok büyük önem arzettiği aşikârdır. Mesleki niteliklerin belirlenmesinde, katılımcıların sadece %3,3'ünün insan hakları konusundaki düşüncelerinin alınması, insan haklarına yeteri kadar önem verilmediği hususunda önemli bir bulgudur.

Tablo 17- “Günümüzde cezaevlerinin mümkün olduğu kadar şehir merkezlerinin dışına yapılması hükümlülerin ve personelin topluma karşı yabancılaşmasına neden olmaktadır” düşüncesine:

	Frekans	Yüzde
Katılıyorum	198	32,0
Bilmiyorum	17	2,7
Kararsızım	36	5,8
Katılmıyorum	263	42,5
Başka etkenlerin ağır bastığını	98	15,8
Toplam	612	98,9
Soruyu yanıtlamayan	7	1,1
Toplam	619	100,0

Katılımcıların %32'nin, “ceza infaz kurumlarının şehir merkezlerinin dışına yapılmasının, hükümlüleri ve personeli topluma yabancılaştırdığı” fikrine katıldığı, %42,5'inin katılmadığı ve %15,8'ine göre de başka etkenlerin ağır bastığı görülmektedir. Bu eleştirinin toplam %58,3 katılımcı tarafından kabul görmediği ortaya çıkmaktadır.

Ceza infaz kurumlarının mümkün olduğu kadar şehir merkezlerinin dışına yapılmasının, “insanları topluma karşı yabancılaşmasına sebebiyet verdiği” gerekçesiyle gerek hükümlü-tutuklu ziyaretçileri ve gerekse ceza infaz kurumu personeli tarafından eleştiri konusu olabilmektedir. Özellikle kurum personelinin ailesi ile beraber ikamet edeceği konutların da şehir merkezlerinin dışına yapılan ceza infaz kurumlarının yanına yapılması, çalışanların ve ailelerinin eğitim, sağlık ve sosyal yaşam gibi etkinliklerden yeteri kadar faydalanamamasına yol açmaktadır.

Tablo 18- Cezaevlerindeki Hükümlü ve Tutukluların Haklarının Korunmasında ya da Hizmetlerin Yürütülmesi Esnasında Karşılaştığınız En Önemli Sorun Nedir?

	Frekans	Yüzde
Personel eksikliği	111	17,9
Kapasitenin çok üzerinde hükümlü olması	314	50,7
Binaların fiziki olarak yetersizliği	25	4,0
Personelde tükenmişlik ve motivasyon eksikliği	107	17,3
Yeteri kadar (Doktor, Sağ. mem., Psikolog, Sosyal Hizmet Uzmanı ve gibi) uzman personelin olmaması	47	7,6
Toplam	604	97,6
Soruyu yanıtlanmayan	15	2,4
Toplam	619	100,0

Katılımcıların %17,9'u hükümlü ve tutukluların haklarının korunmasında karşılaşılan en önemli sorun olarak, personel eksikliğini görürken, %50,7'si kapasitenin çok üzerinde hükümlü barındırılmasını, %4'ü binaların fiziki yetersizliğini, %17,3'ü personelde tükenmişlik ve motivasyon eksikliğini, %7,6'sı da kurumlardaki uzman personelin yetersizliğini görmektedir.

Ceza infaz kurumlarında meydana gelen bazı hak ihlalleri, burada çalışanlardan kaynaklanırken, Tablo -18'de belirtilen sorunlardan kaynaklı hak ihlalleri cezaevi çalışanlarından kaynaklanmamaktadır.

Tabloda belirtilen bütün sorunlar, hükümlü ve tutukluların insan haklarının korunmasında karşılaşılan büyük engellerdir. Ancak günümüzde, gerek ülkemizde ve gerekse dünyanın birçok yerinde, hükümlü sayısının fazla olması ve cezaevlerinin kapasitelerinin çok üzerinde kişileri barındırması, hükümlü ve tutukluların haklarının korunmasında karşılaşılan en önemli sorun haline getirmiştir. Bu nedenle katılımcıların %50,7'sinin hakların korunmasında karşılaşılan en önemli sorun olarak "Kapasitenin çok üzerinde hükümlü olmasını" görmesi önemli bir

bulgudur. Bu aynı zamanda cezaevlerini denetleyen gerek uluslararası kuruluşların ve gerekse ulusal kuruluşların bu konudaki raporlarını da doğrulamaktadır.

CPT'nin 1996 yılında Avrupa'nın bazı yerlerindeki cezaevlerinde yapmış olduğu denetimlerde aşırı kalabalığın ortaya çıkardığı sonuçlar, durumun önemini bir kez daha ön plana çıkarmaktadır.

Aşırı kalabalıktan dolayı tutuklular mahkeme önüne zamanında çıkamamaktadırlar. Aşırı kalabalık cezaevlerinde sıkışık ve hijyenik olmayan şartlar; sürekli (hatta tuvalet ve banyoları kullanmak gibi temel faaliyetler sırasında bile) mahremiyetten uzak olma durumu; talebin eldeki personeli ve tesisleri aşması nedeniyle hücre dışı faaliyetlerin kısıtlılığı; sağlık hizmetlerinin üzerine aşırı yük binmesi; mahkumlar arasında ve mahkumlar ve personel arasında gerilimin artması ve bunun sonucu olarak daha çok şiddet olayları yaşanması sorunları vardır. Bunun dışında daha birçok sorun yaşanmaktadır (CPT Standartları, 2002, s. 21)

Tablo 19- Sizce Güvenlik ve Gözetim Memurları, Kendilerine Verilen Görevleri Yerine Getirirken En Çok Neyi Göz Önünde Bulunduruyorlar?

	Frekans	Yüzde
Mevzuattaki yükümlülükleri	319	51,5
Ceza alma ihtimalini	85	13,7
Amirlerin denetimleri	23	3,7
Görev alanlarının kamera ile izlenmesini	40	6,5
Hakkı korunması gerekenin bir insan olmasını	143	23,1
Toplam	610	98,5
Soruyu yanıtlamayan	9	1,5
Toplam	619	100,0

Katılımcıların %51,1'i görevlerini yerine getirirken en çok mevzuattaki yükümlülükleri göz önünde bulundururken, %13,7'si ceza alma ihtimalini, %3,7'si

amirlerin denetimlerini, %6,5'i görev alanlarının kamera ile izlenmesini ve %23,1'i ise hakkı korunması gerekenin bir insan olmasını göz önünde bulundurduğu görülmektedir. Mevzuat, denetim, teknik donanımın kullanılması, insan haklarının korunmasında birer araç, aynı zamanda da birer koruma mekanizmasıdır. Asıl amaç bu araçlarla insanların haklarını korumak olduğuna göre, katılımcıların %75,4'ünün görevlerinde, hakkı korunması gerekenin bir insan olmasını göz önünde bulundurmaması, insan hakları düşüncesinin katılımcılar tarafından yeteri kadar bilinmediği ya da insan haklarının gerekliliğinin özümsemediği konusunda önemli bir bulgudur.

Tablo 20- Sizce Bir Kamu Görevlisinin Hangi Davranışı Devlete Karşı Olan Güveni En Çok Sarsar?

	Frekans	Yüzde
Rüşvet	57	9,2
Ayrımcılık	61	9,9
İşkence ve kötü muamele	81	13,1
İlgisizlik	11	1,8
Mevcut bürokrasi	13	2,1
Hepsi aynı oranda sarsar	384	62,0
Toplam	607	98,1
Soruyu yanıtlamayan	12	1,9
Toplam	619	100,0

Sizce bir kamu görevlisinin hangi davranışı devlete karşı olan güveni en çok sarsar? sorusuna, katılımcıların %9,2'si rüşvet, %9,9 ayrımcılık, %13,1'i işkence ve kötü muamele, %1,8'i ilgisizlik, %2,1'i mevcut bürokrasi ve %62'si tabloda belirtilen bütün davranışların aynı oranda sarsar cevabını verdiği görülmektedir.

Devletin yürütmekte olduğu hizmetlerin kamu görevlileri vasıtasıyla yapıldığı göz önüne alındığında, kamu görevlilerinin yurttaşlara karşı sergilediği hal ve davranışlar, devlete duyulan güven karşısında büyük önem arz etmektedir.

4.4.3. Katılımcıların İnsan Hakları İle İlgili Düşüncelerinin Frekans Dağılımları

Katılımcıların insan hakları konusundaki genel görüşlerine ilişkin frekans dağılımları tablo-21 ile tablo-38 aralığında sunulmuştur.

Tablo 21. İnsan Hakları Düşüncesi Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?

	Frekans	Yüzde
Batının dayattığı bir fikir	72	11,6
Kişileri devlete karşı koruyan haklar	24	3,9
Güç ve statü sahibi olan kişilerin kullandığı ayrıcalıklar	42	6,8
Suçlu ve sanık hakları	74	12,0
Herkes için geçerli olan evrensel ilkeler	401	64,8
Toplam	613	99,0
Soruyu yanıtlamayan	6	1,0
Toplam	619	100,0

Katılımcıların %11,6'sı, insan hakları düşüncesini, Batının dayattığı bir fikir olarak görmekteyken, %3,9'u, kişileri devlete karşı koruyan haklar, %6,8'i güç ve statü sahibi olan kişilerin kullandığı ayrıcalıklar, %12'si suçlu ve sanık hakları ve %64,8'i de insan haklarını, herkes için geçerli olan evrensel ilkeler olarak görmektedir. Soruya verilen cevaplara baktığımızda insan hakları ile ilgili kavram kargaşasının olduğu ortaya çıkmakta ve insan haklarının ne olduğunun yeteri kadar bilinmediği anlaşılmaktadır.

Tablo 22. “...bir kişide bir insan hakkının korunması söz konusu olunca bu kişinin kim olduğu önemli değildir, başkasının bir insan hakkını çiğnemiş bir kişi olması bile önemli değil” düşüncesine:

	Frekans	Yüzde
Katılıyorum	160	25,8
Tamamen katılıyorum	51	8,2
Değer verdiğim bir şeyi ihlal etmişse katılmıyorum	83	13,4
Toplumsal ödevini yapmamışsa katılmıyorum	96	15,5
Katılmıyorum	212	34,2
Toplam	602	97,3
Soruyu yanıtlamayan	17	2,7
Toplam	619	100,0

Katılımcıların %25,8'inin '**...bir kişide bir insan hakkının korunması söz konusu olunca bu kişinin kim olduğu önemli değildir, başkasının bir insan hakkını çiğnemiş bir kişi olması bile önemli değil**' düşüncesine katıldığı, %8,2'sinin de tamamen katıldığı, %13,4'ünün bu düşünceye, değer verilen bir şeyin ihlal edilmesi durumunda katılmadığı, %15,5'inin ise toplumsal ödevini yerine getirmemişse katılmadığı ve %34,2'sinin de bu düşünceye katılmadığı görülmektedir.

Tablo 22'de belirtilen düşünceye, katılımcıların toplam %34'ünün katılması, Tablo 21'de ise katılımcıların %64,8'inin insan haklarını, herkes için geçerli olan evrensel ilkeler olarak tanımlaması, katılımcıların uygulamada birbirine ters düşen davranışta bulunduğunu göstermektedir. Bu nedenle katılımcıların toplam %63,1'inin evrensel insan hakları anlayışını ifade eden bu düşünceye katılmaması, insan haklarının gereklerinin yerine getirilmediği konusunda önemli bir bulgudur.

Tablo-21'de insan haklarını herkes için geçerli olan evrensel ilkeler olarak görmeyenlerin toplam (%34,3) oranı ile tablo-22'deki görüşe katılmayanların (%34,2) oranları ise birbiriyle örtüşmektedir.

Tablo 23. “İnsan haklarının daha iyi anlaşılabilmesi ve korunabilmesi için, bu konudaki mevzuattan öte, insan hakları düşüncesinin kaynaklandığı temel bilgi ve kavramların öğretilmesi gerekmektedir” düşüncesine:

	Frekans	Yüzde
Katılıyorum	333	53,8
Tamamen katılıyorum	151	24,4
Katılmıyorum	45	7,3
Kararsızım	37	6,0
Mevzuatın daha önemli olduğunu düşünüyorum	46	7,4
Toplam	612	98,9
Soruyu yanıtlamayan	7	1,1
Toplam	619	100,0

Katılımcıların toplam %78,2 ‘sinin, “İnsan haklarının daha iyi anlaşılabilmesi ve korunabilmesi için, bu konudaki mevzuattan öte, insan hakları düşüncesinin kaynaklandığı temel bilgi ve kavramların öğretilmesi gerekmektedir” düşüncesine katıldığı görülmektedir. Bu aynı zamanda infaz ve koruma memurlarının insan hakları konusunda bilgi edinmeye istekli oldukları şeklinde de yorumlanabilir.

Tablo 24. Uluslararası Bazı Kuruluşların Ülkemizdeki Cezaevlerini Denetlemeleri Konusunda Ne Düşünüyorsunuz?

	Frekans	Yüzde
Hiçbir sakıncası yok	123	19,9
Yararlı olduğunu düşünüyorum	189	30,5
İçişlerimize karıştıkları için iyi bakmıyorum	160	25,8
Kesinlikle karşıyım	98	15,8
Kararsızım	44	7,1
Toplam	614	99,2
Soruyu yanıtlamayan	5	,8
Toplam	619	100,0

Katılımcıların toplam %50,4’ü, uluslararası bazı kuruluşların ülkemizdeki cezaevlerini denetlemelerini olumlu karşılarken, %25,8’inin işlerimize karışıldığı gerekçesiyle iyi bakmadıkları, %15,8’inin kesinlikle karşı oldukları ve %7,1’i ise bu konuda kararsız oldukları görülmektedir.

İnsanlık tarihinde ortaya çıkan insan hakları ihlallerinin önlenbilmesinin en önemli aşamalarından biri de herkesin, bütün dünya devletlerinin bu konuda duyarlı olmaları ve yine bu konuda ortak hareket edilmesi gerekliliğinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu yüzden Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirgesiyle insan hakları uluslararası hale getirilmiştir. Devletler tarafından alınan ve onaylanan ortak kararlar gereğince, kurulan bazı kuruluşların o ülkelerdeki cezaevlerini denetleme yetkileri vardır. Bu denetlemeler, bir ülkenin kendi ihlallerinin üzerini örtme olasılığına karşı alınmış önemli bir tedbirdir.

Bir ülkenin uluslararası kuruluşlarca denetlenmeleri, o ülkedeki kişilerce ve özellikle kamu görevlilerince ülkenin içişlerine karışıldığı gerekçesiyle ve çeşitli açılardan eleştiri konusu olabilmektedir. Bu nedenle katılımcıların toplam %41,6'sının uluslararası denetimleri istememesi bu konudaki düşünceleri doğrulamaktadır ve önemli bir bulgudur.

Tablo 25. Ülkemizin İmzalayıp Onayladığı Uluslararası Sözleşmelerin Hükümü Nedir?

	Frekans	Yüzde
Hukuken bir yükümlülük getirmez	85	13,7
Anayasanın üstündedir	84	13,6
Anayasa seviyesindedir	65	10,5
Kanun hükmündedir	243	39,3
Yönetmelik hükmündedir	118	19,1
Toplam	595	96,1
Soruyu yanıtlamayan	24	3,9
Toplam	619	100,0

Ülkemizin imzalayıp onayladığı uluslararası sözleşmelerin hükümü nedir? sorusuna, katılımcıların %13,7'si “hukuken bir yükümlülük getirmez” cevabını verirken, %13,6'sı “anayasanın üstündedir”, %10,5'i “anayasa seviyesindedir”,

%19,1'i “yönetmelik hükmündedir” ve %39,3'ü ise “kanun hükmündedir” cevabını vermiştir.

Katılımcıların insan haklarının koruma mekanizmaları ile ilgili bilgi seviyesini ölçmek amacıyla sorulan bu sorunun yanıtının toplam %56,9 katılımcı tarafından bilinmemesi, insan hakları koruma mekanizmalarının katılımcılarca yeteri kadar bilinmediği şeklinde yorumlanabilir. Burada, kendi alanındaki kanunların uygulayıcıları olan katılımcıların, insan hakları konusunda iyi bir eğitime tabi tutulmaları gerektiğinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Tablo 26. Size Göre Hükümlü ve Tutukluların En Çok Hangi Hakkı İhlal Ediliyor?

	Frekans	Yüzde
Sağlık	41	6,6
Zamanında hakim önüne çıkma-Mahkeme	185	29,9
Dilekçe-Şikayet	10	1,6
İnsan onurunun korunması	31	5,0
Hiç biri	343	55,4
Toplam	610	98,5
Soruyu yanıtlamayan	9	1,5
Toplam	619	100,0

Size göre hükümlü ve tutukluların en çok hangi hakkı ihlal ediliyor? sorusuna, katılımcıların %6,6'sı sağlık, %29,9'u zamanında hakim önüne çıkma-mahkeme, %1,6'sı dilekçe-şikâyet, %5'i insan onurunun korunması şeklinde cevap verdikleri görülmektedir. Katılımcıların %55,4'ü ise hükümlü ve tutukluların hiçbir hakkının ihlal edilmediğini düşünmektedir.

Tablo 27. “Hükümlü ve tutukluların topluma kazandırılmaları, kişiliklerinin gelişmesi ve kapalı bir alanda daha sorunsuz bir şekilde yaşayabilmeleri için, eğitim ve sosyal-kültürel faaliyetler çok büyük önem arz etmektedir” düşüncesine:

	Frekans	Yüzde
Katılıyorum	202	32,6
Katılıyorum, ama iş yükümüz çok artıyor	158	25,5
Güvenlik zafiyeti oluşturuyor	142	22,9
Kararsızım	40	6,5
Katılmıyorum	62	10,0
Toplam	604	97,6
Soruyu yanıtlamayan	15	2,4
Toplam	619	100,0

Katılımcıların, %32,6’sı hükümlü ve tutuklular için cezaevlerinde eğitim ve sosyal-kültürel faaliyetlerin önemini kabul ederken, %25,5’i bu faaliyetlerin önemini kabul ettiklerini, ancak bunun iş yüklerini arttırdığını belirtmişlerdir. Katılımcıların %10’u bu düşünceye katılmazken, %22,9’u ise bu tür faaliyetler dolayısıyla güvenlik zafiyeti oluştuğunu belirtmişlerdir.

Ceza infaz kurumlarından beklenen, hükümlü ve tutukluların güvenliklerinin sağlanmasının yanında, onların suç işleme duygularından arındırılarak topluma yararlı bireyler olmalarının sağlanması görevi de vardır. Eğitim ve sosyal-kültürel faaliyetler bu görevlerin yerine getirilmesinde kullanılan araçlardır. Bu araçlar aynı zamanda insanın insanlığını gerçekleştirmek için kendilerine sağlanması gereken olanaklardır. Bu olanakların kendilerine tanınması aynı zamanda insan haklarının gereğidir. Ancak ceza infaz kurumlarında, güvenlik zafiyeti olur endişesiyle bu tür etkinliklerin yapılması bazı görevlilerce istenmeyebilmektedir. Katılımcıların %22,9’unun bu tür etkinlikleri istememesi bu düşüncemizin bir kanıtıdır.

Tablo 28. “Gönüllü kişilerin ve sivil toplum kuruluşlarının cezaevlerinde görev almaları, hükümlülerin topluma kazandırılması ve kurum personelinin iş yükünün paylaşılması konusunda faydalı olacaktır” düşüncesine:

	Frekans	Yüzde
Katılıyorum	159	25,7
Tamamen katılıyorum	53	8,6
Kararsızım	55	8,9
Katılmıyorum	124	20,0
Kurum düzeni ve asayiş bozulur	217	35,1
Toplam	608	98,2
Soruyu yanıtlamayan	11	1,8
Toplam	619	100,0

"Gönüllü kişilerin ve sivil toplum kuruluşlarının cezaevlerinde görev almaları, hükümlülerin topluma kazandırılması ve kurum personelinin iş yükünün paylaşılması konusunda faydalı olacaktır" düşüncesine, katılımcıların toplam %34,3'ünün katıldığı, %20'sinin katılmadığı, %35,1'inin ise kurum düzeni ve asayişini bozulacağından katılmadığı görülmektedir. Bu düşünceye katılmayan ve kurum düzeninin ve asayişinin bozulması endişesi taşıyan katılımcıların oranlarına baktığımızda (%55,1), cezaevlerinin kapalı bir ortam olmasından kaynaklı, dışarıya kapalı olma kültürünün halen devam ettiği, gönüllü kişilerin ve sivil toplum kuruluşlarının, toplumsal bir görev gereği hükümlünün topluma kazandırılmasında görev almasının önemini henüz yeteri kadar farkında olunmadığı şeklinde de yorumlanabilir.

Tablo 29. Cezaevlerinin 2000 Yılı Öncesi İle Sonrasını Karşılaştırdığımızda, İnsan Hakları Konusunda Çok Kısa Bir Sürede Olumlu Gelişmelerin Olduğu Görülmektedir. Sizce Bu Süreci Etkileyen En Önemli Faktör Nedir?

	Frekans	Yüzde
Devletin insan hakları konusundaki bakışının değişmesi	105	17,0
Avrupa Birliğine uyum sürecinin beraberinde getirdiği mevzuat değişiklikleri	226	36,5
İnsana verilen değer artması	62	10,0
Kurum personeline verilen eğitimlerin artması	125	20,2
Bu düşünceye katılmıyorum	87	14,1
Toplam	605	97,7
Soruyu yanıtlamayan	14	2,3
Toplam	619	100,0

Cezaevlerinin 2000 yılı öncesi ile sonrasını karşılaştırdığımızda, insan hakları konusunda çok kısa bir sürede olumlu gelişmelerin olduğu görülmektedir. Sizce bu süreci etkileyen en önemli faktör nedir? sorusuna, katılımcıların %17'si “devletin insan hakları konusundaki bakışının değişmesi”, %36,5'i “Avrupa Birliğine uyum sürecinin beraberinde getirdiği mevzuat değişiklikleri”, %10'u “insana verilen değer artması”, %20,2'si “Kurum personeline verilen eğitimlerin artması” olarak cevap verdikleri görülürken %14,1'inin ise bu düşünceye katılmadığı görülmektedir.

Ülkemizin Avrupa Birliğine girmek için yapmış olduğu çalışmalar zaman zaman eleştiri konusu olmuşsa da, bu çalışmaların insan hakları konusunda olumlu yansımaları olduğu söylenebilir. Katılımcıların %36,5'inin insan hakları ile ilgili olarak cezaevlerinde meydana gelen olumlu gelişmeleri, Avrupa Birliğine uyum sürecinin beraberinde getirdiği mevzuat değişikliklerine bağlaması önemli bir bulgudur.

Tablo 30. Hükümlü ve Tutuklulara Uygulanan Rejimin Değişmesi Sonucunda, Telefonla Görüşme Hakkı, Akraba Olmayan Üç Kişi Tarafından Ziyaret Edilebilme Hakkı, Spora Çıkma, Şikâyet ve Dilekçe Verebilme Gibi Hakların Tanınması Ne Gibi Sonuçlar Doğurdu?

	Frekans	Yüzde
Hükümlü ve tutuklulara birçok konuda olumlu yansımaları oldu	186	30,0
Hükümlülerin sürekli gergin olmasını önledi	94	15,2
Daha az sorunla karşılaşılıyor	56	9,0
Cezaların caydırıcılığı kalmıyor	242	39,1
Bir fikrim yok	32	5,2
Toplam	610	98,5
Soruyu yanıtlamayan	9	1,5
Toplam	619	100,0

“Hükümlü ve tutuklulara uygulanan rejimin değişmesi sonucunda, telefonla görüşme hakkı, akraba olmayan üç kişi tarafından ziyaret edilebilme hakkı, spora çıkma, şikâyet ve dilekçe verebilme gibi hakların tanınması, ne gibi sonuçlar doğurdu?” sorusunu, katılımcıların toplam %54,2’si olumlu yönde etkisi oldu şeklinde cevaplarırken; %39,1’i bu tür hakların tanınmasından dolayı cezaların caydırıcılığının kalmadığı şeklinde cevap verdikleri görülmektedir.

Katılımcıların toplam %54,2’sinin, hükümlü ve tutuklulara bazı hakların verilmesinden dolayı olumlu sonuçların ortaya çıktığını fark ettikleri görülmektedir. Hükümlü ve tutuklulara tanınan haklarla, kapalı bir ortamda bulunmanın vermiş olduğu gerginliğin de önlendiğinin katılımcılarca fark edilmesi önemli bir bulgudur.

Tablo 31. Sizce İnfaz ve Koruma Memurlarının Hükümlü ve Tutuklularla Rahat Bir Şekilde Konuşmaları ve İyi Bir Diyalog İçerisinde Olmaları Nasıl Sonuçlar Doğurur?

	Frekans	Yüzde
Kurumun disiplin ve düzeni bozulur	131	21,2
Sürekli bazı taleplerde bulunurlar	143	23,1
Yaptırım gücümüz kalmaz	78	12,6
Kişisel ilişkilere girilir	70	11,3
Çok faydalı olduğunu düşünüyorum	184	29,7
Toplam	606	97,9
Soruyu yanıtlamayan	13	2,1
Toplam	619	100,0

“Sizce infaz ve koruma memurlarının hükümlü ve tutuklularla rahat bir şekilde konuşmaları ve iyi bir diyalog içerisinde olmaları nasıl sonuçlar doğurur?” sorusuna, katılımcıların %21,2’si kurumun disiplin ve düzeni bozulur, %23,1’i sürekli bazı taleplerde bulunurlar, %12,6’sı yaptırım gücümüz kalmaz, % 11,3’ü kişisel ilişkilere girilir ve %29,7’si ise çok faydalı olduğunu düşünüyorum şeklinde cevap verdikleri görülmektedir.

Katılımcıların toplam %68,2’sinin, infaz ve koruma memurlarının hükümlü ve tutuklularla iyi bir diyalog içerisinde olmasının kötü sonuçlar doğuracağını belirtmeleri, geleneksel cezaevi anlayışının etkilerinin hâlâ devam ettiği şeklinde yorumlanabilir ve bu oran bu konuda önemli bir bulgudur.

Tablo 32. “Kurumlarda meydana gelen olağanüstü durumlarda hükümlü ve tutukluların temel insan hakları kısıtlanabilmelidir” düşüncesine:

	Frekans	Yüzde
Katılmıyorum	90	14,5
Temel haklar hiçbir şekilde kısıtlanamaz	116	18,7
Kararsızım	38	6,1
Katılıyorum	194	31,3
Devlet zarar göreceksen katılıyorum	166	26,8
Toplam	604	97,6
Soruyu yanıtlamayan	15	2,4
Toplam	619	100,0

"Kurumlarda meydana gelen olağanüstü durumlarda hükümlü ve tutukluların temel insan hakları kısıtlanabilmelidir" düşüncesine, katılımcıların toplam %33,2'sinin katılmadığı, %31,3'ünün bu düşünceye katıldığı görülmektedir. Katılımcıların %26,8'i de bu soruya, “olağanüstü bir durumda devlete zarar geleceksen, hükümlü ve tutukluların temel insan hakları kısıtlanabilmelidir” şeklinde cevap verdikleri görülmektedir.

İnsan olmaktan dolayı sahip olunan –yaşam, güvenlik, düşünce ve eğitim gibi– temel hakların, hiçbir şarta bağlı olmaksızın insanlara verilmesi ve korunması gereken haklar olduğunu göz önüne aldığımızda, katılımcıların %31,3'ünün bu düşünceye katılmaması önemli bir bulgudur. Ancak burada katılımcıların birçoğunun insan hakları ile ilgili herhangi bir eğitim almadıkları ve dolayısıyla sınırlanabilen ve sınırlanamayan hakları birbirine karıştırma olasılığını da unutmamak gerekir.

Katılımcıların %26,8'inin, “devlet zarar göreceksen, hükümlü ve tutukluların temel insan hakları kısıtlanabilmelidir” şeklinde cevap vermeleri, devleti, kendi

başına bir varlık, korunacak bir varlık olarak görmeleri konusunda önemli bir bulgudur.

Tablo 33. Mevzuatlarda Yapılan İnsan Hakları İle İlgili Değişikliklerin Cezanın Caydırıcılığını Önlediği Hususundaki Düşünceye Katılıyor musunuz?

	Frekans	Yüzde
Katılıyorum	147	23,7
Caydırıcılığı çok az önler	118	19,1
Katılmıyorum	220	35,5
Kararsızım	65	10,5
Katılmıyorum-geçiş sürecinde böyle anlaşılabilir	63	10,2
Toplam	613	99,0
Soruyu yanıtlamayan	6	1,0
Toplam	619	100,0

Mevzuatta yapılan insan hakları ile ilgili değişikliklerin cezanın caydırıcılığını önlediği hususundaki düşünceye katılıyor musunuz? şeklindeki düşünceye, katılımcıların %23,7'sinin katıldığı, %19,1'inin "caydırıcılığı çok az önler" şeklinde katıldığı, %35,5'inin katılmadığı, %10,5'inin kararsız kaldığı ve %10,2'sinin, geçiş sürecinde böyle anlaşılabilirdiğinden bu düşünceye katılmadığı görülmektedir.

Ülkemizde, 2000'li yıllardan sonra, insan hakları ile ilgili olarak birçok mevzuatta değişiklik yapılmıştır. Ancak yapılan mevzuat değişiklikleri içerisinde yer alan ve hükümlü-tutuklulara tanınan bazı hakların, cezanın caydırıcılığını önlediği, gerek toplumun bir kesimi ve gerekse ceza infaz kurumu çalışanları tarafından eleştiri konusu olmuştur. Katılımcıların sadece %23,7'sinin bu düşünceye katılması, zamana bağlı olarak ortaya çıkan sonuçların, bu düşünceyi değiştirdiği konusunda önemli bir bulgudur.

Tablo 34. Cezanın Verilmesindeki Amaca Baktığımızda “suçun karşılığı olan yaptırımın uygulamasının yanında, suçlunun suç işleme duygularından arındırılarak topluma yeniden kazandırılması” hedeflenmektedir. Sizce Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Hükümlüler Topluma Kazandırılabilir mi?

	Frekans	Yüzde
Kazandırılıyor	29	4,7
Çok az kazandırılıyor	308	49,8
Kararsızım	32	5,2
Kazandırılmıyor	121	19,5
Suçlunun topluma kazandırılacağına inanmıyorum	124	20,0
Toplam	614	99,2
Soruyu yanıtlamayan	5	,8
Toplam	619	100,0

Katılımcıların %4,7'sine göre hükümlülerin topluma kazandırıldığı, %49,8'ine göre hükümlülerin çok az oranda topluma kazandırıldığı, %19,5'ine göre de hükümlülerin topluma kazandırılmadığı görülmektedir.

Günümüzdeki çağdaş ceza infaz yasalarından beklenen önemli bir amaç da, suç işleyen insanların, suç işleme duygularından arındırılarak yeniden topluma kazandırılmasıdır. Bu topluma kazandırma işlevini devlet, ceza infaz kurumlarına yüklemiştir. Suçluların da sırf insan olmasından dolayı, topluma yeniden kazandırılmaları gerektiği düşüncesi aynı zamanda insan haklarının bir gereğidir. Ancak günümüzde insanı suça iten nedenler, suç ve suçla mücadele konusu göz önüne alındığında, hükümlülerin topluma kazandırılması tartışmalı bir konudur. Kimisi bunun çok zor ve maliyetli bir iş olduğunu öne sürerken, kimisi de suçluların topluma kazandırılacağına inanmamaktadır. Bizzat uygulamanın içerisinde yer alan katılımcıların sadece %4,7'sine göre hükümlülerin topluma kazandırıldığı ve geriye kalan diğer katılımcılara göre de hükümlülerin topluma kazandırılmadığı ya da kazandırılmayacağı bu görüşü desteklemektedir.

Hükümlülerin topluma kazandırılacağına inanmayan ve topluma kazandırma faaliyetinin içerisinde yer alan %20 oranındaki katılımcının bu görüşü, ceza infaz kurumlarından beklenenin yerine getirilmesinde olumsuz etki yapabileceği konusunda önemli bir bulgudur.

Tablo 35. “Hükümlü ve tutuklularla en çok muhatap olmalarından dolayı, infaz ve koruma memurlarının insan hakları konusunda bilinçli olması, topluma kazandırma konusunda yapılan bütün çalışmaları olumlu yönde etkiler” düşüncesine:

	Frekans	Yüzde
Katılıyorum	255	41,2
Farkında değilim	14	2,3
Kararsızım	52	8,4
Sadece insan hakları konusunda bilinçli olması yetmez	244	39,4
Katılmıyorum	49	7,9
Toplam	614	99,2
Soruyu yanıtlamayan	5	,8
Toplam	619	100,0

"Hükümlü ve tutuklularla en çok muhatap olmalarından dolayı, infaz ve koruma memurlarının insan hakları konusunda bilinçli olması, topluma kazandırma konusunda yapılan bütün çalışmaları olumlu yönde etkiler" düşüncesine, Katılımcıların %41,2'si katılırken, %7,9'unun da katılmadığı görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %39,4'ünün de bu düşünceye karşı, "sadece insan hakları konusunda bilinçli olmaları yetmez" şeklinde cevap verdikleri görülmektedir.

İnsan söz konusu olunca, insan hakları konusunda bilinçli olunması, topluma kazandırma anlayışının kavranmasında ve dolayısıyla bu konuda yapılacak çalışmaların desteklenmesinde kişilere kolaylık sağlayacağından, katılımcıların %41,2'sinin bu düşünceyi desteklemeleri, insan hakları konusunda bilinçli olmanın görev esnasında da kolaylık sağlayacağı konusunda önemli bir bulgudur.

Tablo 36. Günümüzde İnsan Haklarından Bunca Söz Edilmesine Rağmen, Bu Hakların Yeterince Korunamamasının En Önemli Nedeni Sizce Ne Olabilir?

	Frekans	Yüzde
Mevzuatın yetersizliği	57	9,2
Yaptırımların caydırıcı olmaması	159	25,7
Bir fikrim yok	49	7,9
Devletlerin duyarsızlığı	45	7,3
İnsan haklarının ne olduğunun yeteri kadar bilinmemesi	291	47,0
Toplam	601	97,1
Soruyu yanıtlamayan	18	2,9
Toplam	619	100,0

Katılımcıların %9,2'si, insan haklarının korunamamasının nedeni olarak, mevzuat yetersizliğini görürken, %25'i de yine mevzuatla bağlantılı olarak yaptırımların caydırıcılığının olmamasını görmektedir. Katılımcıların %47'sinin, insan haklarını korumanın önündeki en önemli engeli, insan haklarının ne olduğunun yeteri kadar bilinmemesi olarak görmesi, infaz ve koruma memurlarının, eğitimin öneminin farkında oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 37. "Toplumda yaşayan herkesin insan hakları konusunda daha duyarlı olabilmesi için, insan hakları dersleri ilköğretimden itibaren verilmeli ve bu ders zorunlu olmalıdır" düşüncesine:

	Frekans	Yüzde
Katılıyorum	291	47,0
Tamamen katılıyorum	163	26,3
Kararsızım	45	7,3
İlkokuldan başlanmasını doğru bulmuyorum	66	10,7
Katılmıyorum	50	8,1
Toplam	615	99,4
Soruyu yanıtlamayan	4	,6
Toplam	619	100,0

"Toplumda yaşayan herkesin insan hakları konusunda daha duyarlı olabilmesi için, insan hakları dersleri ilkokuldan itibaren verilmeli ve bu ders zorunlu olmalıdır"

düşüncesine, katılımcıların toplam %73,3'ünün bu düşünceye katıldığı, %8,1'inin katılmadığı ve %7,3'ünün de kararsız kaldığı görülmektedir.

Ülkemizde, insan haklarının yüksek sesle dile getirilmesinin geçmişi çok yenidir. Özellikle insan haklarının bazı çevrelerce çıkar aracı ve siyasal bir malzeme olarak kullanılması, bazı kültürlerin insan hakları ile çatışması, insan haklarının tehlikeli bir şey olarak anlaşılmasına neden olabilmektedir. Oysa insan hakları eğitiminin özünde İnsan nedir?, İyi ve doğru yaşamak için ne yapmalıdır? sorularının cevapları yer almaktadır. Bu nedenle Tablo 35'teki düşüncenin, katılımcıların %10'u tarafından doğru bulunmaması, %8,1'inin de bu düşünceye katılmaması, insan haklarına karşı bir ön yargının var olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 38. Sizce Cezaevi Personelinin İnsan Onuruna Uygun Bir Şekilde Görevlerini Yapmasını Sağlayacak En Önemli Husus Hangisidir?

	Frekans	Yüzde
Personelin özlük haklarının iyileştirilmesi	161	26,0
İnsan haklarının varlık nedenini öğretecek bir eğitim	12	1,9
Personelin moral ve motivasyonunun yüksek tutulması	25	4,0
Görevde yükselmelerin önündeki engellerin kaldırılması	17	2,7
Yukarıda sayılanların hepsi önemlidir	396	64,0
Toplam	611	98,7
Soruyu yanıtlamayan	8	1,3
Toplam	619	100,0

“Sizce cezaevi personelinin insan onuruna uygun bir şekilde görevlerini yapmasını sağlayacak en önemli husus hangisidir?” sorusuna:

Katılımcıların %64'ünün tabloda belirtilen hususların hepsinin önemli olduğunu belirttikleri görülürken, katılımcıların %26'sının "Personelin özlük haklarının iyileştirilmesi" olarak cevap verdikleri görülmektedir. Bu da ceza infaz kurumlarında görev yapan infaz ve koruma memurlarının bir kısmının, kendilerine devletçe tanınan özlük haklarını, diğer – polis, asker gibi– üniformalı görevlilere verilen özlük hakları ile karşılaştırdıkları ve bir değerlendirme yaptıkları şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca infaz ve koruma memurları ile aynı komisyona bağlı adliye personelinin, yapmış oldukları fazla çalışmadan dolayı ek mesai ücreti alabilmeleri, özellikle vardiya sisteminde çalışan infaz ve koruma memurları ile cezaevi kâtiplerinin ise fazla çalışmalarından dolayı kendilerine herhangi bir ücret ödenmemesi, bu değerlendirmeyi haklı çıkardığı şeklinde de yorumlanabilir. Aynı işi yapan kamu görevlileri arasında özlük hakları bakımından dengesizliklerin olması, adaletin sağlayıcısı olan devlete karşı olan güveni de sarsabilecek bir durumdur.

4.5. Sonuç

Katılımcılarla yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen basit frekans dağılımlarına göre çalışma sonucunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

1. Katılımcıların %70'inin ceza infaz kurumlarında istemeyerek çalıştığı ortaya çıkmaktadır (Tablo-7).

2. Katılımcılardan işlerini çok zor ve yıpratıcı olarak görenler, başka bir kamu kurumuna geçmek isteyenler ve bu mesleği hiç sevmeyenlerin oranlarını topladığımızda, ortaya çıkan %72,1 gibi büyük bir oran, ceza infaz kurumlarındaki çalışmanın zorluğunu ortaya çıkarmaktadır (Tablo-10). Aynı zamanda bu sonuç Tablo-7'deki sonucu doğrulamaktadır.

3. Katılımcıların %44,9'u yaptıkları işi bir meslek olarak kabul etmekteyken, %11'i yaptıkları işi bir meslek olarak görmemektedirler. Katılımcıların %39,6'su da yaptıkları işi sadece bir görev olarak görmektedir (Tablo-11). Yaptıkları işi bir meslek olarak görmeyen ve yaptıkları işi sadece bir görev olarak gören katılımcıların %50,9 oranında olmasının, ülkemizdeki ceza infaz kurumlarının kurumsallaşma sürecini ve mesleğin gelişimini olumsuz yönde etkileyebileceği sonucu çıkarılabilir.

4. Katılımcıların yaşamış olduğu çevrenin toplam %62,9 oranında (tablo-12), kasıtlı olarak suç işlemiş bir insana karşı iyi duygular beslemediği ve dolayısıyla "topluma kazandırma" düşüncesinin halk arasında büyük oranda benimsenmediği sonucu ortaya çıkmaktadır. İnfaz ve koruma memurlarının yaşamış olduğu çevrenin, suç işlemiş olan insanlar hakkındaki düşüncelerinden etkilenmiş olma olasılığı yüksektir.

5. Çevrenin, suç işlemiş insanlar hakkındaki değer yargılarının, katılımcıların %50,9'unu etkilemediği, %10,8'ini de olumlu yönde etkilediği görülürken, katılımcıların %14,7'sini işinden soğuttuğu, %7,6'sını görevlerini layıkıyla yapamayacak şekilde etkilediği görülmektedir (Tablo-13). Katılımcıların toplam

%22,3'ünün, çevrenin değer yargılarından etkilenmesi, 4. maddedeki düşüncemizi doğrulamaktadır.

6. Katılımcıların toplam %64,8'inin, kendileri için önemli olan normları ihlal eden suçlulara hizmet etmekte zorlanmadıkları görülürken, %34,5'ininse zorlandıkları görülmektedir (Tablo-14).

7. Katılımcıların %49,1'inin kurumda ve eğitim merkezlerinde verilen eğitimler aracılığıyla, insan hakları ile ilgili bilgi edindiği görülmektedir (tablo-15). Ayrıca insan hakları dersinin, hizmetiçi ve aday memurluk eğitimlerinde 1999 yılından itibaren verilmeye başlanması¹, infaz ve koruma memurlarının insan hakları ile yeni tanıştığı ve katılımcıların yarısının düzenli bir insan hakları eğitimi almadıklarını ortaya çıkarmaktadır. Ancak bazı katılımcıların ilköğretim, lise ve üniversitede de insan hakları ile ilgili bilgi edinebileceği göz önüne alındığında bu oran değişebilir.

8. Ceza infaz kurumlarında göreve başlamak için yapılan mülakat ve sözlü sınavlara giren katılımcıların sadece %3,3'üne (Tablo-16) insan hakları ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Sınav komisyonlarınca, infaz ve koruma memurlarının seçiminde aranan mesleki kriterlerin arasında, adayın insan hakları konusundaki düşüncelerinin yeteri kadar alınmaması, insan haklarına yeteri kadar önem verilmediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

---

¹ İnsan Hakları Dersi; Adalet Bakanlığı Aday Memurlarının Eğitim Yönetmeliğine ve Adalet Bakanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliğine, 4.11.1999 tarihli bakan oluru ile konmuştur.

9. Katılımcıların %32'sinin, “ceza infaz kurumlarının şehir merkezlerinin dışına yapılmasının, hükümlüleri ve personeli topluma yabancılaştırdığı” fikrine katıldığı, %42,5'inin katılmadığı ve %15,8'ine göre de başka etkenlerin ağır bastığı görülmektedir. Bu eleştirinin toplam %58,3 katılımcı tarafından kabul görmediği ortaya çıkmaktadır (Tablo-17). İnsanın toplum halinde yaşayan –birbiri ile iletişim kuran– bir varlık olduğu göz önüne alındığında, bu konuda daha doğru sonuçların elde edilebilmesi, konuya ilişkin alan araştırmalarını gerektirmektedir.

10. Katılımcıların %50,7'sinin (Tablo-18), hükümlü ve tutukluların haklarının korunmasında karşılaşılan en önemli sorun olarak, kapasitenin çok üzerinde hükümlü ve tutuklu barındırılmasını görmesi, ceza infaz kurumlarındaki aşırı mevcudun, hakların korunmasına olumsuz yönde etkide bulunan en önemli husus olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

11. Katılımcıların, %51,1'i görevlerini yerine getirirken, en çok mevzuattaki yükümlülükleri, %13,7'si ceza alma ihtimalini, %3,7'si amirlerin denetimlerini, %6,5'i görev alanlarının kamera ile izlenmesini göz önünde bulundururken, sadece %23,1'inin (Tablo-19) hakkı korunması gerekenin bir insan olmasını dikkate alması, katılımcıların asıl amaç olarak insanı düşünmediklerini ve insan haklarının gerekliliğini özümsemediklerini ortaya çıkarmaktadır.

12. Katılımcıların %64,8'inin insan haklarını, herkes için geçerli olan evrensel ilkeler olarak tanımlaması, insan haklarının genel olarak ne olduğu konusunda, çoğunluğun bir fikrinin olduğunu göstermektedir. Katılımcıların, %11,6'sı, insan hakları düşüncesini, Batının dayattığı bir fikir, %3,9'u, kişileri

devlete karşı koruyan haklar, %6,8'i güç ve statü sahibi olan kişilerin kullandığı ayrıcalıklar, %12'si suçlu ve sanık hakları olarak görmesi, insan haklarına karşı bazı önyargıların devam ettiğini göstermektedir (Tablo-21).

13. "...bir kişide bir insan hakkının korunması söz konusu olunca bu kişinin kim olduğu önemli değildir, başkasının bir insan hakkını çiğnemiş bir kişi olması bile önemli değil" şeklindeki evrensel insan hakları düşüncesine, katılımcıların toplam %63,1'inin (Tablo-22) katılmaması, ancak Tablo-21'de ise yine aynı katılımcıların %64,8 oranında insan haklarını, herkes için geçerli olan evrensel ilkeler olarak tanımlaması birbiriyle çelişmektedir. Bu da infaz ve koruma memurlarının insan hakları konusunda teoride ve uygulamada birbiriyle çelişen düşüncelere sahip olduğunu göstermektedir.

13. Katılımcıların toplam %78,2'sinin (Tablo-23), "İnsan haklarının daha iyi anlaşılabilmesi ve korunabilmesi için, bu konudaki mevzuattan öte, insan hakları düşüncesinin kaynaklandığı temel bilgi ve kavramların öğretilmesi gerekmektedir" düşüncesine katıldığı görülmektedir. Bu da hipotezin doğruluğunu ortaya çıkarmaktadır.

14. Katılımcıların toplam %41,6'sının (Tablo-24), bazı uluslararası kuruluşların ülkemizdeki cezaevlerini denetlemelerini istemedikleri ortaya çıkmaktadır.

15. Katılımcıların toplam %56,9'unun, ülkemizin imzalayıp onayladığı uluslararası sözleşmelerin hukuki hükmünü bilmemesi, infaz ve koruma

memurlarının insan haklarını koruma mekanizmaları konusunda yeteri kadar bilgiye sahip olmadığını göstermektedir (Tablo-25).

16. Günümüzde, ülkemizdeki ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutukluların bazı haklarının ihlal edildiği ortaya çıkmaktadır (Tablo-26).

17. Hükümlülerin topluma kazandırılması amacıyla aynı zamanda insan haklarının bir gereği olarak ceza infaz kurumlarında yürütülmekte olan eğitim, sosyal ve kültürel faaliyetlerin, gerek güvenlik endişesiyle ve gerekse başka nedenlerden dolayı bazı infaz ve koruma memurları (toplam %32,9) tarafından istenmediği ortaya çıkmaktadır. Bu da infaz ve koruma memurlarının güvenlik endişesi taşıdığını ortaya çıkarmaktadır (Tablo-27).

18. Katılımcıların %35,1'inin (Tablo-28), kurumun düzen ve asayişinin bozulacağı endişesinden dolayı, gönüllü kişilerin ve sivil toplum kuruluşlarının cezaevlerinde çalışma yapmalarını istememesi, infaz ve koruma memurlarına yüklenen güvenlik ve gözetim görevinin, onlar üzerinde bir baskı oluşturduğunu ortaya çıkarmaktadır.

19. Avrupa Birliğine uyum sürecinde, ülkemizin mevzuatında, insan hakları ile ilgili olarak yapılan değişikliklerin kısa sürede olumlu sonuçlar verdiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu konularda, ceza infaz kurumları personeline verilen eğitimlerin olumlu etkileri olduğu da söylenebilir (Tablo-29).

20. Hükümlü ve tutuklulara tanınan bazı hakların kullanılması sonucunda ortaya çıkan olumlu havanın, çoğu infaz ve koruma memurları (%54,2) tarafından fark edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum, aynı zamanda ceza infaz kurumlarında, hükümlülerden kaynaklı bazı sorunların da azaldığını göstermektedir. Çok sayıda infaz ve koruma memurunun ise (%39,1), hapis cezalarının sadece kişilerin bedensel özgürlüklerini kısıtladığı, hükümlünün diğer birçok hakkının elinden alınamayacağı farkında olmadığı ortaya çıkmaktadır (Tablo-30).

21. Katılımcıların toplam %68,2'sinin (Tablo-31), infaz ve koruma memurlarının hükümlü ve tutuklularla iyi bir diyalog içerisinde olmasının kötü sonuçlar doğuracağını belirtmeleri, infaz ve koruma memurları üzerinde, geleneksel cezaevi anlayışının etkilerinin henüz devam ettiğini ve aynı zamanda infaz ve koruma memurları ile hükümlüler arasındaki güvensizliği ortaya çıkarmaktadır.

22. Katılımcıların, temel insan hakları konusunda yeteri kadar bilgiye sahip olmadıkları, %26,8'inin, devleti, korunmaya muhtaç bir varlık olarak gördükleri ortaya çıkmaktadır (Tablo-32).

23. Katılımcıların %20'si, hükümlülerin topluma kazandırılacağına inanmamaktadır (Tablo-34). Katılımcıların çoğuna göre ceza infaz kurumlarındaki hükümlülerin topluma kazandırılmadıkları ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar katılımcılar bizzat uygulamanın içerisinde ise de, bu konuda sahada yapılacak araştırmalar daha doğru sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

24. "Hükümlü ve tutuklularla en çok muhatap olmalarından dolayı, infaz ve koruma memurlarının insan hakları konusunda bilinçli olması, topluma kazandırma

konusunda yapılan bütün çalışmaları olumlu yönde etkiler" düşüncesine, katılımcıların çoğunlukla katıldığı ortaya çıkmaktadır (Tablo-35).

25. İnfaz ve koruma memurlarının çoğuna göre (Tablo-36), insan haklarının korunamamasının nedeni, insan haklarının ne olduğunun yeteri kadar bilinmemesidir. Bu tespit aynı zamanda, bu hakların ne anlam ifade ettiğinin bilinmesi halinde, daha iyi korunabileceğini de düşündürmektedir.

26. İnfaz ve koruma memurlarının büyük çoğunluğu (%73,3) insan hakları derslerinin ilköğretimden itibaren verilmesi düşüncesini benimsemektedirler (Tablo-37).

27. İnfaz ve koruma memurlarına göre, ceza infaz kurumlarında görev yapan personelin insan onuruna uygun bir şekilde görev yapabilmesi için, personelin özlük haklarının iyileştirilmesi, insan haklarının varlık nedenini öğretecek bir eğitim, personelin moral ve motivasyonunun yüksek tutulması ve görevde yükselmelerin önündeki engellerin kaldırılması aynı oranda önemlidir. Ortaya çıkan bu sonuç aynı zamanda cezaevlerinde görev yapan personelin, mesleki bilgi ve becerileri, teşkilât yapısı ve özlük hakları konusunda, çözülmesi gereken birçok sorunun olduğunu da göstermektedir (Tablo-38).

4.6. Öneriler:

1. İnfaz ve koruma memurlarının, önemli bir oranda, ceza infaz kurumlarında isteyerek çalışmaması ve bu kurumlarda yapılan işi meslek olarak görmeyip yine önemli oranda sadece bir görev olarak görmeleri, cezaevlerinden beklenenin yerine

getirilmesinde ve dolayısıyla insan haklarının korunmasında engel teşkil etmektedir. Bu nedenle hükümetler, cezaevlerini üst düzeyde yönetenler ve cezaevi idarecileri tarafından, infaz ve koruma memurluğu mesleğini özendirici her türlü tedbirin alınması gerekmektedir. Ayrıca infaz ve koruma memurlarına verilecek eğitim, seminer ve sosyal etkinliklerle (Cezaevi Personeli Haftası gibi), onlara değer verildiğinin hissettirilmesi olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Yapılan işin bir meslek olarak görülebilmesi için, cezaevi personeline ve özellikle infaz ve koruma memurlarına, cezaevi ile ilgili bir alanda, kendilerini yetiştirmeleri konusunda bazı olanakların tanınması ve bu konuda üniversiteler, sivil toplum kuruluşları gibi kuruluşlardan destek alınması sağlanmalıdır. Günümüzde cezaevlerine yüklenen görevlere baktığımızda, bu kurumlarda sadece cezanın infaz edilmediği, aynı zamanda hükümlülerin kendi kişiliklerini kazanmaları amacıyla uzmanlık gerektiren birçok çalışmanın yapıldığı veya yapılmak zorunda olduğu da görülmektedir. Bu nedenle meslekle ilgili olarak ortaya konulacak belirli ölçütlere sahip olan personelin, cezaevi müdürlüğü ve daha üst görevlere atanmasının önündeki engeller kaldırılmalıdır. Bu, aynı zamanda personelin kendilerini çağın gereklerine uygun bir şekilde yetiştirmelerini ve kendilerine güven duymalarını sağlayacağı gibi, cezaevlerinin kurumsallaşması sürecini de olumlu yönde etkileyecektir.

2. İnfaz ve koruma memurlarınının hizmet ettikleri kişiler, suç zannı altında bulunan veya suç işlediği kesinleşmiş olan insanlardır. Bu tür insanlara toplumun büyük bir kesiminin iyi bir gözle bakmadığı ve topluma kazandırma amacına da inanılmadığı ortadadır. İnfaz ve koruma memurları da bu toplumun içerisinde

yaşayan insanlar olduğundan, görevi gereği kendilerinden istenenler ile, toplumun sahip olduğu değer yargıları birbiriyle çelişmektedir. İnfaz ve koruma memurlarının büyük bir kısmının, çevrenin ve kendisinin değer yargılarından etkilenmediğinin görülmesi olumlu bir sonuçtur. İnfaz ve koruma memurlarının gerek çevrenin ve gerekse kendi değer yargılarından etkilenmesi, bu kişilerin insan haklarını ihlal ettiği anlamına gelmez. Bu durum görevi zorlaştırdığı gibi, hakların ihlaline zemin hazırlar. Ancak bir görevlinin sahip olduğu bir değer yargısının, bir insanın en temel hakkını elinden alabileceğinin de hiçbir zaman unutulmaması gerekmektedir.

Bu nedenle infaz ve koruma memurlarının, görevlerini yaparken hiçbir değer yargısı, kültür, örf-adet gibi şeylerden etkilenmemesini sağlayacak, evrensel insan haklarının özüne uygun bir eğitimden geçirilmesi gerekmektedir.

3. Cezaevleri ile infaz ve koruma memurlarının insan hakları ihlali iddialarıyla gündeme gelebildikleri bir gerçektir. Öyleyse bu kurumlarda çalışanların insan haklarına nasıl baktıkları önemli bir konudur. Bu nedenle infaz ve koruma memurlarının mesleğe seçiminde, yapılan mülakat ve sözlü sınavlarda, adayların insan hakları konusundaki tutum ve düşünceleri de sorulmalıdır. Daha doğrusu mesleki yeterliliğin belirlenmesinde insan hakları konuları da göz önünde bulundurulmalı ve gerekirse bu konuda mevzuat değişikliği yapılmalıdır.

Gerek cezaevlerine yüklenen işlevlerin değişmesi ve gerekse personelden aranan niteliklerin değişmesi personel seçiminin çok yönlü olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Adayların sözlü sınavlarda öğrenmekle sorumlu tutuldukları konular, mesleğe seçilen infaz ve koruma memurlarından ve cezaevlerinden beklenenlere uygun hale getirilmelidir. Geleneksel cezaevi

anlayışının terkedilmesi süreci –cezaevi gibi zor bir ortamda çalışmaya uygun, insanlarla iyi iletişim kurabilen, insanı-insan haklarını bilen, doğru değerlendirme yapabilen– uygun personelin mesleğe seçimiyle daha da hızlanacaktır. Adayların, belirtilen özelliklere sahip olup olmadığı bilimsel değerlendirme metotlarıyla tespit edilmelidir. Bu nedenle gözetim personelini seçen komisyonlarda, hukukçu üyelerin yanında, kendi dalında uzman kişi ya da akademisyenlerin, bakanlıkça ölçütleri belirlenmiş, fiilen cezaevinde çalışan ve mesleğinde başarılı olarak görülen cezaevi yöneticileri ile psikolog, öğretmen gibi uzmanların da görev alması faydalı olacaktır.

Cezaevlerinde çalışmak için gerekli olgunluğa erişmeden mesleğe seçilen bazı infaz ve koruma memurlarının, özellikle tehlikeli olan hükümlü ve tutuklular karşısında disiplini sağlamada ve idarede yetersiz kaldıkları, cezaevlerinde meydana gelen olaylardan olumsuz yönde etkilendikleri ve herhangi bir durumda doğru değerlendirme yapamadıkları görülmektedir. Bu nedenle, ülkemizin mevcut kültürü de göz önünde bulundurulduğunda, askerliğini yapmış –ya da askerlikle hiçbir şekilde ilişkisi olmayan– kişilerin mesleğe alınması daha uygun olacaktır. Gerekli olgunluğa sahip olmadığı düşünülen adaylar mesleğe alınmamalıdır. Bu tür bir “mesleğe alınabilme şartı”, fırsat eşitliğini önlediği konusunda, eleştirebilir. Ancak bütün mesleklerde, yapılacak işin özelliğine göre, kişilerin önüne bazı şartların konulduğunun da unutulmaması gerekmektedir.

Cezaevlerinin çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda kadın, çocuk, akıl hastaları, yabancı gibi özel mahkûm grupları ile çalışacak olan personelin seçiminde, buralarda çalışmayı sağlayacak daha farklı ölçütler de aranmalıdır.

Ülkemizde 134 adli yargı adalet komisyonunun olduğu gözönünde bulundurulduğunda, farklı uygulamaların olmaması için, personel seçiminde, adayların tabi tutulacağı hususların standartları belirlenmelidir.

Sözlü sınavlarda bir uygulama birliği sağlanması ve gereksiz bürokrasinin ortadan kaldırılarak kurumlardaki iki farklı personel grubu olmasından dolayı ortaya çıkabilen olumsuzlukların önlenmesi için, bütün cezaevi personelinin atanması ve özlük işlemlerinin yürütülmesinin Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından, tek elden yapılması daha uygun olacaktır.

4. Avrupa Birliğine uyum süreciyle beraber, gerek ceza infaz kurumlarının, gerekse diğer kurumların işleyişi ile ilgili mevzuatta insan hakları ile ilgili birçok değişiklik ve eklemeler yapılmıştır. 1990'lı yıllarda başlayan ve 2000'li yıllarda hız kazanan insan hakları ile ilgili çalışmaların, ülkemizdeki geçmişi yenidir. İnsan hakları dersinin, aday memurluk eğitiminde ve hizmetiçi eğitimde 1999 yılından itibaren verilmeye başlanması, infaz ve koruma memurlarının birçoğunun bu konuda bilgi sahibi olmadığını göstermektedir. Bu nedenle, ihlallerden dolayı kendilerinden hesap sorulan infaz ve koruma memurlarının, insan haklarına karşı olan önyargılarının kırılması ve bu konudaki yanlış anlaşılmalara önüne geçilmesi için insan hakları konusunda ciddi bir eğitime tabi tutulmaları gerekmektedir.

5. İnfaz ve koruma memurlarının, meslekleri ile ilgili herhangi bir eğitim almadan cezaevlerinde göreve başlatılmaları, geleneksel cezaevi anlayışının benimsenmesine neden olmakta ve daha sonra verilen hizmet öncesi eğitim, "hizmet sonrası eğitim" haline dönüşmektedir. Bu nedenle İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Komitesi'nin tavsiyeleri doğrultusunda, infaz ve koruma memurları, "... göreve

başlatılmadan önce mesleki yönden ve insan hakları açısından bir yıllık adaylık eğitimine tabi tutulmalı ve başarılı olanların, alacakları sicil de göz önünde tutularak, asli memurluğa atamaları yapılmalıdır” (İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Komitesi 2000 Yılı Çalışmaları, 2000, s. 19).

6. İnsan hakları ihlallerini önlemenin en önemli yolu, bu konuda bilgili, insanın varlık nedeninin farkında olan insanlar ve dolayısıyla kamu görevlileri yetiştirmektir. Cezaevlerinden beklenenin elde edilebilmesi, bu tür kamu görevlilerinin varlığına bağlıdır.

Bu nedenle, hizmet öncesi eğitim süresinin bir yıl olarak belirlenememesi durumunda, aday infaz ve koruma memurlarına verilen ve yaklaşık 2 ay süren hizmet öncesi eğitimin süresi ve bu eğitim boyunca, toplam 8 saat verilen insan hakları dersinin saat sayısı arttırılmalıdır. Gerekirse bu konudaki mevzuat gözden geçirilmeli ve sözleşmeli statüsündeki infaz ve koruma memurlarının da aynı sürelerde eğitim görmeleri sağlanmalıdır.

Bütün mesleklerde olduğu gibi cezaevlerinin yerine getirdiği hizmetlerle ilgili gelişmelerden haberdar olunması, mesleki verimliliğin arttırılması ve görevlilerin uzun süre aynı işi yapmalarından dolayı ortaya çıkacak duyarsızlaşmaların, mesleki tükenmişliğini ortadan kaldırılması için, hizmetiçi eğitimlerin önemi çok büyüktür. Genelde cezaevi ortamında verilen ve en az 60 saat süren bu tür eğitimlerin, sadece görevde yükselme için bir araç olarak kullanıldığı, kursiyerlerin kursa katılması gerekirken, cezaevindeki görevlerinde çalıştırıldığı, herkesin eşit bir şekilde katılımının sağlanmadığı ve kursların çok monoton bir havada geçtiği için amacına hizmet etmediği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle hizmetiçi eğitim kurslarına katılmada herkese fırsat eşitliği tanınmalı, bu kurslarda sadece kurum içindeki

öğreticilerle yetinilmeyerek, kurum dışında, konusunda uzman kişilerin de ders vermeleri sağlanmalı ve bu kurslar imkânlar doğrultusunda ceza infaz kurumları ve tutukevleri personeli eğitim merkezlerinde verilmelidir. Ayrıca bu tür eğitimler sosyal etkinliklerle de desteklenmelidir.

7. Hizmet öncesi ve hizmetiçi eğitimlerde okutulan ve Başbakanlık Devlet Personel Başkanlığınca belirtilen konuları içeren insan hakları dersinin içeriği incelendiğinde, çok kısa bir “insan hakları anlayışı ve bu hakların nitelikleri” açıklamasından sonra, insan haklarının tarihsel gelişimi, insan hakları ile ilgili uluslararası sözleşmelerin, ayrıca mevzuatımıza göre hükümlü-tutuklu haklarını içeren konuların olduğu görülmektedir. İnsan hakları ile ilgili mevzuat, bir infaz ve koruma memuru için şüphesiz önem arz etmektedir. Ancak sadece insan haklarının koruma mekanizmaları üzerine kurulmuş bir eğitim, insan haklarının özünün ya da insan haklarının varlık nedenlerinin kavranmasında ve benimsenmesinde belirleyici bir unsur değildir. İnsan hakları fikrinin mevzuatla öğretilmesi, infaz ve koruma memurlarının görevlerini yaparken, amaç olarak, insanı değil de, yasaları görmelerine neden olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, infaz ve koruma memurlarının görevlerini mevzuat gereği, amirlerin denetimi, bir yaptırımla karşılaşma riski ve benzeri nedenlerden dolayı yerine getirmelerine neden olmaktadır. Aynı zamanda mevzuata dayalı bir eğitim sisteminde öğrenilen bilgiler yeteri kadar özümsemiğinden, teorik olarak doğruluğu kabul edilen bir davranışın, uygulamada pek yapılmadığı görülmektedir. Bu da insan hakları bilgisinin eksikliğini göstermektedir.

İnsan haklarına ilişkin hâlâ dünya genelinde oldukça yaygın olan bir anlayış, insan haklarının “kişiyi devlete karşı korumayı” amaçladığıdır. Bu anlayışın bir sonucu olarak, insan hakları eğitiminin amacı “kişilere haklarını öğretmek” şeklinde belirlenmekte: “kişiler haklarını

bilirlerse, onları talep ederler” diye düşünölmektedir. Bu anlayışın zincirleme bir sonucu olarak da insan hakları eğitimi, genellikle, kişileri uluslararası belgeler ve ulusal mevzuat hakkında bilgilendirmek şeklinde yapılmakta; insan haklarının disiplinlerarası bir konu olduğu da gözardı edilmektedir (*İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Komitesi 2000 Yılı Çalışmaları, 2000, s.11*).

Bu nedenle infaz ve koruma memurlarına verilecek insan hakları derslerinde, insan haklarını koruma gerekçesini ortaya koyan, insan ve insan hakları ile ilgili kavramlar (hak, adalet, eşitlik, devlet, kamu görevi gibi) üzerinde durulmalı, görevlilerin insan haklarını bilgisel olarak temellendirebilmeleri ve doğru bir değerlendirme yaparak neyin bir insan hakkı olup olmadığına karar verebilmeleri sağlanmalıdır. Verilen eğitimler, eğitim alanlarda, insan haklarının insanlığın ortak değerleri olduğu bilincini geliştirmeli ve bu hakları neden korumaları gerektiği üzerinde düşündürmelidir.

İnfaz ve koruma memurlarına, insan hakları konusundaki temel bilgiler öğretildikten sonra ilgili mevzuatın öğretilmesi, hem daha kolay öğrenmelerini, hem de mevzuatın gereklerini yerine getirirken insan haklarının farkında olmalarını sağlayacaktır. Ayrıca özellikle hizmetiçi eğitimlerde, insan hakları mevzuatının yanında, bu konularla ilgili ulusal ve uluslararası mahkeme kararlarının incelenmesi uygun olur.

8. Ceza infaz kurumlarından beklenenin elde edilmesinde, cezanın ve cezaların infazındaki temel amacın, infaz ve koruma memurları tarafından bilinmesi ve önemsenmesi önem arz etmektedir. Çünkü hükümlülerle en çok muhatap olmalarından dolayı bu görevlilerin tutum ve davranışları hükümlülerin topluma kazandırılması için yapılan bütün çalışmaları olumlu ya da olumsuz yönde

etkilemektedir. Bu nedenle, topluma kazandırma için yapılan faaliyetlerin önemi, insan hakları ile bağlantılanarak infaz ve koruma memurlarına kurslar, seminerler yoluyla anlatılmalı, infaz ve koruma memurlarının bu tür faaliyetlerde ve bu konularla ilgili kurul ve komisyonlarda görev alabilmeleri sağlanmalıdır.

Aynı zamanda “Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük”ün 22/7 maddesi gereğince, güvenlik ve gözetim servisi görevlilerinin, hükümlü ve tutuklulara yönelik iyileştirme faaliyetlerine katkı sağlamaları amacıyla bu tür işlerde görevlendirilebilecekleri belirtildiğinden, yöneticilerin bu konuda daha duyarlı olmaları gerekmektedir. Bu aynı zamanda kurumda görev yapan uzman personel ile infaz ve koruma memurları arasında vuku bulan bazı olumsuzlukların da ortadan kaldırılmasına yardımcı olabilir.

İnfaz ve koruma memurlarının –bilgi ve becerileri de dikkate alınarak, cezaevinin bütün birimlerinde görev yapacak şekilde– makul süreler içerisinde görev yerleri değiştirilmeli ve çalışılan birimlerdeki başarı durumu, meslekte yükselmelerinde göz önünde bulundurulmalı, bu nedenle de infaz ve koruma memurlarının kurum içerisinde hangi birimlerde ve ne şekilde çalışacağına ait esas ve usuller yasalarla belirlenmelidir.

Ayrıca infaz ve koruma memurlarına yüklenen güvenlik ve gözetim görevi gereği, ortaya çıkan aşırı güvenlik endişesinin ve geleneksel cezaevi anlayışının ortadan kaldırılması için yöneticiler tarafından kendilerine destek sağlanmalı ve sorumluluk paylaşılmalıdır.

9. Günümüzde, ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutukluların sağlık, zamanında mahkeme ya da hakim önüne çıkma, insan onurunun korunması gibi bazı haklarının ihlal edildiği görülmektedir. Bunların bir kısmı bu kurumlarda görev yapan personelden kaynaklanırken, bazıları da ülkemizin mali ve sosyal durumundan kaynaklanmaktadır. Özellikle personel ve uzman personel eksikliği, kapasitenin çok üzerinde barındırılan hükümlü ve tutuklu mevcudu, binaların (özellikle eğitim alanları ve çalışma atölyeleri olarak) fiziki olarak yetersizliği, personelde tükenmişlik ve motivasyon eksikliği gibi nedenlerden dolayı, hükümlü ve tutukluların zamanında hakim veya mahkeme önüne çıkamama, şartlı tahliye olamama, sağlık ve eğitim ihtiyacını giderememe gibi durumların yaşandığı gözlemlenmektedir.

Bu nedenle cezaevlerinde bulunanların sadece fiziksel özgürlüklerinin kısıtlandığını göz önüne aldığımızda, hükümlü ve tutukluların insan onuruna uygun bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri için devlet düzeyinde –Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 11 Ocak 2006 tarihinde yaptığı 952. toplantısında kabul edilen 2006/2 numaralı Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkındaki Tavsiye Kararının Temel İlkeler başlıklı 4. maddesinde “Mahpusların haklarını ihlal eden cezaevi koşulları, kaynak yokluğu gerekçe gösterilerek savunulamaz”– düşüncesi de göz önüne alınarak, cezaevlerinin fiziksel ihtiyaçları ile personelin eğitim ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

10. İnfaz ve koruma memurları, “Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Tüzük”ün 22. maddesi gereğince fiili olarak “güvenlik ve gözetim” hizmeti yapmaktadırlar. Oysa devlet tarafından tesis edilen kadrolara baktığımızda, infaz ve koruma memurlarının genel idare hizmetleri

sınıfında yer aldığı görülmektedir. Bu tutarsızlığın ortadan kaldırılması, infaz ve koruma memurlarının hizmet sınıfının, yapmış oldukları işe uygun hale getirilmesi ve özlük haklarının da buna göre yeniden düzenlenmesi uygun olur.

İnfaz ve koruma memurlarının kendi aralarında sürekli gündemde tuttukları ve özlük hakları kapsamında değerlendirdikleri, yıpranma – fiili hizmet süresi zammı– payının, diğer güvenlik birimlerine verilme gerekçeleri göz önünde bulundurularak infaz ve koruma memurlarına verilip verilmeyeceği konusunda bir karara varılması yararlı olur. Ayrıca, infaz ve koruma memurlarının, meslekteki yıpranma durumları hakkında yapılacak bilimsel çalışmalar, konuya bir çözüm getirmede en etkili yol olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akarsu, B. (1998). *Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu*, İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Akıllıoğlu, T. (2010). *İnsan Hakları*, 2.Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi
- Bahar, H.İ. (2005), Hapishane Kitabı. E.G. Naskali & H.O. Altun (Ed.), *Hapishaneler, Sorunlar ve Çözüm Arayışları* içinde (41-58), İstanbul: Kitabevi
- Birinci, G. (2009), “İoanna Kuçuradi’de İnsan Hakları Kavramı”, *Uluslararası Davraz Kongresi*, Sözlü Sunum, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, 20 Temmuz 2010’da <http://www.akademi.itu.tr> adresinden indirildi.
- Coyle, A. (2002) . *Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz Önüne Alan Bir Yaklaşım*, Uluslararası Cezaevleri Araştırmaları Merkezi Yayınları
- Çeçen, A. (2000). *İnsan Hakları*, 3. Baskı, İstanbul: Gündoğan Yayınları
- Çotuksöken, B. (2002) *Felsefe: Özne-Söylem*, İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Çotuksöken, B. (2005). Betül Çotuksöken’le Ortaçağ Üstüne. *Doğu Batı Dergisi*, sayı 33, 02 Haziran 2010’da [http:// www.felsefekibi.com/site/default.as](http://www.felsefekibi.com/site/default.as) adresinden indirildi.
- Demirbaş, T. (2005), Hapishane Kitabı. E.G. Naskali & H.O. Altun (Ed.), *Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi* içinde (11-40), İstanbul: Kitabevi
- Fişek, H. (1996). İnsan Hakları ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı. Yay.Haz.: Kuçuradi, İ. *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, 2.Baskı içinde (91-98), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları
- Foucault, M. (2006). *Hapishanenin Doğuşu*, 3. Baskı, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul: İmge Yayınları
- Freeman, M. (2008). *İnsan Hakları*, çev: A.Erkan Koca, Asena Topçubaşı, Ankara: Birleşik Kitabevi
- Gökberk, M. (2007). *Felsefe Tarihi*, 17. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Gülmez, M. (2001). *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi Egemenlik İnsanındır*, Ankara: TODAİE Yayınları
- Hamurcu, K. (2006). Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün Cezaevi İnşaatları Alanındaki Reformları ile Yeniden Yapılanma, Orman, S. (Ed.), *Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi Konferansı* içinde (23-34), Ankara
- Kaboğlu, İ. (2002). *Özgürlükler Hukuku*, 6. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi

- Kamer, K. (2004). Cezaevi İdaresi, *Aday Memurluk Eğitimi Ders Notları* içinde (18-53). Ankara: Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Ankara Eğitim Merkezi Yayınları
- Kapani, M.(1996). *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, 3. Baskı, Ankara: Bilge Yayınevi
- Karakulak, S. (2007). *Felsefe Açısından İnsan Hakları ve İnsan Hakları Sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuçuradi, İ. (1988). *Uludağ Konuşmaları*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu,
- Kuçuradi, İ. (2001). Adalet Kavramı, Güriz, A. (Ed.), *Adalet Kavramı*, 2. Baskı içinde (39-48), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları
- Kuçuradi, İ. (2007). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları
- Kuçuradi, İ. (2010), “Yeni Bir Aydınlanmaya İhtiyaç Var”, *Cumhuriyet Gazetesi*, (sayı: 30958), 14
- Kurt, M. (2007). *Cezaların İnfazı ve Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları*, Ankara: Adalet Yayınevi
- Mengüşoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Mumcu, A. & Küzeci, E. (2005). İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri Kavramı. A.T.Yürük & K.Selvi (Ed.), *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, 2. Baskı içinde (1-184), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Nursal, N. (2007). *Uluslararası Cezaevi Standartları ve Denetimli Serbestlik Kuralları*, 3.Baskı, Ankara
- Othmani, A. (2003). *Hapishaneden Çıkış. Dünyadaki Cezaevleri Sistemlerinde Reform Mücadelesi*, çev: Işık Ergüden, İstanbul: Metis Yayınları
- Özlem, D. (1997). Takiyettin Mengüşoğlu’da İnsan Kavramı. Yay.Haz: Kuçuradi, İ. *Yüzyılımızda İnsan Felsefesi Takiyettin Mengüşoğlu’nun Anısına* içinde (11-30), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları
- Reynaud, A. (1992). *Hapishanelerde İnsan Hakları*, çev: İhsan Kuntbay, Ankara: TODAİE Yayınları
- Sadq, K.G. (1996). Bugünkü İslamda İnsan Hakları. Yay.Haz.: Kuçuradi, İ. *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri* içinde (119-126), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları
- Savcı, İ. (2002). *Cezaevi İşyurtlarında Çalışan Hükümlüler: Bir Alan Araştırması*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları

Şen, R. (2004). Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Teşkilat ve Görevleri ile İlgili Mevzuat, *Aday Memurluk Eğitimi Ders Notları* içinde (78-96). Ankara: Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Ankara Eğitim Merkezi Yayınları

Yavlal-Gedik, N. (2003), “İ. Kuçuradi'nin İnsan Hakları Görüşü”, *Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi* (sayı: 2), 12-19

Yılmaz, B. (2001). Ceza İnfaz Personeli Bakımından, Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları, *21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu* içinde (139-146). Ankara: Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları

Yücelen, R. K. (2001). İnsan Hakları ve Eğitim, *İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi 2000 Yılı Çalışmaları* içinde (XI-XII). Ankara: Başbakanlık Basımevi.

CPT (Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi) (2002). *CPT Standartları*, Strazburg

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü (2010), “Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Taşra Teşkilatı Boş/Dolu Kadro Durumunu Gösterir Tablo” , <http://www.cte.Adalet.gov.tr/#>, (01.10.2010)

EK-1

İNFAZ VE KORUMA MEMURLARININ İNSAN HAKLARINA BAKIŞI KONULU ANKET FORMU

AÇIKLAMA

Bu anket formunda bulunan soruların amacı, ceza infaz kurumlarında görev yapan infaz ve koruma başmemurları ile infaz ve koruma memurlarının insan hakları konusundaki genel düşüncelerinin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır. Çıkacak sonuçlara göre, memurların çeşitli eğitimlerde almış oldukları insan hakları derslerinin yeterli olup olmadığı değerlendirilecektir.

Sorulara içtenlikle cevap verilebilmesi için, anket formuna ad-soyad yazmayınız. Çalışmaya katılıp katılmama konusunda serbestsiniz.

Anket sonuçları tamamen bilimsel bir amaçla kullanılacak olup, göstermiş olduğunuz ilgiden ve katkıdan dolayı teşekkür ederim.19/03/2010

Araştırmacı: Cemal GEDİK

SORULAR

1- Yaşınız

- a) 20-25   b) 26-32   c) 33-39   ç) 40-44   d) 45 ve üstü

2- Cinsiyetiniz

- a) Kadın   b) Erkek

3- Kaç yıldır bu meslekte çalışıyorsunuz?

- a) 1-5   b) 6-10   c) 11-15   ç) 16-20   d) 21 ve üstü

4- Tahsil Durumunuz

- a) Ortaokul   b) Lise   c) Yüksek okul   ç) Fakülte
d) Yüksek lisans

5- Aylık geliriniz (TL)

- a) 1000-1250   b) 1251-1500   c) 1501-1750   ç) 1751-2000
d) 2000 ve üstü

6- Bu mesleğe başlamadan önce ne iş yapıyordunuz?

- a) Herhangi bir iş yapmıyordum   b) Ticaret   c) Çiftçilik   ç) İnşaat
d) Diğer

7- Bu mesleği neden seçtiniz?

- a) Başka iş bulamadığımdan   b) Ailemin bir işe girmem konusundaki baskısından
c) Üniformayı sevdiğim için   ç) Yararlı mesleklerden olduğu için
d) Tavsiye üzerine

8- Bu mesleğe başlamadan önce cezaevleri size neyi çağrıştırıyordu?

- a) Sıradan hizmet veren bir kurum   b) Firar ve isyanların olduğu yerler
c) Mahkum ve gardiyanlar   ç) İşkence ve insanlık dışı muameleler
d) Hiçbir düşüncem yoktu

9- Bu güne kadar kaç defa hizmet içi eğitim kursuna katıldınız?

- a) Hiç katılmadım   b) 1-2   c) 3-4   ç) 5-6   d) 7 ve üstü

10- Şu anda icra ettiğiniz meslekiniz hakkında ne düşünüyorsunuz?

- a) İşimi önemsiyorum   b) Yararlı olduğuna inanıyorum   c) Bu mesleği hiç sevmiyorum
ç) Çok zor ve yıpratıcı   d) İmkanım olsa başka bir kuruma geçerim

11- İşinizi bir meslek olarak görüyor musunuz?

- a) Görmüyorum   b) Kararsızım   c) İşimi bir meslek olarak görüyorum
ç) İşimi sadece bir görev olarak görüyorum

12- Çevrenizin, kasıtlı olarak suç işleyen kişilere karşı tepkisi nasıldır?

- a) Darp edilmeleri gerektiğini düşünür
- b) En ağır bir şekilde cezalandırılmaları gerektiğini düşünür
- c) Hemen cezaevine atılmaları gerektiğini düşünür
- ç) Mümkün olduğu kadar toplumdaki uzaklaştırılmaları gerektiğini düşünür
- d) Topluma yeniden kazandırılmaları gerektiğini düşünür

13- İçinde bulunduğunuz çevrenin suç işleyen bir kişi hakkındaki değer yargıları görevinizi nasıl etkiliyor?

- a) Hiçbir etkisi olmuyor
- b) Olumlu yönde etkisi oluyor
- c) İşimden soğutuyor
- ç) Görevimi layıkıyla yapamayacak şekilde etkiliyor
- d) Kararsızım

14- Önemli olduğunu düşündüğünüz normları ihlal eden suçlulara hizmet etmekte zorlanıyor musunuz?

- a) Zorlanıyorum
- b) Zorlanıyorum, ama zamanla alışıyorum
- c) Hizmet etmek içimden gelmiyor
- ç) Zorlanmıyorum
- d) Kesinlikle zorlanmıyorum

15- Cezanın verilmesindeki amaca baktığımızda, “ suçun karşılığı olan yaptırımın uygulanmasının yanında, suçlunun suç işleme duygularından arındırılarak topluma yeniden kazandırılması” hedeflenmektedir. Sizce ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler topluma kazandırılabilir mi?

- a) Kazandırılıyor
- b) Çok az kazandırılıyor
- c) Kararsızım
- ç) Kazandırılmıyor
- d) Suçlunun topluma kazandırılacağına inanmıyorum

16- Bugüne kadar insan hakları ile ilgili herhangi bir bilgi edindiniz mi?

- a) Herhangi bir eğitim almadım
- b) Yazılı ve görsel basından bilgi edindim
- c) Kendi imkanlarımla araştırdım
- ç) Kurumdaki amir ve arkadaşarımdan bilgi edindim
- d) Kurumda ve eğitim merkezlerinde verilen hizmet içi eğitimlerde edindim

17- Bu mesleğe girmek için girmiş olduğunuz sınav ve mülakatlarda genel olarak hangi konularla ilgili sorular soruldu?

- a) Tarih, coğrafya, matematik, genel kültür   b) Kişisel bilgiler
c) Cezaevi ve diğer Mevzuat   ç) İnsan hakları   d) Hatırlamıyorum

18- İnsan hakları düşüncesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

- a) Batının dayattığı bir fikir
b) Kişileri devlete karşı koruyan haklar
c) Güç ve statü sahibi olan kişilerin kullandığı ayrıcalıklar
ç) Suçlu ve sanık hakları
d) Herkes için geçerli olan evrensel ilkeler

19- “..... bir kişide bir insan hakkının korunması söz konusu olunca, bu kişinin kim olduğu önemli değildir, başkasının bir insan hakkını çiğnemiş bir kişi olması bile önemli değil ” düşüncesine:

- a) Katılıyorum
b) Tamamen katılıyorum
c) Değer verdiğim bir şeyi ihlal etmişse katılmıyorum
ç) Toplumsal ödevini yapmamışsa katılmıyorum
d) Katılmıyorum

20- “İnsan haklarının daha iyi anlaşılabilmesi ve korunabilmesi için, bu konudaki mevzuattan öte, insan hakları düşüncesinin kaynaklandığı temel bilgi ve kavramların öğretilmesi gerekmektedir” düşüncesine:

- a) Katılıyorum   b) Tamamen katılıyorum   c) Katılmıyorum
ç) Kararsızım   d) Mevzuatın daha önemli olduğunu düşünüyorum

21- Uluslararası bazı kuruluşların ülkemizdeki cezaevlerini denetlemeleri konusunda ne düşünüyorsunuz?

- a) Hiçbir sakıncası yok   b) Yararlı olduğunu düşünüyorum
c) İçişlerimize karıştıkları için iyi bakmıyorum   ç) Kesinlikle karşıyım
d) Kararsızım

22- Ülkemizin imzalayıp onayladığı uluslararası sözleşmelerin hükmü nedir?

- a) Hukuken bir yükümlülük getirmez
- b) Anayasanın üstündedir
- c) Anayasa seviyesindedir
- ç) Kanun hükmündedir
- d) Yönetmelik hükmündedir

23- Sizde bir kamu görevlisinin hangi davranışı devlete karşı olan güveni en çok sarsar?

- a) Rüşvet
- b) Ayrımcılık
- c) İşkence ve kötü muamele
- ç) İlgisizlik
- d) Mevcut bürokrasi
- e) Hepsi aynı oranda sarsar

24- Size göre hükümlü ve tutukluların en çok hangi hakkı ihlal ediyor?

- a) Sağlık
- b) Zamanında hakim önüne çıkma-Mahkeme
- c) Dilekçe-Şikayet
- ç) İnsan onurunun korunması
- d) Hiç biri

25- “ Hükümlü ve tutukluların topluma kazandırılmaları, kişiliklerinin gelişmesi ve kapalı bir alanda daha sorunsuz bir şekilde yaşayabilmeleri için, eğitim ve sosyal-kültürel faaliyetler çok büyük önem arz etmektedir ” düşüncesine:

- a) Katılıyorum
- b) Katılıyorum, ama iş yükümüz çok artıyor
- c) Güvenlik zaafiyeti oluşuyor
- ç) Kararsızım
- d) Katılmıyorum

26- “Gönüllü kişilerin ve sivil toplum kuruluşlarının cezaevlerinde görev almaları, hükümlülerin topluma kazandırılması ve kurum personelinin iş yükünün paylaşılması konusunda faydalı olacaktır” düşüncesine:

- a) Katılıyorum
- b) Tamamen katılıyorum
- c) Kararsızım
- ç) Katılmıyorum
- d) Kurum düzeni ve asayiş bozulur

27- “Günümüzde cezaevlerinin mümkün olduğu kadar şehir merkezlerinin dışında yapılması, hükümlülerin ve personelin topluma karşı yabancılaşmasına neden olmaktadır ” düşüncesine:

- a) Katılıyorum
- b) Bilmiyorum
- c) Kararsızım
- ç) Katılmıyorum
- d) Başka etkenlerin ağır bastığını düşünüyorum

28- Cezaevlerinin 2000 yılı öncesi ile sonrasını karşılaştırdığımızda, insan hakları konusunda çok kısa bir sürede olumlu gelişmelerin olduğu görülmektedir. Sizce bu süreci etkileyen en önemli faktör nedir?

- a) Devletin insan hakları konusundaki bakışının değişmesi
- b) Avrupa Birliğine uyum sürecinin beraberinde getirdiği mevzuat değişiklikleri
- c) İnsana verilen değer artması
- ç) Kurum personeline verilen eğitimlerin artması
- d) Bu düşünceye katılmıyorum

29- Hükümlü ve tutuklulara uygulanan rejimin değişmesi sonucunda, telefonla görüşme hakkı, akraba olmayan üç kişi tarafından ziyaret edilebilme hakkı, spora çıkma, şikayet ve dilekçe verebilme gibi hakların tanınması ne gibi sonuçlar doğurdu?

- a) Hükümlü ve tutuklulara bir çok konuda olumlu yansıması oldu
- b) Hükümlülerin sürekli gergin olmasını önledi
- c) Daha az sorunla karşılaşıyoruz
- ç) Cezaların caydırıcılığı kalmıyor
- d) Bir fikrim yok

30- Sizce infaz ve koruma memurlarının hükümlü ve tutuklularla rahat bir şekilde konuşmaları ve iyi bir diyalog içerisinde olmaları nasıl sonuçlar doğurur?

- a) Kurumun disiplin ve düzeni bozulur
- b) Sürekli bazı taleplerde bulunurlar
- c) Yaptırım gücümüz kalmaz
- ç) Kişisel ilişkilere girilir
- d) Çok faydalı olduğunu düşünüyorum

31- “Kurumlarda meydana gelen olağanüstü durumlarda hükümlü ve tutukluların temel insan hakları kısıtlanabilmelidir” düşüncesine:

- a) Katılmıyorum
- b) Temel haklar hiçbir şekilde kısıtlanamaz
- c) Kararsızım
- ç) Katılıyorum
- d) Devlet zarar göreceyse katılıyorum

32- Cezaevlerindeki hükümlü ve tutukluların haklarının korunmasında ya da hizmetlerin yürütülmesi esnasında karşılaştığınız en önemli sorun nedir?

- a) Personel eksikliği
b) Kapasitenin çok üzerinde hükümlü olması
c) Binaların fiziki olarak yetersizliği
ç) Personeldeki tükenmişlik ve motivasyon eksikliği
d) Yeteri kadar (Doktor, Sağ. Mem., Psikolog, Sosyal Hizmet Uzmanı ve bu gibi) uzman personelin olmaması

33- Sizce güvenlik ve gözetim memurları, kendilerine verilen görevleri yerine getirirken en çok neyi göz önünde bulundururlar?

- a) Mevzuattaki yükümlülükleri
b) Ceza alma ihtimalini
c) Amirlerin denetimleri
ç) Görev alanlarının kameralarla izlenmesini
d) Hakkı korunması gerekenin bir insan olmasını

34- Mevzuatlarda yapılan insan hakları ile ilgili değişikliklerin cezanın caydırıcılığını önlediği hususundaki düşünceye katılıyor musunuz?

- a) Katılıyorum
b) Caydırıcılığı çok az önler
c) Katılmıyorum
ç) Kararsızım
d) Katılmıyorum- geçiş sürecinde böyle anlaşılabilir

35- “Hükümlü ve tutuklularla en çok muhatap olmalarından dolayı, infaz ve koruma memurlarının insan hakları konusunda bilinçli olması, topluma kazandırılma konusunda yapılan bütün çalışmaları olumlu yönde etkiler” düşüncesine:

- a) Katılıyorum
b) Farkında değilim
c) Kararsızım
ç) Sadece insan hakları konusunda bilinçli olması yetmez
d) Katılmıyorum

36- Günümüzde insan haklarından bunca söz edilmesine rağmen, bu hakların yeterince korunamamasının en önemli nedeni sizce ne olabilir?

- a) Mevzuatın yetersizliği
b) Yaptırımların caydırıcı olmaması
c) Bir fikrim yok
ç) Devletlerin duyarsızlığı
d) İnsan haklarının ne olduğunun yeteri kadar bilinmemesi

37- “Toplumda yaşayan herkesin insan hakları konusunda daha duyarlı olabilmesi için, insan hakları dersleri ilkokuldan itibaren verilmeli ve bu ders zorunlu olmalıdır” düşüncesine:

- a) Katılıyorum   b) Tamamen katılıyorum   c) Kararsızım
ç) İlkokuldan başlanmasını doğru bulmuyorum   d) Katılmıyorum.

38- Sizce cezaevi personelinin insan onuruna uygun bir şekilde görevlerini yapmasını sağlayacak en önemli husus hangisidir?

- a) Personelin özlük haklarının iyileştirilmesi
b) İnsan haklarının varlık nedenini öğretecek bir eğitim
c) Personelin moral ve motivasyonunun yüksek tutulması
ç) Görevde yükselmelerin önündeki engellerin kaldırılması
d) Yukarıda sayılanların hepsi önemlidir

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : B.03.0.CTE.16.204.06.01/228/35461
Konu : Anket Çalışması.

30/03/2010

ÜMRANIYE CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA

Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı İnsan Hakları Bölümü Tezli Lisans Öğrencisi olan ve Umraniye E ve T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda 2 nci Müdür olarak görev yapan Cemal GEDİK'in, Umraniye E ve T Tipi Kapalı, Üsküdar Paşakapısı Kapalı, Çorum L Tipi Kapalı, Ordu E Tipi Kapalı, Malatya E Tipi Kapalı ve Antalya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında bulunan infaz ve koruma memurlarıyla "Ceza İnfaz Kurumlarında Görev Yapan İnfaz ve Koruma Memurlarının İnsan Haklarına Bakışı" konulu tez çalışması için 01/05/2010-15/06/2010 tarihleri arasında anket uygulamasına izin verilmesi talebine ilişkin Umraniye E ve T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Müdürlüğünün 24/03/2010 tarihli ve 2010/41739 sayılı yazısı ve ekleri incelendi.

Söz konusu anket çalışmasının; yukarıda isimleri belirtilen ceza infaz kurumlarında kurum idarelerince belirlenecek tarihlerde, kurumda bulunan infaz ve koruma memurlarının rızalarının alınması, çalışma konusuyla sınırlı kalınması, ses kaydı ve görüntü alınmaması, araştırma sonucunun iki örneği ile CD'sinin de Genel Müdürlüğümüze gönderilmesi koşullarıyla, kurum uzmanları denetiminde yapılması uygun görülmüştür.

Bilgi edinilmesi ve keyfiyetin Umraniye E ve T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu 2 nci Müdürü Cemal GEDİK'e tebliği ile gereğinin ifasını rica ederim.

Nizamettin KALAMAN
Hâkim
Bakan'a
Genel Müdür

* Bu evrak elektronik imza ile imzalanmış ve DYS üzerinden gönderilmiştir. Ayrıca fiziki olarak gönderilmeyecektir.

Konya Yolu No:70 PK:06330 Beşevler/ANKARA
Tel: 0 312 204 14 21 Faks: 0 312 223 60 07

Ayrıntılı bilgi için irtibat : T.ÇELEBİ Şb.Md.
e-posta:cte@adalet.gov.tr Web: www.cte.adalet.gov.tr